

Balans van het Engels aan het einde van het speciaal basisonderwijs

PPON-reeks nummer 57

zeker weten

Balans van het Engels aan het einde van het speciaal basisonderwijs

Uitkomsten van de peiling in 2013

Bertil Geurts

Bas Hemker

Wilma Vrijs

Engelse taal

PPON-reeks nummer 57

Periodieke Peiling van het Onderwijsniveau

Uitgave Stichting Cito Instituut voor Toetsontwikkeling 2014

Colofon

- Opdrachtgever: Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap
- Projectleiding: Jan van Weerden
- Ontwerp peiling: Bertil Geurts, Bas Hemker, Jan van Weerden
- Adviezen: Evelien Krikhaar, Judith Vloedgraven
- Opgaven- en toetsconstructie: Marion Feddema, Bertil Geurts, Willy de Klijn, Wilma Vrijs
- Coördinatie gegevensverzameling: Jan van Weerden
- Secretariaat: Joke van Daal, Elsbeth Emmerink
- Auteurs: Bertil Geurts, Wilma Vrijs
- Psychometrische en statistische analyses: Bas Hemker
- Bureauredactie: Loes Hiddink
- Ontwerp grafieken en advies: Henk Heusinkveld, GGT
- Grafische vormgeving en opmaak: Service unit, MMS
- Foto omslag: Ron Steemers

© Stichting Cito Instituut voor Toetsontwikkeling Arnhem (2014)

Alle rechten voorbehouden. Niets uit dit werk mag zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Stichting Cito Instituut voor Toetsontwikkeling worden openbaar gemaakt en/of verveelvoudigd door middel van druk, fotokopie, scanning, computersoftware of andere elektronische verveelvoudiging of openbaarmaking, microfilm, geluidskopie, film- of videokopie of op welke wijze dan ook.

Stichting Cito Instituut voor Toetsontwikkeling Arnhem heeft getracht alle rechthebbenden te achterhalen. Indien iemand meent als rechthebbende in aanmerking te komen, kan hij of zij zich tot Cito wenden.

Voorwoord

Voorwoord

In 2013 is de voor de eerste keer een peiling Engels aan het einde van het speciaal basis-onderwijs uitgevoerd. In de peiling inventariseerden we verschillende aspecten van het onderwijsaanbod in de eindgroep en onderzochten we de prestaties van de leerlingen in de eindgroep voor de verschillende vaardigheden in de Engelse taal. Ook is gekeken naar de attitude ten opzichte van Engels en het buitenschools contact met Engels van leerlingen. Daarmee wordt een belangrijke bijdrage geleverd aan de discussie over de verdere ontwikkeling van dit onderwijsleergebied in het speciale basisonderwijs.

In 2013 verscheen de vierde Balans van het Engels in het basisonderwijs (Geurts & Hemker, 2013). Die balans staat in een inmiddels lange traditie van peilingsonderzoeken van PPON waarin met een zekere regelmaat de kernvakken van het basisonderwijs worden onderzocht op hun kwaliteit in termen van onderwijsaanbod en onderwijsopbrengst (zie verder Van Weerden & Hiddink, 2013). Toen met ingang van 1990 ook het speciale basisonderwijs in de opdracht werd opgenomen, bleef dat beperkt tot de onderwijsleergebieden rekenen en taal. Engels bleef, net als wereldoriëntatie, vooralsnog buiten beschouwing.

In 2012 kwam het onderwerp echter opnieuw op de agenda van het onderwijsbeleid en naast een geïntensiveerde aandacht voor de peiling in het reguliere basisonderwijs werd het vizier van met name OCW ook gericht op de stand van zaken in het SBO. Cito is gevraagd een peiling van Engels in de eindgroep SBO uit te voeren en we konden met deze opdracht ook een verbinding leggen met de in 2013 afgeronde peiling Engels in jaargroep 8 in het reguliere basisonderwijs.

Inmiddels zijn er diverse notities en ministeriële brieven gewijd aan de vraag hoe het onderwijs in Engels op de basisschool en in het voortgezet onderwijs verder gestalte moet krijgen. In deze discussie kunnen de betreffende balansen een belangrijke rol spelen, omdat argumentaties kunnen worden voorzien van gegevens verkregen met empirisch onderzoek.

Peilingsonderzoek beoogt een nauwkeurig en gedetailleerd beeld te geven van wat leerlingen weten en kunnen. Het is daarmee één van de instrumenten van de overheid voor de externe kwaliteitsbewaking van het onderwijs (Netelenbos, 1995). Daarnaast zijn de resultaten van peilingsonderzoek van belang voor allen – onderwijsorganisaties, onderzoekers en ontwikkelaars van methoden, onderwijsbegeleiders en lerarenopleiders, leraren basisonderwijs en ouders – die betrokken zijn bij de discussie over en de vormgeving van het onderwijs in de (speciale) basisschool.

Met deze rapportage komen unieke gegevens beschikbaar over de kwaliteit van het onderwijs in de Engelse taal, waarbij zowel het onderwijsaanbod is geïnventariseerd, de opbrengsten bij leerlingen zijn gemeten, alsmede hun houding en gedrag in het omgaan met de Engelse taal, zowel binnen- als buitenschools. Dit wordt gerapporteerd in onderling verband samen met relevante achtergrondvariabelen, zoals geslacht, leeftijd en doorstroomprognose voor het voortgezet onderwijs. Met deze uitkomsten kan nu, ondersteund met empirische data, opnieuw antwoord worden gegeven op de centrale vraag voor peilingsonderzoek: wat kunnen leerlingen, hoe varieert dat per vaardigheidsniveau en hoe hangt dat samen met achtergrondvariabelen?

Een groot aantal in- en externe medewerkers heeft direct of indirect aan de totstandkoming van de afgelopen peilingsonderzoeken Engels bijgedragen. Dat is weergegeven in de colofon. Speciale vermelding verdienen daarbij de leden van de klankbordgroepen en de constructiegroepen, die samen met interne medewerkers respectievelijk het onderzoeksplan van

commentaar voorzagen en de opgaven bekritiseerden, dan wel nieuwe opgaven aandroegen. Op deze wijze is gezorgd voor een stevige link met de onderwijspraktijk en de expertise in het vakgebied.

Verder is dank verschuldigd aan de SBO-scholen die bereid waren om aan dit onderzoek deel te nemen en het SBO-werkverband dat hierin een belangrijke bemiddelende rol speelde. Zonder hun bereidheid om onze toetsleiders op hun scholen toetsen en taken te laten afnemen was dit onderzoek niet uitvoerbaar geweest.

We hopen met deze rapportage een constructieve bijdrage te leveren aan het publieke debat over de kwaliteit van het onderwijs en in het bijzonder die betreffende de vaardigheid in de Engelse taal van leerlingen in de speciale basisschool.

Jan van Weerden
Projectleider PPON

Samenvatting

In 2013 is de eerste peiling Engels aan het einde van het speciaal basisonderwijs gehouden. Met de peiling inventariseerden we verschillende aspecten van het onderwijsaanbod in de eindgroep en onderzochten we de prestaties van de leerlingen in de eindgroep voor de verschillende vaardigheden voor Engels. Ook is gekeken naar de attitude ten opzichte van Engels en het buitenschools contact met Engels van leerlingen. De belangrijkste uitkomsten uit de peiling Engels in het speciaal basisonderwijs worden hieronder in samenvatting weergegeven.

Tijd voor Engels

De onderwijstijd voor Engels in de eindgroep van het speciaal basisonderwijs verschilt aanzienlijk per school. De tijd die aan Engels besteed wordt, varieert van 5 tot 40 uur per jaar. Over alle leerjaren gerekend loopt de tijd voor Engels uiteen van 9 tot 80 uur. Gemiddeld genomen wordt in het speciaal basisonderwijs ongeveer een derde minder tijd aan Engels besteed dan in het regulier basisonderwijs.

paragraaf 3.1 | pagina 46

Methoden

Op de meeste SBO-scholen wordt een ook in het regulier basisonderwijs gangbare methode Engels ingezet. *Take it Easy*, *Hello World* en *Just Do It!* zijn de meest gebruikte methoden. Gemiddeld genomen wordt 60% van de methode gedaan; de percentages lopen uiteen van 20 tot 100. Leerkrachten in het speciaal basisonderwijs zijn over het algemeen tevreden over de methode, maar niet over de mogelijkheden tot differentiatie. Op bescheiden schaal zetten ze klassikaal aanvullend materiaal in.

paragraaf 3.2 | pagina 49

Activiteiten en werkvormen

In de lessen Engels wordt de meeste aandacht besteed aan spreken. Aan luisteren en woordenschat wordt eveneens ruim aandacht besteed. Grammatica, lezen en schrijven komen op de meeste SBO-scholen nauwelijks aan de orde. Engels wordt als voertaal en instructietaal in de Engelse les minder gebruikt dan in het regulier basisonderwijs. De SBO-leerlingen spreken relatief weinig Engels, zowel met de leerkracht als met elkaar. Tijdens de lessen Engels wordt voor een groot deel klassikaal en docentgestuurd gewerkt. De helft van de SBO-leerkrachten geeft de leerlingen huiswerk voor Engels. De meeste huiswerktijd wordt, net als in het regulier basisonderwijs, besteed aan woordenschat.

paragraaf 3.3 | pagina 50

De leerkracht

Op bijna alle scholen geeft de groepsleerkracht ook de lessen Engels. Leerkrachten in het speciaal basisonderwijs zijn gemotiveerd voor Engels. De scholing voor het geven van Engels is redelijk divers. De tevredenheid over omvang en inhoud van Engels op de pabo is gering. Net als hun collega's in het reguliere basisonderwijs, hebben SBO-leerkrachten Engels meer behoefte aan verbetering van hun taalvaardigheid dan van hun didactische vaardigheid. De inschatting die leerkrachten maken van hun eigen taalvaardigheid Engels loopt uiteen van ERK-niveau A2 (basisgebruiker, gevorderdenniveau) tot en met C1 (vaardige gebruiker, beginnersniveau).

paragraaf 3.4 | pagina 55

Toetsing en overdracht van resultaten

Engels wordt voornamelijk getoetst met behulp van bij de methode geleverde toetsen. Woordenschat wordt het meest getoetst. Andere vaardigheden worden nauwelijks getoetst. Weinig SBO-scholen dragen de vorderingen van hun leerlingen in de Engelse taal over aan het voortgezet onderwijs.

paragraaf 3.6 | pagina 61

Attitude van leerlingen

De leerlingen in de eindgroep van het speciaal basisonderwijs hebben een positieve attitude t.o.v. Engels. SBO-leerlingen vinden Engels vooral een belangrijk vak voor hun toekomst, maar niet zo'n gemakkelijk vak. De attitude ten opzichte van het spreken van Engels en het luisteren naar Engels is beduidend positiever dan die ten opzichte van het lezen van Engels.

paragraaf 4.1 | pagina 64

Buitenschools contact met Engels

SBO-leerlingen komen buiten school regelmatig in aanraking met de Engelse taal. Wat luisteren betreft is dat ongeveer even vaak als leerlingen in het regulier basisonderwijs. Spreken, schrijven en lezen doen ze minder dan hun leeftijdsgenoten in de reguliere groepen 8. De tijd die zij, alles bij elkaar, buiten school aan Engels besteden, zal voor de meeste leerlingen hoger liggen dan de tijd die zij op school met Engels bezig zijn.

paragraaf 4.2 | pagina 66

Zelfinschatting door leerlingen

Leerlingen aan het einde van het speciaal basisonderwijs schatten hun eigen vaardigheid voor Engels in op ongeveer ERK-niveau A2 (basisgebruiker, gevorderdenniveaus) voor lezen en luisteren, op ongeveer A1-niveau (basisgebruiker, beginnersniveau) voor spreken en iets onder A1 voor schrijven. Deze zelfbeoordelingen liggen beduidend lager dan die van leerlingen in de reguliere groep 8. Jongens beoordelen hun eigen vaardigheid hoger dan meisjes. Ook SBO-leerlingen van niet-Nederlandse herkomst schatten hun Engels hoger in dan leerlingen met een Nederlandse achtergrond.

paragraaf 4.4 | pagina 70

Leerlingprestaties

Dat de vaardigheid van leerlingen in het speciaal onderwijs lager ligt dan die van leerlingen in het regulier basisonderwijs, is geen verrassing, zeker wanneer we de geringere tijd voor Engels in het SBO in aanmerking nemen. Op alle vaardigheden presteert de gemiddelde SBO-leerling (percentiel-50) voor Engels iets onder het niveau van de percentiel-10 leerling in het regulier basisonderwijs. Verschillen in vaardigheid vertonen een sterke samenhang met doorstroom naar het voortgezet onderwijs. Leerlingen die naar de basisberoepsgerichte leerweg van het vmbo gaan, presteren voor Engels beter dan leerlingen die doorgaan in het voortgezet speciaal onderwijs en minder goed dan leerlingen die het onderwijs vervolgen op de kaderberoepsgerichte leerweg of hoger. Jongens presteren over het algemeen iets beter dan meisjes. Oudere en jongere leerlingen in de eindgroep doen het ongeveer even goed.

hoofdstuk 5 | pagina 80

Lezen

Van de leerlingen in het speciaal basisonderwijs haalt 42% de standaard Minimum die is vastgesteld voor leerlingen die in het regulier basisonderwijs een EIBO-programma volgen. De leesvaardigheid van de gemiddelde SBO-leerling lijkt op ongeveer ERK-niveau A1 te zitten. Attitude en buitenschools contact met Engels hebben een groter effect op de leesprestaties dan achtergrondkenmerken als geslacht en leeftijd. Met name het vragen om hulp aan iemand bij het lezen van een Engelstalige website, het gemakkelijk vinden van Engels, en heel vaak Engelstalige filmpjes kijken zonder ondertiteling (YouTube) hangen samen met een hogere leesvaardigheid.

paragraaf 5.1 | pagina 80

Luisteren

45% van de SBO-leerlingen haalt de standaard EIBO-minimum voor luisteren. Ook voor luisteren zijn er aanwijzingen dat de gemiddelde SBO-leerling op ERK-niveau A1 functioneert. Hulp vragen bij het lezen van een Engelstalige website, Engels gemakkelijk vinden en heel vaak kijken naar niet ondertitelde Engelstalige filmpjes hebben een groot effect op de luistervaardigheid Engels.

paragraaf 5.2 | pagina 95

Spreeken

Hoewel de meeste tijd in het onderwijs van Engels besteed wordt aan spreken, zijn de resultaten van SBO-leerlingen op de spreektaken vergelijkbaar met die bij andere vaardigheden: een gemiddelde leerling in de eindgroep spreekt ongeveer even goed Engels als een percentiel-10 leerling met een regulier EIBO-aanbod. Jongens presteren beter op de spreektaken dan meisjes en jonge leerlingen doen het iets beter dan oudere leerlingen. SBO-leerlingen van buitenlandse herkomst behalen een wat hogere spreekvaardigheidsscore dan leerlingen met een Nederlandse herkomst. Ook leerlingen die soms of best vaak Engels spreken buiten school, leveren betere prestaties op de spreektaken.

paragraaf 5.3 | pagina 105

Woordenschat

Precies de helft van de SBO-leerlingen haalt de standaard EIBO-minimum voor woordenschat. Bij woordenschat zien we een klein effect op dyslexie. Bij lezen, luisteren en spreken presteerden dyslectische leerlingen bijna even goed als niet-dyslectische. Ook op woordenschat zijn de effecten van attitude en informeel leren van Engels groter dan die van de meeste achtergrondkenmerken. Hulp vragen bij de bestudering van een Engelstalige website, Engels gemakkelijk vinden en filmpjes op bijvoorbeeld YouTube bekijken hebben een groot effect op woordenschat Engels. Hetzelfde geldt voor gewoon beginnen in een Engelstalig boek dat een leerling graag wilt lezen

paragraaf 5.4 | pagina 121

Inhoud

Voorwoord	4
Samenvatting	6
Inleiding	14
1 De domeinbeschrijving Engels	15
1.1 De leerlingen in het speciaal basisonderwijs	17
1.2 Het aanbod van Engels in het primair onderwijs	17
1.3 De kerndoelen Engels	18
1.4 De toetsconstructie	19
1.5 Het Europees Referentiekader (ERK)	23
1.6 Informeel leren	24
1.7 Aansluiting speciaal basisonderwijs en voortgezet onderwijs	24
2 Het peilingsonderzoek	27
2.1 De peilingsinstrumenten	28
2.1.1 Aanbodvragenlijsten	28
2.1.2 Voorafgaande inventarisatie	29
2.1.3 Attitudevragenlijst en vaardigheidsmeting	30
2.1.4 Achtergrondkenmerken	31
2.2 De steekproef van SBO-scholen en -leerlingen	32
2.3 De uitvoering van het onderzoek	34
2.4 De analyse van de resultaten	35
2.5 Standaarden	36
2.6 Rapportage van de resultaten	37
2.6.1 Balans SBO Engels	37
2.6.2 Schoolrapportages	42
3 Onderwijsaanbod Engels in het speciaal basisonderwijs	45
3.1 Onderwijstijd	46
3.2 Leermiddelen	49
3.3 Activiteiten en werkvormen in de lessen Engels	50
3.4 De leerkracht	55
3.5 Het Engels van de leerlingen	59
3.6 Toetsing en overdracht van resultaten	61
4 Attitude en achtergrond van leerlingen	63
4.1 Attitude ten opzichte van Engels	64
4.2 Informeel leren van Engels	66
4.3 Taalachtergrond van de leerlingen	68
4.4 Zelfbeoordeling door leerlingen	70

5	Resultaten van de vaardigheidsmeting	79
5.1	Lezen	80
5.1.1	Meting van leesvaardigheid	80
5.1.2	De leesvaardigheid van leerlingen in de eindgroep van het SBO	87
5.1.3	Verschillen in leesvaardigheid tussen leerlingen	90
5.2	Luisteren	95
5.2.1	Meting van luistervaardigheid	95
5.2.2	De luistervaardigheid van leerlingen in de eindgroep van het SBO	99
5.2.3	Verschillen in luistervaardigheid tussen leerlingen	102
5.3	Spreken	105
5.3.1	Meting van spreekvaardigheid	105
5.3.2	De beoordeling van de spreektaken	110
5.3.3	De spreekvaardigheid van leerlingen in de eindgroep van het SBO	114
5.3.4	Verschillen in spreekvaardigheid tussen leerlingen	116
5.4	Woordenschat	121
5.4.1	Meting van woordenschat	121
5.4.2	De woordenschat van leerlingen in de eindgroep van het SBO	124
5.4.3	Verschillen in woordenschat tussen leerlingen	125
	Literatuur	131

Inleiding

Inleiding

In 1986 is in opdracht van de Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen het project Periodieke Peiling van het Onderwijsniveau (PPON) gestart. Het belangrijkste doel van het project is periodiek gegevens te verzamelen over het onderwijsaanbod en de onderwijsresultaten in het basisonderwijs en het speciaal basisonderwijs om daarmee een empirische basis te bieden voor de algemene maatschappelijke discussie over de inhoud en het niveau van het onderwijs. Het onderzoek richt zich voornamelijk op de drie volgende vragen:

- Waaruit bestaat het onderwijsaanbod in een bepaald leer- en vormingsgebied?
- Welke resultaten in termen van kennis, inzicht en vaardigheden zijn er in de betreffende onderwijsfase in een leerstofdomein gerealiseerd?
- Welke veranderingen of ontwikkelingen in aanbod en opbrengst zijn er in de loop van de tijd te traceren?

Peilingsonderzoek is een van de instrumenten van de overheid voor de externe kwaliteitsbewaking van het onderwijs. Daarnaast zijn de resultaten van peilingsonderzoek van belang voor allen die betrokken zijn bij de discussie over en de vormgeving en kwaliteit van het onderwijs in de basisschool: onderwijsorganisaties, onderzoekers en ontwikkelaars van methoden, onderwijsbegeleiders en lerarenopleiders, onderwijsinspectie, leerkrachten basisonderwijs en ouders.

Peilingsonderzoek tracht zoveel mogelijk een nauwkeurig en gedetailleerd beeld van de vaardigheden van leerlingen te schetsen. Dat is ook het uitgangspunt van het onderzoek in 2012 naar de beheersing van Engels van leerlingen aan het eind van het primair onderwijs geweest. Het betrof in dit geval de leesvaardigheid, luistervaardigheid, schrijfvaardigheid, spreekvaardigheid en woordenschat Engels van leerlingen in groep 8 van het basisonderwijs.

In mei/juni 2013 is in de eindgroep van het speciaal basisonderwijs een peilingsonderzoek voor Engels uitgevoerd. De opzet van de hier beschreven peiling sluit aan bij de peiling Engels in het reguliere basisonderwijs van 2012. In twee opzichten is van die opzet afgeweken: Schrijfvaardigheid is buiten beschouwing gelaten en de opgaven zijn geselecteerd op het verwachte, lagere niveau van de leerlingen in het SBO.

Aangezien deze peiling de eerste peiling Engels in het speciaal basisonderwijs is, konden ontwikkelingen in aanbod en opbrengst in de loop van de tijd niet in beeld gebracht worden. Door de overeenkomsten in opzet was het wel mogelijk om te vergelijken met Engels in het reguliere basisonderwijs.

De opbouw van deze balans is als volgt. In hoofdstuk 1 beschrijven we het leerstofdomein voor Engels. Daarbij besteden we aandacht aan de relatie met de kerndoelen, maar ook aan die met het Europees Referentiekader voor Moderne Vreemde Talen. De vormgeving en uitvoering van het onderzoek beschrijven we in hoofdstuk 2. Daarbij geven we ook een toelichting op het diagram van de vaardigheidsschaal, zodat deze voor de lezer toegankelijker wordt. De resultaten van de inventarisatie van het onderwijsaanbod rapporteren we in hoofdstuk 3. Hoofdstuk 4 is in zijn geheel gewijd aan de attitude van leerlingen ten opzichte van Engels en een inventarisatie van het buitenschools contact dat leerlingen hebben met Engels. In hoofdstuk 5 presenteren we de resultaten van de leerlingen voor de verschillende vaardigheden. We illustreren de resultaten van de leerlingen telkens aan de hand van voorbeeldopgaven, relateren de resultaten aan standaarden die vastgesteld zijn op basis van oordelen van geïnformeerde experts en we beschrijven prestatieverschillen tussen groepen leerlingen op basis van verschillende achtergrondkenmerken en -variabelen.

1 Domeinbeschrijving Engels

1 De domeinbeschrijving Engels

Deze domeinbeschrijving vormt het uitgangspunt voor het ontwikkelen van instrumenten om kennis, vaardigheden en houding te meten bij leerlingen in de eindgroep van het speciaal basisonderwijs. Een domeinbeschrijving is een gestructureerde beschrijving van een vakgebied in de vorm van een geordend overzicht van leer- en vormingsdoelen. De kerndoelen voor het primair onderwijs hebben bij die ordening als basis gediend.

Dit rapport beschrijft inhoud, opzet en resultaten van de eerste peiling Engels in het speciaal basisonderwijs, die heeft plaatsgevonden in 2013. Deze eerste peiling is gestoeld op de kerndoelen primair onderwijs. Daarnaast is gekeken naar de eerdere peilingen Engels die zijn uitgevoerd in het reguliere basisonderwijs. De kerndoelen Engels voor regulier en speciaal basisonderwijs zijn namelijk hetzelfde.

Bij de peiling is tevens gebruikgemaakt van het ERK, zoals beschreven in Meijer en Noijons (2008). Ook in dat opzicht sluit deze peiling in het SBO aan bij de eerdere peilingen in het reguliere basisonderwijs, met name de vierde peiling in 2012 (zie Geurts & Hemker, 2013; pp. 19-21). Op onderstaande punten is deze SBO-peiling vergelijkbaar met de peiling van 2012:

- De peiling Engels is gericht op communicatief handelen in authentieke situaties.
- De prestaties van leerlingen worden gemeten op de volgende vaardigheden: lezen, luisteren, spreken en woordenschat.
- De gebruikte opgaven zijn op ERK-niveau (zie paragraaf 1.5) geconstrueerd door aan te sluiten bij de voor die niveaus geformuleerde descriptoren.

Naast overeenkomsten zijn er ook verschillen met de peiling Engels in jaargroep 8 van het regulier basisonderwijs van 2012:

- Schrijfvaardigheid is in de peiling voor het speciaal basisonderwijs buiten beschouwing gelaten.
- Alle opgaven voor het SBO zijn geconstrueerd op niveau A1 en A2. Waar de peiling in het reguliere basisonderwijs enkele B1-opgaven bevatte, is ervoor gekozen om in de peiling speciaal basisonderwijs alleen de niveaus A1 en A2 te bevragen, niveau basisgebruiker. De prestaties van de leerlingen in de peiling 2012 op de B1-opgaven (voor meer informatie: Geurts & Hemker, 2013) en een vooronderzoek op bijna 100 SBO-scholen, waarbij de haalbaarheid van mogelijke opgaven Engels voor de doelgroep in het speciaal basisonderwijs werd geïnventariseerd (zie paragraaf 2.1.2), hebben hierbij de doorslag gegeven.

In deze domeinbeschrijving komen de volgende onderwerpen aan de orde:

- de leerlingen die deelgenomen hebben;
- het aanbod van Engels in het basisonderwijs;
- de kerndoelen Engels;
- de toetsconstructie voor de SBO-peiling ;
- het Europees referentiekader;
- het informeel leren van Engels;
- de aansluiting tussen speciaal basisonderwijs en het voortgezet onderwijs.

1.1 De leerlingen in het speciaal basisonderwijs

Strikt genomen maakt een te peilen leerlingpopulatie geen deel uit van een domeinbeschrijving. Voor een goede peiling is het echter van belang dat ingestoken wordt op het vaardigheidsniveau dat verwacht mag worden. Alleen zo kan in beeld gebracht worden wat, en in welke mate, SBO-leerlingen wel kunnen en wat ze niet kunnen. Om die reden geven we in dit hoofdstuk toch een schets van de gepeilde populatie.

Het speciaal basisonderwijs valt wettelijk gezien onder het gewone primair onderwijs, en niet onder het speciaal onderwijs. Het SBO is bedoeld voor leerlingen met leer- en ontwikkelingsachterstanden, met ernstige problemen in de sociaal-emotionele ontwikkeling en voor leerlingen met problemen op het gebied van werkhouding en concentratie. Eén op de 36 kinderen redt het niet op een gewone basisschool en gaat naar het speciaal basisonderwijs (de voormalige LOM- en MLK-scholen), waar leerlingen les krijgen van leerkrachten die, naast een pedagogische achtergrond, beschikken over specifieke leer-, gedrags- en opvoedingsexpertise. Speciaal basisonderwijs biedt passend onderwijs aan kinderen die zich op reguliere basisscholen niet optimaal ontwikkelen. Landelijk ging het in schooljaar 2012/2013 om een kleine 40.000 leerlingen.

Naar speciale basisscholen gaan dus:

- moeilijk lerende kinderen;
- kinderen met opvoedingsmoeilijkheden;
- andere kinderen die speciale ondersteuning en aandacht nodig hebben en niet naar één van de vier clusters in het speciaal onderwijs (SO) gaan.

SBO-scholen hebben dezelfde kerndoelen als gewone basisscholen, maar de leerlingen krijgen meer tijd om deze te bereiken. Tot ze 14 jaar zijn kunnen leerlingen op een SBO-school terecht. Scholen voor speciaal basisonderwijs hebben over het algemeen kleinere groepen.

Speciaal basisonderwijs is dus geen speciaal onderwijs. Leerlingen uit het SO, bijvoorbeeld blinde en slechtziende kinderen (cluster 1), dove en slechthorende leerlingen (cluster 2), gehandicapte en langdurig zieke kinderen (cluster 3) of kinderen met stoornissen en gedragsproblemen (cluster 4), hebben niet deelgenomen aan dit peilingsonderzoek Engels.

1.2 Het aanbod van Engels in het primair onderwijs

Sinds 1986 is Engels een verplicht vak in het primair en dus ook het speciaal basisonderwijs. In 1993 zijn kerndoelen voor Engels in het basisonderwijs geformuleerd.

Scholen zijn vrij in de vormgeving van het aanbod Engels. Zij kunnen hun eigen keuzes maken, bijvoorbeeld in welke groepen zij Engels aanbieden, de didactiek die zij hanteren, de leerkrachten die de lessen Engels verzorgen, de deskundigheid voor Engels van de betreffende leerkrachten en de tijd die zij aan Engels besteden. Er bestaat slechts de wettelijke verplichting om het vak aan te bieden. Recente informatie over dit aanbod is te vinden in de *Balans van het Engels aan het einde van de basisschool 4* (Geurts & Hemker, 2013).

Over het specifieke aanbod voor Engels in het speciaal basisonderwijs zijn niet of nauwelijks gegevens voorhanden. Het vakdossier *Engels in het basisonderwijs* (Thijs, 2011) doet wel verslag van een bescheiden inventarisatie van Engels in het speciaal onderwijs, maar de voorliggende rapportage van de SBO-peiling Engels brengt het aanbod in het speciaal basisonderwijs voor het eerst op gestructureerde wijze in beeld. Meer informatie over het aanbod van Engels in het SBO is te vinden in hoofdstuk 3.

1.3 De kerndoelen Engels

In 2006 zijn de kerndoelen voor het primair onderwijs herzien. Deze doelen gelden ook voor het speciaal basisonderwijs. De kerndoelen voor Engels zijn als volgt:

Kerdoel 13

De leerlingen leren informatie te verwerven uit eenvoudige gesproken en geschreven Engelse teksten.

Kerdoel 14

De leerlingen leren in het Engels informatie te vragen of geven over eenvoudige onderwerpen en zij ontwikkelen een attitude waarbij ze zich durven uit te drukken in die taal.

Kerdoel 15

De leerlingen leren de schrijfwijze van enkele eenvoudige woorden over alledaagse onderwerpen.

Kerdoel 16

De leerlingen leren om woordbetekenissen en schrijfwijzen van Engelse woorden op te zoeken met behulp van het woordenboek.

De ‘karakteristiek’ bij deze kerndoelen formuleert als onderliggende doelstelling:

Beheersing van de Engelse taal wordt voor iedereen steeds belangrijker door de toenemende internationalisering, groeiende mobiliteit en de uitbreidende mogelijkheden om te communiceren via nieuwe media. De plaats van Engels in het basisonderwijs wordt gefundeerd door Europees beleid en door het uitgangspunt dat een redelijke beheersing van die taal bereikt wordt wanneer vroeg met het onderwijs in Engels begonnen wordt.

Het doel van Engels is om een eerste basis te leggen om te kunnen communiceren met moedertaalsprekers of anderen die buiten de school Engels spreken. Die eerste aanzet wordt later, in de periode van de basisvorming, verder ontwikkeld. In de basisschool wordt het onderwijs in de Engelse taal, waar mogelijk, in samenhang gebracht met inhouden van andere vakken. Bijvoorbeeld met de inhouden in oriëntatie op jezelf en de wereld. Het gaat dan om eenvoudige alledaagse onderwerpen als ‘woon omgeving’, ‘vrije tijd en hobby’s’, ‘het lichaam’ en ‘het weer’.

In het basisonderwijs gaat het bij het onderwijs in de Engelse taal vooral om mondelinge communicatie en om het lezen van eenvoudige teksten. Het schrijven beperkt zich tot het kennismaken met de schrijfwijze van een beperkt aantal, vaak voorkomende Engelse woorden. Voorts leren kinderen om woordbetekenissen en schrijfwijzen van woorden op te zoeken met behulp van het woordenboek.

Besluit kerndoelen primair onderwijs, 2006

Aansluitend bij de kerndoelen kent deze domeinbeschrijving, zoals ook andere domeinbeschrijvingen van PPON-peilingen, twee uitgangspunten:

- communicatief handelen in authentieke situaties;
- didactisch betekenisvolle eenheden.

Het eerste punt sluit aan bij het doel “om een eerste basis te leggen om te kunnen communiceren met moedertaalsprekers of anderen die buiten de school Engels spreken” (Besluit kerndoelen primair basisonderwijs, 2006). Leerlingen dienen een basisgebruiks-vaardigheid in de Engelse taal te verwerven, zodat zij communicatief adequaat kunnen handelen in relevante situaties waarin het gebruik van Engels vereist of gewenst is.

Deze situaties liggen bij voorkeur in het verlengde van de “eenvoudige alledaagse onderwerpen als ‘woonomgeving’, ‘vrije tijd en hobby’s’, ‘het lichaam’ en ‘het weer’”. Daarmee sluit dit uitgangspunt aan bij de niveaus A1 en A2 van het Europees Referentiekader (zie paragraaf 1.5).

Van didactisch betekenisvolle eenheden is sprake als ze door leerkrachten als onderwijsbare of te ontwikkelen onderdelen herkend worden. In lijn met de kerndoelen is gepeild op de volgende vaardigheidsgebieden:

- lezen: “informatie verwerven uit geschreven Engelse teksten”;
- luisteren: “informatie verwerven uit gesproken Engelse teksten”;
- spreken: “in het Engels informatie vragen of geven en zich durven uit te drukken”.

Ingegeven door de inhoud van de lessen Engels in het speciaal basisonderwijs besteden we daarnaast aandacht aan woordenschat.

De (deel)vaardigheden spellen en schrijven, zoals die voorkomen in de peiling Engels voor het reguliere primair onderwijs, zijn buiten beschouwing gelaten; uit een vooronderzoek onder ruim 100 SBO-scholen bleek dat hieraan weinig aandacht wordt besteed (zie paragraaf 3.3). Daarmee zijn deze schriftelijke vaardigheden in het speciaal basisonderwijs in nog mindere mate dan in het reguliere basisonderwijs didactisch betekenisvolle eenheden.

De uitgangspunten hierboven zijn richtinggevend geweest voor de structurering van het peilingsonderzoek in vaardigheden, taalgebruikssituaties en thema’s. Op pagina 20 zijn die thema’s, situaties en vaardigheden in een overzicht uitgewerkt.

1.4 De toetsconstructie

Bij het construeren van opgaven voor lezen, luisteren, spreken en woordenschat is een aantal uitgangspunten gehanteerd om de toetsen specifiek geschikt te maken voor het SBO.

Alle opgaven zijn geconstrueerd op de ERK-niveaus A1 en A2 omdat dat het te verwachten niveau van leerlingen in het speciaal basisonderwijs is. Zoals vermeld zijn er opgaven gemaakt op het gebied van lezen, luisteren, spreken en woordenschat, en zijn schrijven en spelling buiten beschouwing gelaten.

Er is aangesloten bij de opgaventypes die zijn gebruikt in de peiling Engels voor het reguliere basisonderwijs in 2012. Om een goede vergelijking te kunnen maken met de prestaties van leerlingen in jaargroep 8 in 2012, is daarnaast gekozen voor hergebruik van voldoende opgaven uit de peiling van 2012. Bij de selectie van deze opgaven is kritisch gekeken naar bruikbaarheid en geschiktheid voor de SBO-populatie.

Bij het construeren van nieuwe opgaven is gelet op:

- taalgebruik – eenvoudige, korte zinnen zonder figuurlijk taalgebruik en ingewikkelde constructies;
- lengte van de teksten – relatief kort;
- afbeeldingen – illustratief en informatie toevoegend;
- lay-out – grote letters, veel wit, structuur, rustige opmaak.

Ter verduidelijking: de opmaak van de voorbeeldopgaven in hoofdstuk 5 dient het doel van deze rapportage en is niet identiek aan die in de opgavenboekjes die de leerlingen zijn voorgelegd, zoals uit de illustratie op pagina 21 en 22 moge blijken.

Thema's, gebruikssituaties en vaardigheden in de SBO-peiling Engels

Thema	Situatie	(Sub)vaardigheid			
		lezen	luisteren	spreken	woordenschat
1 Ontmoeting	• groeten	X	X	X	
	• bedanken en excuseren			X	
	• wie ben je	X	X	X	
	• hoe gaat het met je / hoe voel je je			X	
	• leeftijd			X	
	• hoe zie je eruit / wat voor iemand ben je	X			
	• lichaam en gezondheid		X	X	X
	• kleding		X		X
	• kleuren		X		X
	• familie	X	X	X	X
	• vrienden			X	
	• school	X	X		
2 Dagelijks leven	• tellen (getallen)			X	X
	• hoeveelheden			X	
	• wonen (in en om het huis)		X		X
	• eten en drinken	X	X	X	X
	• boodschappen doen / winkelen		X	X	X
	• geld			X	
	• het weer (weersverwachting)	X	X		X
	• tijd (dag-, week-, jaarindeling; vragen / zeggen hoe laat het is)	X		X	X
3 Onderweg	• vakantie/reizen	X	X		X
	• vervoermiddelen en verkeer (vragen naar de weg)		X	X	X
	• ongelukken		X	X	X
	• plaatsen/geografie	X	X		
	• gebouwen				X
	• landschap		X		X
4 Vrije tijd	• sport	X	X		
	• spel	X		X	
	• hobby's		X		
	• dieren/dierentuin	X	X	X	X
	• feestjes en uitjes		X	X	
	• muziek / instrumenten	X	X		X
5 Communicatie/ Informatie / Entertainment	• bellen			X	X
	• kaart / (ingezonden)	X			
	• brief / memo / email				
	• computer				X
	• radio/televisie/krant	X			
	• boeken/fictie	X			
	• borden/folders	X			
6 Overig	• (zelfstandige) werkwoorden			X	X
	• voorzetsels			X	X
	• zelfstandige naamwoorden			X	X
	• bijwoorden			X	X
	• bijvoeglijke naamwoorden			X	X

Voorbeeld van vormgeving van tekst en opgaven in Balans

Big cats get dogs for friends

Cheetahs* are big, fast cats. But they are also very shy. So zoos are putting dogs with the big cats to be their friends and play mates.

The cheetahs in the zoo don't get on well with other cheetahs. But they seem to like dogs and they look to the dogs for play and friendship. Janet, animal training supervisor at the San Diego Zoo Safari Park says: "We look for dogs that want to be a buddy. The dogs help and protect their cheetah."

Although the dogs and cats live together, they are not always with one another. Dogs have play dates with other dogs and humans. Mealtimes always are spent apart. The dogs eat kibble, and the cheetahs eat steak. "But dogs like steak too," says Janet. "If they ate together there would be one really fat dog and a really skinny cheetah."

*cheetah = jachtluipaard

13 Waarom eten honden en jachtluipaarden apart?

- A Omdat de honden anders alles opeten.
- B Omdat jachtluipaarden onder toezicht moeten eten.
- C Omdat ze elkaars voer niet lekker vinden.

Big cats get dogs for friends

Cheetahs* are big, fast cats. But they are also very shy. So zoos are putting dogs with the big cats to be their friends and play mates.

The cheetahs in the zoo don't get on well with other cheetahs. But they seem to like dogs and they look to the dogs for play and friendship. Janet, animal training supervisor at the San Diego Zoo Safari Park says: "We look for dogs that want to be a buddy. The dogs help and protect their cheetah."

Although the dogs and cats live together, they are not always with one another. Dogs have play dates with other dogs and humans. Mealtimes always are spent apart. The dogs eat kibble, and the cheetahs eat steak. "But dogs like steak too," says Janet. "If they ate together there would be one really fat dog and a really skinny cheetah."

*cheetah = jachtluipaard

bron: <http://tweentribune.com/junior/big-cats-get-dogs-friends>

17 Wat wordt er verteld over jachtluipaarden?

- A Ze beschermen elkaar altijd.
- B Ze leren spelen van honden.
- C Ze zijn het liefst alleen.

18 Waarom eten honden en jachtluipaarden apart?

- A Omdat de honden anders alles opeten.
- B Omdat jachtluipaarden onder toezicht moeten eten.
- C Omdat ze elkaars voer niet lekker vinden.

Ga door op de volgende bladzijde

Daarnaast is bij het samenstellen van de opgavenboekjes rekening gehouden met behoeften van leerlingen in het speciaal basisonderwijs. Daarbij is gebruikgemaakt van expertise binnen Cito met toetsing in het speciaal basisonderwijs en van kennis over de populatie binnen het SBO-werkverband. Zo zijn de boekjes met leestoetsen circa 30 procent korter dan die voor het reguliere basisonderwijs. Daarnaast is er voor elke vaardigheid één opgavenboekje samengesteld speciaal voor de leerlingen in het SBO met een minder goede leesvaardigheid. Dit om ook deze doelgroep op zinvolle wijze aan de peiling te laten deelnemen. Het oordeel van de leerkracht over het leesniveau voor (Nederlandse) taal is leidend geweest bij het bepalen van welke leerlingen deze boekjes voorgelegd kregen.

1.5 Het Europees Referentiekader (ERK)

Het Europees Referentiekader vervult een belangrijke rol in het onderwijs van de moderne vreemde talen. In 2001 is het ERK gepubliceerd onder de titel *Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment*. De Nederlandse vertaling is uit 2008 (Meijer & Noijons).

“Het Gemeenschappelijk Europees Referentiekader verschaft een gemeenschappelijke basis voor de uitwerking van lesprogramma’s, leerplanrichtlijnen, examens, leerboeken en dergelijke in heel Europa. Het beschrijft op alomvattende wijze wat taalleerders moeten leren om een taal te kunnen gebruiken voor communicatie en welke kennis en vaardigheden zij moeten ontwikkelen om daarbij doeltreffend te kunnen handelen” (Meijer & Noijons, 2008).

Het ERK beschrijft referentieniveaus van taalvaardigheid op basis van:

- niveaus waarop een taalgebruiker kan functioneren: A1, A2, B1, B2, C1 en C2;
- domeinen die de situaties aanduiden waarin de taal gebruikt wordt: het persoonlijke, het publieke, het professionele en het educatieve domein;
- deelvaardigheden: lezen, luisteren, spreken - productie, spreken - interactie en schrijven;
- descriptoren van taalvaardigheid die aangeven wat een taalgebruiker kan (de *can do-statements*), bijvoorbeeld bij spreken: “Ik kan eenvoudige uitdrukkingen en zinnen gebruiken om mijn woonomgeving en de mensen die ik ken te beschrijven”;
- criteria op basis waarvan vastgesteld kan worden hoe goed de taalgebruiker het doet (niveau- of beoordelingscriteria), te weten: reikwijdte, nauwkeurigheid, vloeiendheid, interactie en coherentie.

Het ERK gaat uit van wat de taalleerder in een vreemde taal kan en richt zich niet op wat de taalleerder niet kan. Dat sluit goed aan bij de insteek die vanaf het begin voor de peilingen Engels in het primair onderwijs (zowel regulier als speciaal basisonderwijs) is gekozen.

Aansluitend bij de bevindingen uit de peiling in het regulier basisonderwijs van 2012, worden de ERK-niveaus van de SBO-leerling ingeschat op A1 en/of A2. A1 en A2 kunnen gezien worden als het beginners- respectievelijk gevorderdenniveau van de ‘basisgebruiker’ van de vreemde taal. In algemene termen worden ze als volgt beschreven:

A1	Kan vertrouwde dagelijkse uitdrukkingen en basiszinnen gericht op de bevrediging van concrete behoeften begrijpen en gebruiken. Kan zichzelf aan anderen voorstellen en kan vragen stellen en beantwoorden over persoonlijke gegevens zoals waar hij/zij woont, mensen die hij/zij kent en dingen die hij/zij bezit. Kan op een simpele wijze reageren, aangenomen dat de andere persoon langzaam en duidelijk praat en bereid is om te helpen.
A2	Kan zinnen en regelmatig voorkomende uitdrukkingen begrijpen die verband hebben met zaken van direct belang (bijvoorbeeld persoonsgegevens, familie, winkelen, plaatselijke geografie, werk). Kan communiceren in simpele en alledaagse taken die een eenvoudige en directe uitwisseling over vertrouwde en alledaagse kwesties vereisen. Kan in eenvoudige bewoordingen aspecten van de eigen achtergrond, de onmiddellijke omgeving en kwesties op het gebied van diverse behoeften beschrijven.

In de peiling Engels van 2012 voor het reguliere basisonderwijs waren ook een aantal items op B1-niveau opgenomen. Deze zijn voor de SBO-doelgroep achterwege gelaten.

1.6 Informeel leren

Met behulp van diverse instrumenten zijn de prestaties voor Engels van leerlingen aan het einde van het speciaal basisonderwijs gepeild. Het vaststellen van het niveau van die prestaties geeft echter nog niet aan wat de rol van het aangeboden onderwijs is geweest in het bereiken van dat niveau. Ook met het in beeld brengen van het onderwijsaanbod (in hoofdstuk 3) is een direct verband tussen onderwijsaanbod en prestaties moeilijk aan te tonen. Dat heeft voor een belangrijk deel te maken met het feit dat in Nederland vanaf (zeer) vroege leeftijd veel verwerving van de Engelse taal via buitenschools leren plaatsvindt, simpelweg door blootstelling aan het Engels.

Nederlandse leerlingen komen dagelijks in contact met de Engelse taal via radio, tv, computer, internet, games en sociale media. De mate en intensiteit van dit contact kan per leerling zeer verschillend zijn. In de attitudevragenlijst is de leerlingen gevraagd naar het buitenschoolse contact dat zij met Engels hebben.

1.7 Aansluiting speciaal basisonderwijs en voortgezet onderwijs

Iets meer dan de helft van de leerlingen uit het speciaal basisonderwijs stroomt door naar de basisberoepsgerichte of kaderberoepsgerichte leerweg van het vmbo, terwijl ruim een derde van de leerlingen na het speciaal basisonderwijs doorgaat in het praktijkonderwijs (zie de tabel op pagina 25 voor een overzicht van de uitstroom in de jaren van 2010 tot 2012).

Doorstroom van speciaal basisonderwijs naar voortgezet onderwijs

	2009/2010	2010/2011	2011/2012 (N = 8.735)
PRO (praktijkonderwijs)	33 %	34 %	35 %
BB en KB (vmbo beroepsgerichte leerwegen)	51 %	53 %	52 %
GT (vmbo gemengde en theoretische leerwegen)	5 %	5 %	5 %
Havo	1 %	1 %	1 %
Vwo	0 %	0 %	0 %
VSO (voortgezet speciaal onderwijs)	5 %	5 %	5 %
Onbekend / Anders	5 %	2 %	2 %

(<http://publicaties.onderwijsinspectie.nl>)

De aansluiting voor Engels van speciaal basisonderwijs naar voortgezet onderwijs is van belang met het oog op de nadruk die in het basisonderwijs en in de basisvorming (onderbouw van het VO) ligt op een doorlopende leerlijn. Een vergelijking van de kerndoelen primair onderwijs 2006 en de kerndoelen voor de onderbouw van het voortgezet onderwijs uit 2010 verduidelijkt die beoogde doorlopende leerlijn.

Kerndoelen onderbouw voortgezet onderwijs

Ook de acht kerndoelen voor het onderdeel Engelse taal zijn vooral gericht op de communicatieve functie. De nadruk ligt op Engels als wereldtaal. Vooral met de kerndoelen 11, 14, 15, 16 en 17 kan de relatie worden gelegd met het Europees Referentiekader (...). Afhankelijk van de leerlingenpopulatie kan de school zich oriënteren op de resultaatbeschrijvingen van de cellen in A1, A2 en B1 in het Referentiekader.

(...)

De leerling leert verder vertrouwd te raken met de klank van het Engels door veel te luisteren naar gesproken en gezongen teksten.

De leerling leert strategieën te gebruiken voor het uitbreiden van zijn Engelse woordenschat.

De leerling leert strategieën te gebruiken bij het verwerven van informatie uit gesproken en geschreven Engelstalige teksten.

De leerling leert in Engelstalige schriftelijke en digitale bronnen informatie te zoeken, te ordenen en te beoordelen op waarde voor hemzelf en anderen.

De leerling leert in spreektaal anderen een beeld te geven van zijn dagelijks leven.

De leerling leert standaardgesprekken te voeren om iets te kopen, inlichtingen te vragen en om hulp te vragen.

De leerling leert informeel contact in het Engels te onderhouden via e-mail, brief en chatten.

De leerling leert welke rol het Engels speelt in verschillende soorten internationale contacten.

(OCW, 2010)

Net als in de kerndoelen primair en speciaal basisonderwijs wordt in de onderbouw van het VO gekozen voor een communicatieve benadering. Bij de aansluiting kan, zoals hierboven wordt gesuggereerd, het Europees Referentiekader een rol spelen. Het ERK geeft een beschrijving van de vaardigheidsontwikkeling van een taalleerder: van 'basisgebruiker' (A1, A2) via 'onafhankelijke gebruiker' (B1, B2) naar 'vaardige gebruiker' (C1, C2). Alle Nederlandse leerlingen, ook SBO-leerlingen, doorlopen een gedeelte van die ontwikkeling in de jaren dat zij primair onderwijs volgen en een ander gedeelte tijdens hun 'middelbare schooltijd'. Ze beginnen op dertien- of

veertienjarige leeftijd niet van vooraf aan met het leren van Engels, ze gaan niet terug naar ‘af’, het niveau van de absolute beginner, maar bouwen voort op hetgeen zij in de jaren daarvoor hebben opgestoken.

Deze doorlopende leerlijn is ook beoogd bij het formuleren van kerndoelen voor het primair en speciaal basisonderwijs: “In de brief aan de Tweede Kamer in 2004, bij de aanbieding van de derde generatie kerndoelen voor het basisonderwijs, spreekt de minister (van OC&W) van drie essentiële functies van kerndoelen. Het zijn:

- waarborging van de doorlopende leerlijn (*‘aansluiting’*)
- waarborging van een breed onderwijsaanbod voor alle leerlingen (*‘brede oriëntatie’*)
- referentiekader bij (publieke) verantwoording (*‘verantwoording’*).”

(SLO, 2006)

Samenvattend

In de eerste peiling voor het speciaal basisonderwijs van 2013 ligt, net als in de peilingen voor het reguliere basisonderwijs, de nadruk op communicatief handelen in natuurlijke situaties met aandacht voor lezen, luisteren, spreken en woordenschat.

2 Het peilingsonderzoek

2 Het peilingsonderzoek

In dit hoofdstuk wordt beschreven hoe het peilingsonderzoek Engels in het speciaal basisonderwijs is opgezet en uitgevoerd. We gaan in op de instrumenten die ingezet zijn, de steekproef van scholen en leerlingen, het verzamelen van de gegevens en de analyse van de resultaten. Aan het einde van het hoofdstuk worden de kwalitatieve eigenschappen van de vaardigheidsschalen beschreven en geven we een toelichting op de schalen die in hoofdstuk 5 bij de rapportage van de resultaten per vaardigheid gebruikt worden.

2.1 De peilingsinstrumenten

De volgende instrumenten zijn ingezet:

- de aanbodvragenlijst voor de schoolleiding;
- de aanbodvragenlijst voor leerkrachten;
- een summiere inventarisatie van aanbod en het niveau van leerlingen;
- de attitudevragenlijst voor leerlingen;
- vaardigheidstoetsen voor lezen, luisteren, spreken en woordenschat;
- de leerlinglijst met de achtergrondgegevens van deelnemende leerlingen.

Elk van deze instrumenten wordt hieronder kort beschreven.

2.1.1 Aanbodvragenlijsten

Om het onderwijsaanbod voor Engels in het speciaal basisonderwijs in beeld te brengen, zijn twee schriftelijke vragenlijsten ingezet. De schoolleidingen van de deelnemende school kregen een korte vragenlijst voorgelegd over de organisatie en inrichting van het aanbod van Engels op hun school. De schoolleiding is gevraagd naar:

- de aard van het aanbod, met een keuze uit drie ‘aanbodprofielen’, te weten
 - EIBO (Engels in het basisonderwijs) met Engels in groep 7 en de eindgroep,
 - vervroegd EIBO met Engels vanaf groep 5,
 - vroeg vreemdetalenonderwijs (VVTO) met Engels vanaf groep 1 (of 2 of 3 of 4);
- de onderwijstijd die in de groepen waarin Engels wordt gegeven op het programma staat;
- de wijze waarop de prestaties van leerlingen voor Engels worden gemeten;
- de faciliteiten die de school voor Engels biedt aan leerkrachten;
- de overdracht van leerlinggegevens aan het voortgezet onderwijs.

De leerkrachten Engels in de eindgroep hebben een uitgebreide vragenlijst beantwoord, waarin gevraagd werd naar:

- de overdracht van leerlinggegevens van groep 7 naar groep 8;
- de onderwijstijd die in de eindgroep aan Engels is besteed;
- de doelen die het onderwijs voor Engels bepalen;
- de inzet van methoden en andere leermiddelen;
- de aandacht voor de verschillende (sub)vaardigheden;
- de werkvormen tijdens de lessen Engels en huiswerk voor Engels;

- de toetsing;
- hun mening over verschillende aspecten van Engels in het speciaal basisonderwijs;
- de beoordeling van hun eigen taalvaardigheid Engels;
- de scholing die ze gehad hebben voor Engels;
- de inschatting van het niveau dat hun leerlingen voor Engels halen.

De resultaten van deze bevraging van het onderwijsaanbod Engels in het speciaal basisonderwijs zijn te vinden in hoofdstuk 3.

2.1.2 Voorafgaande inventarisatie

Omdat er niet of nauwelijks gegevens beschikbaar zijn over Engels in het speciaal basisonderwijs hebben we, voorafgaande aan de peiling, alle SBO-scholen een korte vragenlijst toegezonden om een beeld te krijgen van de mate waarin aan Engels aandacht werd besteed en een ruwe verkenning van het niveau van de leerlingen. Vier korte vragen zijn gesteld over aspecten van het aanbod (zie hieronder). De gegeven antwoorden zijn in hoofdstuk 3 opgenomen. Een dergelijke inventarisatie is in eerdere peilingen niet ingezet. Om die reden gaan we er hier wat uitgebreider op in.

Aanbodvragen in de inventarisatie voorafgaande aan de peiling

Hoe vaak besteedt u in de eindgroep aandacht aan Engels? a. 2 x per week b. 1 x per week c. 1 x per twee weken d. 1 x per maand e. Er is geen aandacht voor Engels f. Anders, namelijk ...	Hoeveel tijd besteedt u gemiddeld op uw school aan Engels in de eindgroep? a. minder dan 15 minuten per keer b. 15 tot 30 minuten per keer c. 30 tot 45 minuten per keer d. 45 tot 60 minuten per keer e. meer dan 60 minuten per keer f. Anders, namelijk ...
Wanneer begint u met Engels op uw school? a. in de eindgroep b. in groep 7 c. in groep 5 d. in groep 1 e. Anders, namelijk ...	

Hoeveel aandacht besteedt u verhoudingsgewijs aan de verschillende onderdelen van Engels?

	veel	weinig	geen
Lezen			
Luisteren			
Spreken			
Schrijven			
Woordenschat			
Grammatica			

In diezelfde vragenlijst hebben we de SBO-scholen gevraagd een aantal leesopgaven en een aantal opgaven voor woordenschat te karakteriseren. Ze hadden per opgave de keuze uit:

- een makkelijke opgave voor de leerlingen;
- de meeste leerlingen kunnen deze opgave maken;
- een moeilijke opgave, maar ongeveer de helft van de leerlingen doet dit goed;
- te moeilijk, boven het niveau van de leerlingen.

De gegevens uit deze voorafgaande inventarisatie zijn een leidraad geweest bij de constructie en selectie van opgaven voor de vaardigheidsmeting.

2.1.3 Attitudevragenlijst en vaardigheidsmeting

Om het niveau van de leerlingen voor Engels te meten zijn per vaardigheid toetsen ontwikkeld. Voor lezen, luisteren en woordenschat zijn schriftelijke toetsen afgenomen. Voor spreken zijn een aantal spreektaken mondeling afgenomen. Daarnaast hebben de leerlingen onder de noemer *Your English Quiz* vragen beantwoord over:

- hun attitude t.a.v. Engels;
- hun buitenschools contact met Engels;
- hun taalachtergrond;
- de beoordeling van hun eigen vaardigheid in de Engelse taal.

Voor lezen zijn 7 opgavenboekjes samengesteld met in totaal 60 opgaven. Van die opgaven zijn er 19 overgenomen uit de peiling Engels in jaargroep 8 van het regulier basisonderwijs van 2012. De opgaven zijn verdeeld over de opgavenboekjes, zodanig dat elke opgave in 2 of 3 boekjes voorkomt. Elk opgavenboekje bevatte 20 leesopgaven. Van deze boekjes met leesopgaven zijn er 6 willekeurig aan leerlingen toegekend met een zo groot mogelijke spreiding van boekjes binnen een groep. Het zevende boekje is samengesteld voor leerlingen die, volgens de inschatting van de leerkracht, voor Nederlands op het leesniveau van jaargroep 5 of lager functioneerden. In dat opgavenboekje, genaamd X, zijn met opzet wat eenvoudiger opgaven en wat korter tekstmateriaal opgenomen. Voor het maken van de leesopgaven in het hen toebedeelde boekje hadden de leerlingen maximaal 45 minuten de tijd.

De 5 opgavenboekjes voor luisteren bevatten totaal 35 opgaven, 29 daarvan gelijk aan opgaven in de peiling Engels in jaargroep 8 van 2012. Evenals bij lezen, komt elke opgave in 2 of 3 boekjes voor. Net als bij lezen is voor luisteren een X-boekje samengesteld, waarin relatief eenvoudiger opgaven zijn opgenomen. Bij 9 van de 35 opgaven ging het om vragen bij beeld- en geluidsmateriaal (kijk- en luistertoets). De gesproken tekst gaat daarbij vergezeld van passende beelden. De overige 26 waren opgaven bij gesproken tekst: een interview, dialogen en berichten. De luistertaken zijn, net als in 2012, klassikaal via dvd afgenomen. Leerlingen die het X-boekje maakten, hebben de kijk- en luistertoets zo nodig in een aparte afnamesessie gemaakt. Elke deelnemende leerling heeft 18 luisteropgaven gemaakt. De afname van het luisteronderdeel duurde ongeveer 20 minuten.

Om de woordenschat te peilen zijn in totaal 93 opgaven aan leerlingen voorgelegd. Daarvan zijn er 30 ongewijzigd overgenomen uit het peilingsonderzoek van 2012 in jaargroep 8 van het regulier basisonderwijs. Die 93 opgaven zijn verdeeld over 6 boekjes. Iedere opgave komt in 2 of 3 woordenschatboekjes voor. De X-variant van de woordenschatboekjes bevatte wat minder en eenvoudiger woordenschatopgaven. Het aantal opgaven per boekje varieerde van 34 tot 42. Net als de leesboekjes zijn de boekjes met woordenschatopgaven willekeurig aan leerlingen toebedeeld, met een zo groot mogelijke spreiding binnen een groep. Dit geldt niet voor de X-boekjes, die gericht zijn voorgelegd aan leerlingen met een leesniveau van jaargroep 5 of lager voor Nederlands. Voor het maken van de woordenschatopgaven is de leerlingen 45 minuten de tijd gegeven.

Voor spreken zijn drie spreektaken uit de peiling Engels van jaargroep 8 van het regulier basisonderwijs in 2012 ongewijzigd ingezet. Daarnaast zijn drie nieuwe spreektaken ontwikkeld. Leerlingen hebben de taken een-op-een met de toetsleider gemaakt, met behulp van een laptop. De uitingen van de leerlingen zijn op de laptop opgenomen. In elke groep werd, via een procedure die willekeurigheid garandeerde, ongeveer één op de zes leerlingen door de toetsleider geselecteerd om drie spreektaken te doen. Achteraf hebben getrainde beoordelaars de op de laptop opgenomen leerlinguitingen beoordeeld met behulp van gedetailleerde beoordelingsmodellen. De drie beoordelingsmodellen bij de spreektaken die in 2012 ook in zijn ingezet, zijn ongewijzigd gebruikt.

2.1.4 Achtergrondkenmerken

De scholen hebben de achtergrondkenmerken van de deelnemende leerlingen aangeleverd door het invullen van de leerlinglijst. Het betreft van elke leerling gegevens over geslacht, leeftijd, thuistaal, formatiegewicht en doorstroom naar VO. Deze gegevens worden als variabelen ingezet bij het onderzoeken van verschillen tussen leerlingen. In de analyses van de SBO-gegevens zijn de volgende variabelen gebruikt: geslacht, leertijd, herkomst, doorstroom VO, dyslexie, leesniveau Nederlands, regio en urbanisatie. We lichten ze hieronder kort toe:

- Geslacht: jongens en meisjes.
- Leeftijd spreekt voor zich. We hanteren twee categorieën:
 - –12: de leerlingen in de eindgroep van het speciaal basisonderwijs die in schooljaar 2012/2013 twaalf jaar of jonger zijn;
 - 13+: de leerlingen in de eindgroep die in 2012/2013 dertien jaar of ouder zijn.
- Herkomst: Nederlands en buitenlands;
- Doorstroom VO: de gegevensverzameling voor het peilingsonderzoek vond plaats in mei en juni 2013. Op dat moment lag de keuze voor voortgezet onderwijs voor de SBO-leerlingen van de eindgroep grotendeels vast. Bij 'doorstroom VO' onderscheiden we drie categorieën:
 - praktijkonderwijs;
 - vmbo basisberoepsgerichte leerweg, al dan niet met leerwegondersteuning;
 - vmbo kaderberoepsgerichte leerweg of hoger (gemengde of theoretische leerweg of havo).
- Dyslexie: dyslectisch of niet-dyslectisch.
- Leesniveau NL: de leerkrachten hebben een inschatting gemaakt van het niveau waarop elke leerling Nederlands leest. We hanteren vier niveaus gebaseerd op het reguliere basisonderwijs: dat van jaargroep 7 of 8, jaargroep 6, jaargroep 5 en jaargroep 3 of 4.
- Regio: op basis van de vestigingsplaats valt een school in een regio. Vier regio's worden onderscheiden:
 - Noord (Groningen, Friesland en Drenthe);
 - Oost (Gelderland, Overijssel en Flevoland);
 - West (Noord- en Zuid-Holland, Utrecht en Zeeland);
 - Zuid (Noord-Brabant en Limburg).
- Urbanisatie: het CBS onderscheidt vijf categorieën van verstedelijking, te weten:
 - zeer sterk stedelijk (grote steden, meer dan 2500 omgevingsadressen per vierkante kilometer);
 - sterk stedelijk (steden, tussen de 1500 en 2500 omgevingsadres per km²);
 - matig stedelijk (specifieke forensgemeenten, tussen 1000 en 1500 omgevingsadressen);
 - weinig stedelijk (geïndustrialiseerde plattelandsgemeenten, 500 – 1000 omgevings-adressen);
 - niet stedelijk (plattelandsgemeenten, minder dan 500 adressen per vierkante kilometer).
 We clusteren deze vijf tot twee categorieën:
 - zeer sterk en sterk stedelijke gebieden;
 - matig, weinig en niet stedelijke gebieden.

2.2 De steekproef van SBO-scholen en -leerlingen

In samenspraak met het Samenwerkingsverband SBO zijn alle 314 SBO-scholen in Nederland via e-mail benaderd met het verzoek deel te nemen aan een peiling rekenen-wiskunde en/of Engels. De respons van de SBO-scholen was aanvankelijk beperkt. Slechts 7 scholen verklaarden zich in eerste instantie bereid deel te nemen aan de SBO-peiling voor Engels. Een telefonisch rappel bleek nodig om tot een werkbare deelname van scholen te komen.

De redenen om niet deel te nemen liepen uiteen. Naast argumenten die ook bij andere peilingen vaker naar voren worden gebracht ('we hebben er weinig tijd voor' en 'het is al erg druk in deze periode met andere dingen'), speelde de terughoudendheid van scholen in het speciaal basisonderwijs om hun leerlingen te confronteren met externe toetsing ook een rol. Daarnaast werd verscheidene malen door scholen naar voren gebracht dat ze 'weinig aan Engels deden'.

Het responspercentage kwam met 36 deelnemende scholen van de 314 uit op 11,5. Bij de peiling Engels in het regulier basisonderwijs van 2012 lag het gemiddelde responspercentage op 11,4. Het percentage deelnemende leerlingen lag met 834 van de 10.524 leerlingen in de eindgroep op 7,9. Ter vergelijking: in de peiling Engels in het regulier basisonderwijs van 2012 lag het percentage deelnemende scholen op 0,70 en het percentage deelnemende leerlingen op 0,66. In 2012 zijn echter niet alle basisscholen benaderd, maar is stratumgewijs een steekproef getrokken (zie Geurts & Hemker, 2013; paragraaf 2.2).

Hoewel er van steekproeftrekking in de eigenlijke zin geen sprake is geweest, worden de 36 deelnemende scholen toch aangeduid als de steekproef in deze peiling. De representativiteit van de groep deelnemende scholen is beoordeeld door te vergelijken op 2 relevante variabelen waarvan de landelijke verdeling bekend is: regio en verstedelijking.

De verdeling van de scholen voor speciaal basisonderwijs in de steekproef (N=36) en landelijk (N=314) op regio en verstedelijking

Regio	Verdeling in respons	Landelijke verdeling
Noord	11%	10%
Oost	22%	22%
West	56%	48%
Zuid	11%	20%

* Ontleend aan <http://data.duo.nl>, peildatum oktober 2012

Urbanisatie	Verdeling in respons	Landelijke verdeling
zeer sterk stedelijk	28%	15%
sterk stedelijk	25%	25%
matig stedelijk	25%	21%
weinig stedelijk	19%	26%
niet stedelijk	3%	13%
zeer sterk en sterk stedelijk	53%	40%
matig, weinig en niet stedelijk	47%	60%

* Ontleend aan <http://data.duo.nl>, peildatum oktober 2012

In de tabel zien we dat in de steekproef de regio West enigszins oververtegenwoordigd is vergeleken met het landelijke beeld en regio Zuid ondervertegenwoordigd. Het verschil is op een totaal van 36 scholen echter niet significant ($\chi^2 = 5,566$, $df = 3$, $p = ,135$). Hetzelfde geldt voor verstedelijking. Scholen in zeer sterk stedelijke gebieden zijn enigszins oververtegenwoordigd en scholen in niet-stedelijke gebieden ondervertegenwoordigd. Ook dit verschil is niet significant, niet bij de indeling in vijf gradaties van verstedelijking ($\chi^2 = 7,682$, $df = 4$, $p = ,104$), en ook niet bij de indeling in tweeën ($\chi^2 = 2,449$, $df = 1$, $p = ,118$).

Er hebben in totaal 834 leerlingen aan het peilingsonderzoek meegedaan. In de tabel met leerlingkenmerken is de steekproef van deelnemende leerlingen weergegeven. Waar relevante gegevens beschikbaar zijn over leerlingen in de eindgroep van het SBO, kunnen we die vergelijken met de landelijke verdeling. Regio en urbanisatie zijn ook opgenomen in deze tabel, maar nu als variabele van de leerling. De percentages wijken iets af van die voor de verdeling van de scholen. Dat is het gevolg van een verschillend leerlingaantal per school.

De samenstelling van de steekproef van leerlingen (% leerlingen)

		% steekproef	% landelijk
Geslacht	Jongens	63	65
	Meisjes	35	35 *
	Onbekend	2	
Leeftijd	– 12	36	--
	13+	59	-- **
	Onbekend	5	
Doorstroom VO	VSO en PRO	30	40
	Vmbo BB en KB	44	52
	Vmbo GT	2	5
	Havo	0	1
	Vwo	0	
	Onbekend/anders	23	2 ***
Regio	Noord	12	10
	Oost	23	25
	West	52	42
	Zuid	13	21
Urbanisatie	zeer sterk en sterk stedelijk	51	40
	matig, weinig en niet stedelijk	49	60

* Ontleend aan <http://statline.cbs.nl>

** Niet te achterhalen.

*** Ontleend aan <http://publicaties.onderwijsinspectie.nl> (Categorieën wijken af van achtergrondkenmerken Doorstroom VO in hoofdstuk 5 omdat de categorisering van de inspectie is gevolgd.)

In eindgroepen van het speciaal basisonderwijs over het hele land zaten in oktober 2012 veel meer leerlingen dan in één van de andere groepen – zie het overzicht hieronder, gebaseerd op gegevens van DUO.

Aantal leerlingen in het speciaal basisonderwijs, peildatum oktober 2012

groep 1	groep 2	groep 3	groep 4	groep 5	groep 6	groep 7	eindgroep	totaal
1.104	1.601	2.846	3.887	5.244	6.809	7.914	10.524	39.929

Uit het overzicht komt naar voren dat leerlingen relatief laat instromen in het SBO. Vanaf groep 3 neemt het aantal leerlingen jaarlijks met ongeveer 1000 tot 1500 leerlingen toe. Van groep 7 naar de eindgroep is de toename meer dan 2500, hetgeen suggereert dat veel leerlingen een jaar extra over de eindgroep doen. Deze aanname wordt bevestigd door het aantal leerlingen dat in de eindgroep zit te vergelijken met het aantal leerlingen dat aan het eind van hetzelfde schooljaar doorstroomt naar het voortgezet onderwijs. In het schooljaar 2011/2012 zaten op de peildatum in oktober 10.895 leerlingen in de eindgroep van het speciaal basisonderwijs, waarvan er 8.735 doorstroomden naar een vorm van voortgezet onderwijs (zie paragraaf 1.7). Het spoort ook met de verdeling van jongere leerlingen (11 of 12 jaar oud) en oudere leerlingen (13 jaar of ouder) in de steekproef van leerlingen in de peiling Engels in de eindgroep, zoals weergegeven in de tabel met leerlingkenmerken hierboven. Deze leeftijdsopbouw strookt met de bedoelingen van de wetgever (zie paragraaf 1.1).

Ook op leerlingniveau zijn er verschillen tussen steekproef en populatie, vooral als het om regio en urbanisatie gaat. De representativiteit op Doorstroom VO is niet vast te stellen vanwege het hoge percentage onbekend in de steekproef. Het is heel goed mogelijk dat het hier gaat om leerlingen die nog niet doorstromen, maar een extra jaar speciaal basisonderwijs volgen. Letten we op gegevens die wel bekend zijn en op de verdeling van leerlingen die naar VSO en PRO gaan enerzijds en leerlingen die naar het vmbo gaan anderzijds, dan zijn er geen significante verschillen. Voor leeftijd zijn geen landelijke gegevens voorhanden, anders dan hierboven weergegeven. Voor geslacht is de steekproef van leerlingen representatief. Voor regio en verstedelijking is de steekproef van leerlingen niet geheel representatief.

Al met al kan niet worden vastgesteld dat de steekproef van leerlingen in de SBO-peiling representatief is voor de SBO-populatie landelijk. Omdat voor verschillende variabelen juiste cijfers uit een vaste bron ontbreken, is er in de analyses niet gewogen. Daarmee is de generaliseerbaarheid van bepaalde bevindingen in deze peiling enigszins beperkt.

2.3 De uitvoering van het onderzoek

Het onderzoek op de scholen voor speciaal basisonderwijs is uitgevoerd in mei en juni 2013. Toetsleiders, die vooraf een instructiemiddag hadden bijgewoond, bezochten meestal gedurende een ochtend een groep voor de afname van de vaardigheidstoetsen en de attitudevragenlijst.

Na een korte introductie van zichzelf en het onderzoek deelde de toetsleider de vooraf voor elke leerling samengestelde mapjes met opgaven en vragenlijst uit. Vervolgens gingen de leerlingen, na een korte instructie aan de hand van een enkele voorbeeldopgave, aan het werk. De afname van het luisteronderdeel vond zo veel mogelijk klassikaal plaats, met gebruikmaking van het digitale schoolbord of andere dvd-afspeelapparatuur. De volgorde waarin leerlingen aan de leesen woordenschatopgaven werkten, varieerde. De afname van de toetsen werd onderbroken door de ochtendpauze. De geplande afnametijd van 45 minuten voor lezen en woordenschat bleek voldoende tot ruim voldoende voor alle leerlingen. Aansluitend aan één van de toetsonderdelen vulden de leerlingen de attitudevragenlijst in. Aan het eind van de ochtend of soms na de middagpauze nam de toetsleider de spreektaken af bij individuele leerlingen.

De aanbodvragenlijsten voor de schoolleiding en voor de leerkrachten waren voorafgaande aan het bezoek van de toetsleiders naar de scholen verzonden. In de meeste gevallen zijn ze ingevuld meegegeven aan de toetsleiders, in een enkel geval via de post nagestuurd.

2.4 De analyse van de resultaten

Met behulp van OPLM (*One Parameter Logistic Model*; Verhelst, Glas en Verstralen, 1993) zijn psychometrische analyses gedaan naar de moeilijkheid van de opgaven, de vaardigheid van de leerlingen en de verschillen tussen groepen leerlingen. Op basis van deze analyses zijn moeilijkheid, vaardigheid en die verschillen in vaardigheid samengebracht op een vaardigheids-schaal voor Engelse leesvaardigheid, een schaal voor luistervaardigheid Engels en een voor Engelse woordenschat. De tabel geeft een overzicht van de psychometrische eigenschappen van de vaardigheidsschalen.

Psychometrische eigenschappen van de vaardigheidsschalen Engels

Schaal	aantal opgaven	Discriminatie-indices ¹		Verdeling van p-waarden op Si-toetsen ²														R1c-toets ³			Aantal leerlingen per opgave ⁴	
		range	geom. gem.	≤-.05	-.1	-.2	-.3	-.4	-.5	-.6	-.7	-.8	-.9	-1.0	?	R1c	df	p	gem.	range		
Lezen SBO	60	1-5	3.0	3	3	4	7	8	6	4	11	8	3	3		245,64	226	.177	194	153-276		
Lezen SBO + EIBO	101	1-5	2.8	8	8	11	7	5	14	10	9	6	14	9		806,89	460	.116	448	153-797		
Luisteren SBO	35	2-5	3.0	1	0	2	6	6	3	1	5	3	4	4		187,45	162	.082	248	173-327		
Luisteren SBO + EIBO	45	1-5	2.9	2	4	6	3	2	3	5	1	7	7	5		624,80	479	.000	760	173-997		
Spreeken SBO ⁵	120	2-6	3.1	9	6	8	9	5	9	7	8	7	9	5	38	-- ⁶	-- ⁶	-- ⁶	54	36-69		
Spreeken SBO + EIBO ⁷	238	1-7	3.1	9	8	18	10	16	16	18	17	13	30	73	38	469,81	483	.660	192	134-232		
Woordenschat SBO	93	1-7	2.9	11	6	12	4	8	10	4	10	10	9	5	4	390,15	369	.216	213	166-293		
Woordenschat SBO + EIBO	154	1-6	2.6	16	10	22	13	9	13	18	6	14	9	24		1343,22	1137	.000	436	166-828		

¹ Range en geometrisch gemiddelde van de discriminatie-indices van deze opgaven. Deze indices bepalen de lengte van de op de vaardigheidsschalen afgebeelde IRT-segmenten: relatief hogere indices leiden tot kortere segmenten.

² Overzicht van de overschrijdingskansen voor de S_i -toetsen (Verhelst, 1993). S_i -toetsen zijn bedoeld om tijdens de kalibratie van de opgavenverzameling modelschendingen op opgavenniveau te ontdekken. De tabel toont het eindresultaat van de kalibratie. In principe wordt een rechte verdeling verwacht over de onderscheiden intervallen, waarbij de eerste 2 intervallen dan samengenomen moeten worden.

³ De R1c-toets is een globale toets die beschouwd kan worden als een combinatie van S_i -toetsen (Verhelst, 1993). De tabel bevat de toetsingsgrootte R1c, de vrijheidsgraden (df) en de overschrijdingskans (p).

⁴ Omdat het hier geen standaard toetsen betreft maar opgavenverzamelingen, varieert meestal het aantal leerlingen per opgave in een verzameling. Per schaal wordt daarom het gemiddeld aantal leerlingen per opgave vermeld naast het minimum en maximum aantal (range).

⁵ 116 items maar 120 scorepunten (polytome items)

⁶ Te weinig leerlingen per set spreekstukken om de R1c-statistieken te kunnen berekenen.

⁷ 238 items maar 266 scorepunten (polytome items)

Een opgavenverzameling kalibreren om tot een vaardigheidschaal te komen, vraagt het nodige werk. In deze rapportage staan we er niet uitgebreid bij stil, maar merken slechts het volgende op. Opgaven dienen voldoende te passen op de vaardigheidsschaal. Bij onvoldoende passing wordt gecontroleerd op:

- multi-dimensionaliteit van de opgaven;
- homogeniteit van de leerlingpopulatie met betrekking tot de opgaven.

Het streven is om een verzameling van opgaven samen te stellen die voldoet aan de volgende voorwaarden:

- Individuele opgaven passen binnen het model.
- Opgaven in verschillende groepen leerlingen functioneren op dezelfde wijze, ze hebben onafhankelijk van de groep (vrijwel) dezelfde itemparameters.
- Er is een zoveel mogelijk homogene verdeling van de p-waarden op de S_i -toetsen over het interval (0,1) met zo weinig mogelijk significante waarden.
- De R1c-toets is niet significant.

We stellen vast dat het laatste criterium bij 6 van de 8 schaalanalyses gerealiseerd is, en slechts bij 2 schaalanalyses niet. Het gaat dan om de analyses voor *Luisteren* en *Woordenschat* bij de combinatie van SBO en EIBO. Dit criterium wordt vaak niet gerealiseerd wanneer het aantal waarnemingen per opgave hoog ligt. Met name bij *Luisteren SBO + EIBO*, maar ook bij *Woordenschat SBO + EIBO* gaat het veelal om meer dan duizend waarnemingen per opgave. Daardoor kunnen relatief kleine verschillen toch significant worden. Additionele analyses hebben vervolgens uitgewezen dat verdergaande itemselecties geen bijdrage meer leveren aan een verbetering van de R1c-toets, waarop de schaal toch geaccepteerd wordt. Significante afwijkingen worden geacht weinig betekenis te hebben zolang de waarde van de R1c niet veel afwijkt (niet meer dan een factor 1.5) van het aantal vrijheidsgraden van de toetsingsgrootte. Die factor 1.5 wordt nergens overschreden.

2.5 Standaarden

In eerdere peilingen Engels in het regulier basisonderwijs zijn de prestaties van de leerlingen gelegd naast zogenaamde standaarden. Het ging daarbij om standaarden die in een standaarden-onderzoek met deskundige beoordelaars zijn vastgesteld voor lezen, luisteren en woordenschat. In het standaardenonderzoek beantwoorden diverse geïnformeerde deskundigen de vraag welk niveau van presteren voor Engels van leerlingen verwacht mag worden aan het eind van het basisonderwijs. Dat antwoord wordt gegeven tegen de achtergrond van de kerndoelen, van leerlingkenmerken en van het aanbod Engels (tijd en aard). Het meest recente standaarden-onderzoek voor Engels dateert van 2007. Bij dat onderzoek (zie voor een beschrijving: Heesters, 2008) is het programma Engels, zoals dat in veel reguliere basisscholen in jaargroep 7 en 8 wordt gegeven onder de naam EIBO (Engels in het basisonderwijs), leidend geweest.

De kerndoelen Engels zijn voor regulier en speciaal basisonderwijs weliswaar gelijk, maar er zijn aanzienlijke verschillen in aanbod (zie hoofdstuk 3) en leerlingkenmerken (zie hoofdstuk 5). Dat maakt het zo goed als onmogelijk om de in 2007 vastgestelde standaarden één op één toe te passen op de prestaties van SBO-leerlingen. De standaard Minimum is echter, gezien de definitie, wel toepasbaar. Ook hebben we gekeken hoeveel leerlingen erin slagen de standaard Voldoende te halen.

Voor de verschillende standaarden zijn de onderstaande definities gehanteerd:

Definities van standaarden

Standaarden	Omschrijving
Minimum	Het niveau aan waarop leerlingen voor lezen, luisteren en woordenschat Engels minstens moeten presteren. Dit niveau zouden bijna alle leerlingen moeten bereiken aan het einde van het basisonderwijs. De verwachting is dat dit niveau door 90-95% van de leerlingen wordt gerealiseerd.
Voldoende	Leerlingen op of boven dit niveau realiseren een voldoende mate van beheersing als het gaat om lezen, luisteren en woordenschat Engels. Verwacht mag worden dat 70 tot 75% van de leerlingen in jaargroep 8 dit niveau bereikt.
Gevorderd	Deze standaard geeft een niveau aan dat de inhoud van het curriculum voor Engels in het basisonderwijs overstijgt.

De standaarden Minimum en Voldoende zijn opnieuw gebruikt om de resultaten van 2013 in het speciaal basisonderwijs te waarderen. Omdat de prestaties van de SBO-leerlingen op dezelfde schaal zijn geplaatst als die van de EIBO-leerlingen in 2012 is de waarde van de EIBO-schaal (dat wil zeggen de oordelen op de schaal zoals vastgesteld in het standaardenonderzoek van 2007 en getransformeerd naar de schaal van 2012 – zie Geurts & Hemker, 2013) overgenomen. Om duidelijk te maken dat het hier gaat om een standaard die niet voor de leerlingpopulatie in het speciaal basisonderwijs is ontwikkeld, spreken we bij toepassing op SBO-prestaties in hoofdstuk 5 steeds van de standaard EIBO-minimum. In de tabel hieronder geven we voor de volledigheid ook de waarden van de standaarden EIBO-voldoende en EIBO-gevorderd.

Mediaan van de oordelen van het standaardenonderzoek lezen, luisteren en woordenschat Engels in 2012

Standaard	Lezen	Luisteren	Woordenschat
EIBO-minimum	166	170	178
EIBO-voldoende	236	230	228
EIBO-gevorderd	286	290	283

Het plaatsen van de SBO-resultaten op dezelfde schaal als die van de leerlingen in het regulier basisonderwijs uit 2012 maakt het ook mogelijk om te vergelijken op percentielen en vragen te beantwoorden als: hoe doet een goede SBO-leerling (percentiel 75) het voor Engels vergeleken met een gemiddelde EIBO-leerling (percentiel 50)?

2.6 Rapportage van de resultaten

2.6.1 Balans SBO Engels

In hoofdstuk 5 van deze balans worden de resultaten van de leerlingen beschreven. Aan de hand van voorbeeldopgaven maken we duidelijk hoe goed het Engels van leerlingen in de eindgroep van het speciaal basisonderwijs is. We staan stil bij verschillen tussen groepen leerlingen en geven aan hoe de SBO-prestaties zich verhouden tot die van leerlingen in het regulier basis-

onderwijs. Ook rapporteren we de invloed van de attitude van SBO-leerlingen t.o.v. Engels en van hun buitenschools contact met Engels op de resultaten.

Bij de presentatie van opgaven die leerlingen met een bepaalde vaardigheid beheersen, wordt gebruik gemaakt van een diagram. In dit hoofdstuk beelden we een voorbeelddiagram af met toelichting.

De afbeelding bestaat uit een brede kolom aan de linkerzijde en vier smallere kolommen aan de rechterzijde. In het linkerdeel staan afgebeeld:

- de vaardigheidsschaal met de verdeling binnen de leerlingpopulatie;
- de moeilijkheidsgraad van een aantal voorbeeldopgaven;
- het niveau van de standaarden Minimum, Voldoende en Gevorderd.

In het rechterdeel van de afbeelding staan de vaardigheidsverdelingen van een aantal groepen leerlingen. In het voorbeelddiagram zijn de vaardigheidsverdelingen voor de verschillende niveaus van vier variabelen weergegeven, te weten, geslacht, leertijd, doorstroomkenmerk en onderwijsvorm.

De vaardigheidsschaal en de verdeling in de leerlingpopulatie

De vaardigheidsschalen zijn gelijk aan de schalen in het peilingsonderzoek in het regulier basisonderwijs van 2012 en zijn geconstrueerd met behulp van een itemresponsmodel. Ook voor de SBO-leerlingen die gepeild zijn in 2013 is de aanname dat de vaardigheid bij benadering normaal verdeeld is in de populatie. De keuze van de maatverdeling op de schaal is vrij. Zoals gezegd, is er is voor gekozen om het landelijk gemiddelde van de leerlingpopulatie in de onderzoeksgroep van 2012 (peiling Engels in jaargroep 8 van het regulier onderwijs) als schaalwaarde 250 aan te houden. Ook de standaardafwijking van 50 van die schaal wordt aangehouden. Daarmee is de schaal identiek aan die in de Balans van het Engels aan het einde van de basisschool 4 (Geurts & Hemker, 2013). De vaardigheidsschaal wordt steeds afgebeeld tussen de vaardigheidsscores 100 en 400, een bereik dus van 3 standaardafwijkingen boven en 3 onder het gemiddelde van 250. Geheel rechts in het voorbeelddiagram staan de vaardigheidsscores vermeld, oplopend met een waarde van 50.

Aan de linkerkant van het diagram zijn de percentielen 10, 25, 50, 75 en 90 weergegeven. Een percentiel geeft aan hoeveel procent van de SBO-leerlingen de aangegeven of een lagere vaardigheidsscore heeft. In het voorbeelddiagram ligt percentiel 25 op vaardigheidsscore 151. Dat wil zeggen dat 25% van de leerlingen een vaardigheidsscore van 151 of lager heeft. De vaardigheidsscore van 75% van de leerlingen is dan hoger dan 151.

De moeilijkheidsgraad van de opgaven

Een bekende manier om de moeilijkheidsgraad van een opgave aan te geven, is de zogenoemde p-waarde. Een p-waarde van 0.80 betekent dat 80% van de leerlingen die opgave correct heeft beantwoord. Een opgave met een p-waarde van 0.50 is dus moeilijker dan een met een p-waarde van 0.75. Een opgave is echter niet voor alle leerlingen even moeilijk te maken. Hoe leesvaardiger een leerling bijvoorbeeld is in het Engels, hoe groter de kans voor die leerling is om een leesopgave Engels goed te beantwoorden. Die relatie wordt voor een aantal opgaven weergegeven met verticale balkjes. Het balkje begint op het punt dat de kans om die opgave goed te maken 50% is. Leerlingen op dit vaardigheidsniveau zullen gemiddeld 5 van de 10 opgaven van dit type goed maken. Naarmate een opgave moeilijker is, ligt dat beginpunt steeds hoger op de schaal. De opgaven zijn gerangschikt naar oplopende moeilijkheidsgraad. Het balkje eindigt op het punt dat de kans op het correcte antwoord 80% is. Leerlingen op dit vaardigheidsniveau zullen gemiddeld 8 van de 10 opgaven van dit soort goed doen. Het kleurverloop in het balkje, van lichter naar donkerder, symboliseert de toename in de kans om de opgave goed te maken.

De balkjes maken inzichtelijk welke drie niveaus we onderscheiden in de beheersing van een opgave:

- Er is sprake van *goede beheersing* wanneer de kans op een goed antwoord 80% of groter is. De leerling heeft dan een vaardigheidsscore die gelijk ligt met de bovenkant van het balkje of daarboven ligt.
- Ligt de kans op een goed antwoord tussen 50% en 80%, dan spreken we van een *matige beheersing*. Dit is gebied op de vaardigheidsschaal tussen de boven- en onderkant van het balkje.
- We spreken van *onvoldoende beheersing* van een opgave wanneer de kans op een goed antwoord kleiner is dan 50%. De vaardigheidsscore van de leerling ligt dan gelijk met de onderkant van het balkje of daaronder.

De per vaardigheid afgebeelde voorbeeldopgaven vormen een selectie van alle opgaven op de schaal. Zij zijn een goede afspiegeling van de inhoudelijke aspecten die de opgaven meten. Daarnaast geven zij een goed beeld van de spreiding van de moeilijkheidsgraad van de opgaven over de gehele schaal.

Standaarden

De standaard EIBO-minimum (zie paragraaf 2.5) staat afgebeeld als een lichtblauwe, horizontale balk. De breedte van de balk geeft een indicatie van de variatie in oordelen van de beoordelaars die in 2007 deelnamen aan het standaardenonderzoek. Uit de breedte van deze balk blijkt dat de verschillen tussen de beoordelaars voor deze EIBO-standaard klein waren. Ook de standaarden EIBO-voldoende en EIBO-gevorderd staan als blauwe balken afgebeeld. Getuige de breedte van die balken, liepen de oordelen over deze EIBO-standaarden wat verder uiteen.

Het voorbeelddiagram maakt duidelijk dat SBO-leerlingen op het niveau van de standaard EIBO-minimum opgave 1 goed moeten beheersen en opgaven 2 en 3 redelijk goed. Voorbeeldopgaven 4, 5, 6 en 7 zouden leerlingen op dit niveau matig moeten beheersen. Alle andere opgaven hoeven (volgens de beoordelaars) op het niveau van de standaard EIBO-minimum niet beheerst te worden. Op het niveau van de standaard EIBO-voldoende worden alle SBO-opgaven, met uitzondering van opgaven 9 en 10 goed beheerst. Het diagram laat ook zien dat ongeveer 40% tot 45% van de SBO-leerlingen de standaard EIBO-minimum bereikt.

De vaardigheidsverdelingen van groepen leerlingen

In het rechter gedeelte van het voorbeelddiagram laat de vaardigheidsverdelingen van verschillende groepen leerlingen zien. De geschatte vaardigheidsverdeling van elke groep leerlingen wordt in beeld gebracht. Daarbij is niet gecorrigeerd voor mogelijke andere factoren die effect hebben op de resultaten. Door deze wijze van presenteren zijn de prestaties van de leerlingen met de volgende variabelen te vergelijken:

- jongens ten opzichte van meisjes in het speciaal basisonderwijs;
- leerlingen van 11 en 12 jaar t.o.v. leerlingen van 13 jaar en ouder;
- SBO-leerlingen die doorstromen naar verschillende vormen van voortgezet onderwijs: Voortgezet Speciaal Onderwijs/praktijkonderwijs (VSO/PRO), vmbo basisberoepsgerichte leerweg (BB) en vmbo kaderberoepsgerichte leerweg of hoger (KB en hoger);
- leerlingen in de eindgroep van het speciaal basisonderwijs (SBO) versus leerlingen in jaargroep 8 van het regulier basisonderwijs (EIBO).

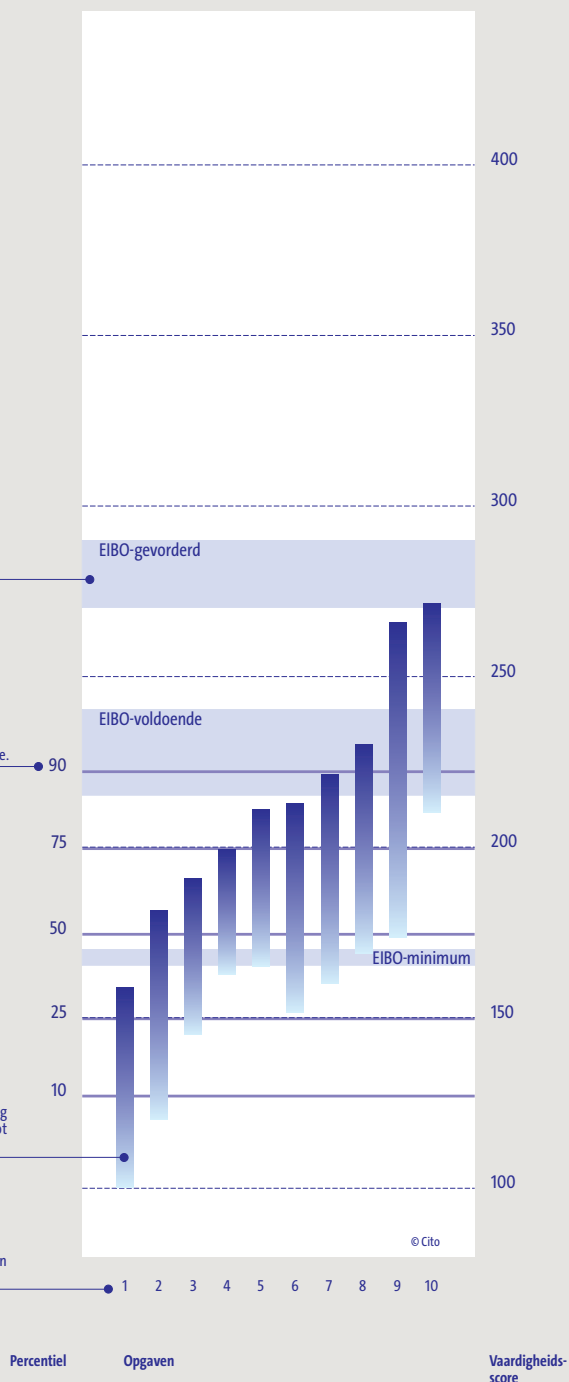
De vaardigheidsschaal Een voorbeeld

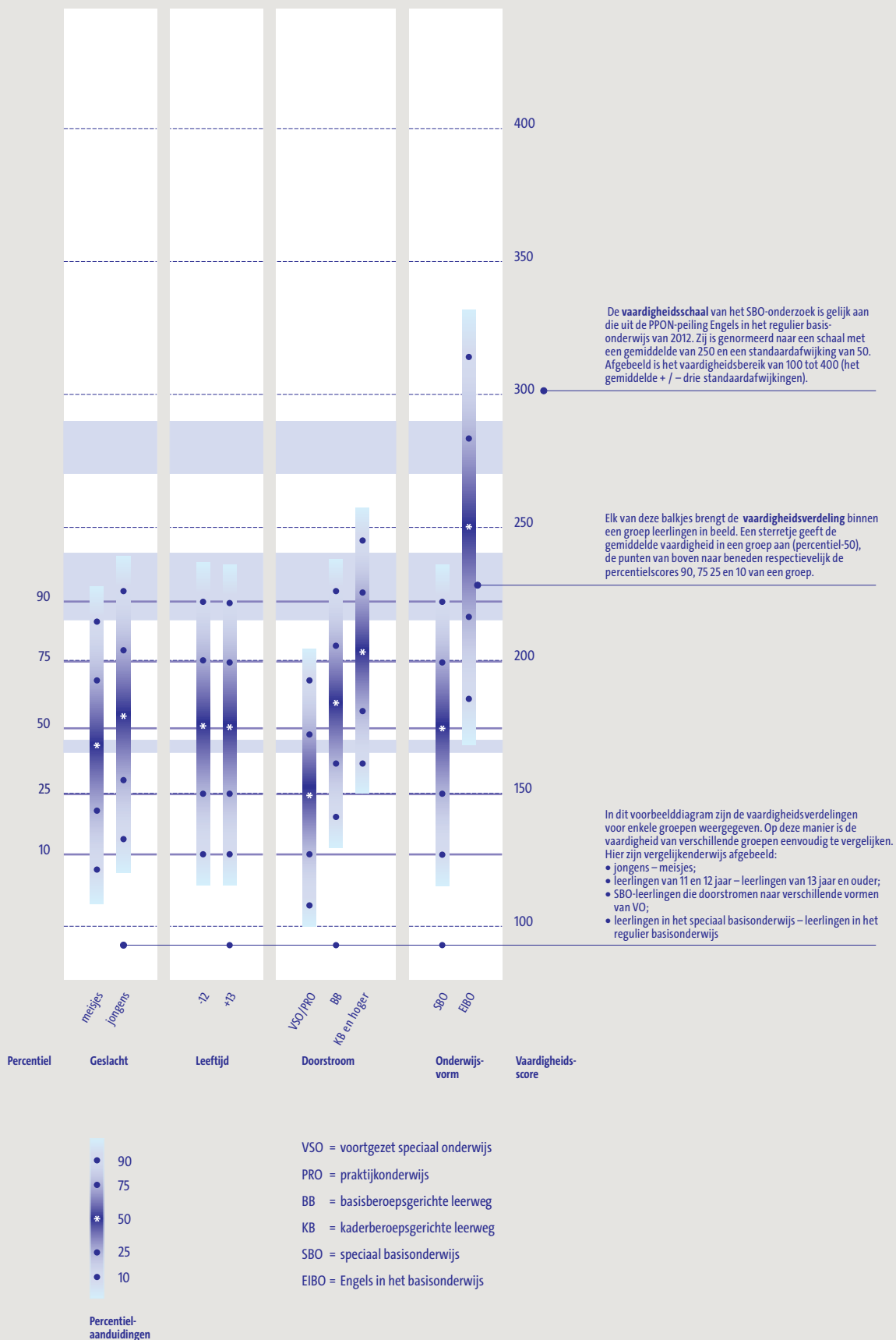
Deskundige beoordelaars hebben voor reguliere basisschoolleerlingen standaarden vastgesteld voor drie verschillende vaardigheidsniveaus. Voor elke **standaard** is het interkwartielbereik van hun oordelen afgebeeld.

De percentielen 90, 75, 50, 25 en 10 geven de vaardigheidsverdeling in de steekproef van SBO-leerlingen aan op de 100-400 schaal voor de leerlingen in het regulier basisonderwijs. Percentiel 25 betekent dat 25% van de leerlingen dezelfde of een lagere vaardigheidsscore heeft en 75% een hogere.

Elk balkje illustreert de **moelijkheidsgraad** van een opgave. De bovenkant van het balkje geeft het vaardigheidsniveau aan waarbij leerlingen 80% kans hebben om de opgave goed te maken. De onderkant geeft de vaardigheid aan die nodig is om 50% kans te hebben de opgave goed te maken. Leerlingen met een vaardigheid op of boven de 80% kans op een goed antwoord beheersen de betreffende opgave goed, leerlingen onder de 50% kans beheersen die opgave onvoldoende en leerlingen tussen de 50% en 80% beheersen deze opgave matig. Een matige beheersing loopt uiteen van redelijk goed (het donkere deel van het balkje) tot net voldoende (het lichtere deel van het balkje).

Op deze vaardigheidsschaal is de moeilijkheidsgraad van 10 **opgaven** afgebeeld. Deze opgaven zijn als voorbeeldopgaven opgenomen in de Balans. Ze worden in het vaardigheidsdiagram in volgorde van moeilijkheid gepresenteerd.

Op de vaardigheidsschaal worden voor elke groep leerlingen 5 percentielpunten aangeduid. De gemiddelde vaardigheidsscore van een groep (percentiel 50) is met een wit sterretje in het verticale balkje aangegeven. De 2 punten onder het sterretje geven de percentielen 25 en 10 weer, de 2 punten erboven de percentielen 75 en 90.

Met behulp van de voorbeeldopgaven krijgen de verschillen in vaardigheid tussen de onderscheiden groepen leerlingen inhoudelijk betekenis. Zo beheerst de gemiddelde SBO-leerling die doorstroomt naar het Voortgezet Speciaal Onderwijs of Praktijkonderwijs opgave 1 bijna goed en opgave 2 en 3 matig, terwijl de gemiddelde leerling die vanuit het speciaal basisonderwijs doorstroomt naar vmbo KB of hoger opgaven 1 tot en met 4 goed beheerst. Voorbeeldopgave 10 valt buiten het bereik van deze laatste leerling.

Uit het voorbeelddiagram wordt ook duidelijk dat jongens op de vaardigheid in kwestie iets beter presteren dan meisjes en dat leerlingen in het regulier basisonderwijs veel vaardiger zijn dan leerlingen in het speciaal basisonderwijs. Een gemiddelde SBO-leerling (percentiel 50), zo blijkt uit de twee meest rechtse balken, presteert nog iets minder dan een percentiel-10 leerling in het regulier basisonderwijs.

Naast de genoemde groepen leerlingen is in statistische analyses ook gekeken naar andere achtergrondvariabelen. Die achtergrondvariabelen zijn afkomstig uit de door scholen verstrekte gegevens over de achtergrondkenmerken van leerlingen (zie paragraaf 2.1.4). Daarnaast is de samenhang tussen attitude en buitenschools contact, verzameld via de attitudevragenlijst voor leerlingen, geanalyseerd. We verwijzen naar hoofdstuk 5 voor een explicitering van de in de analyses betrokken variabelen.

2.6.2 Schoolrapportages

Alle deelnemende scholen hebben in oktober 2013 een korte rapportage ontvangen met daarin de resultaten van de leerlingen van hun school. Daarbij werden de resultaten van de leerlingen voor lezen, luisteren en woordenschat gerapporteerd op een schaal die genormeerd is op het gemiddelde van 250 voor de SBO-steekproef en een standaardafwijking van 50 in die steekproef. Met die rapportage hebben de betreffende SBO-scholen een hulpmiddel gekregen om de opbrengsten van hun onderwijs in de Engelse taal te evalueren. De schaal in de schoolrapportages is dus een andere dan de schaal waarop in deze Balans, met het oog op de vergelijking met het regulier onderwijs, wordt gerapporteerd.

Het voorbeeld hiernaast maakt duidelijk op welke wijze deze schoolrapportage is verzorgd. In het voorbeeld zijn fictieve resultaten gebruikt.

Geachte schoolleider,

Dit voorjaar heeft uw school deelgenomen aan de SBO-peiling Engels, waarvoor nogmaals hartelijk dank.

Voor u ligt de rapportage van de resultaten van uw school. Deze rapportage geeft ook een vergelijking van uw school met de andere deelnemende SBO-scholen in de peiling Engels.

U treft een rapportage aan voor lezen, luisteren en woordenschat. Op de meeste scholen hebben voldoende leerlingen lees-, luister- en woordenschattaken gemaakt om betrouwbaar te rapporteren. Per school hebben te weinig leerlingen spreektaken gedaan om een zinvolle en deugdelijke rapportage te kunnen leveren.

Overzicht 1

De schoolscore in overzicht 1 geeft de gemiddelde vaardigheidsscore van de leerlingen op uw school. Het landelijk gemiddelde is 250.

Scores Engels per vaardigheid van de leerlingen van NAAM SCHOOL (CAS-nummer school)

	Aantal leerlingen	Vaardigheidsscore [SBO landelijk: 250]
Lezen	18 (2) *	228
Luisteren	25	236
Woordenschat	22	260

Overzicht 2

Voor overzicht 2 maken we per vaardigheid een onderscheid in drie categorieën: **zwak** presterende leerlingen (de 25% leerlingen met de laagste score), **gemiddeld** presterende leerlingen en **sterk** presterende leerlingen (de 25% leerlingen met de hoogste score).

Percentage leerlingen per vaardigheid in verschillende categorieën

	Aantal leerlingen	Zwak [SBO landelijk: 25%]	Gemiddeld [SBO landelijk: 50%]	Sterk [SBO landelijk: 25%]
Lezen	18 (2) *	38%	57%	5%
Luisteren	25	39%	40%	21%
Woordenschat	22	18%	47%	35%

* 2 leerlingen hebben minder dan de helft van de aangeboden opgaven gemaakt. De scores van deze leerlingen zijn meegenomen in de berekeningen. Zonder deze leerlingen zou de score op uw school hoger uitvallen.

Mocht deze rapportage aanleiding geven tot vragen, aarzelt u dan niet om die te stellen via: ppon@cito.nl.

Samenvattend

De volgende **peilingsinstrumenten** zijn ingezet:

- inventarisatie bij scholen van de aandacht voor Engels en de moeilijkheidsgraad van enkele vaardigheidsopgaven voor SBO-leerlingen, voorafgaande aan het veldwerk;
- aanbodvragenlijsten voor schoolleiding en leerkracht Engels;
- attitudevragenlijst voor leerlingen;
- toetsen voor lezen, luisteren, spreken en woordenschat.

De **respons** voor deelname aan de SBO-peiling Engels is laag.

De **steekproef** is representatief voor geslacht en doorstroom naar het voortgezet onderwijs, maar niet volledig representatief voor regio en verstedelijking.

Het **veldwerk** heeft plaatsgevonden in mei en juni 2013. Geïnstrueerde toetsleiders bezochten in die periode alle deelnemende scholen op de toetsen af te nemen bij leerlingen.

Op basis van psychometrische analyses zijn de resultaten van de SBO-leerlingen geplaatst op de voor het regulier onderwijs ontwikkelde **vaardigheidsschalen** voor lezen, luisteren, spreken en woordenschat. Daarmee is een vergelijking met de resultaten in jaargroep 8 van het regulier basisonderwijs uit 2012 gerealiseerd.

De invloed van **achtergrondvariabelen** als geslacht, leeftijd en doorstroom naar voortgezet onderwijs op de resultaten van de leerlingen is geanalyseerd. Ook de invloed van **attitude** en **buitenschools contact met Engels** op de resultaten van de leerlingen is onderzocht.

Deelnemende scholen hebben een **schoolrapportage** ontvangen met de resultaten van hun leerlingen op de vaardigheidsopgaven.

3 Onderwijsaanbod Engels in het speciaal basisonderwijs

3 Onderwijsaanbod Engels in het speciaal basisonderwijs

Om het onderwijsaanbod voor Engels in het speciaal basisonderwijs in beeld te brengen, zijn twee vragenlijsten ingezet. Eén aanbod-vragenlijst is voorgelegd aan de leerkrachten voor Engels in de eindgroep, de andere aan de schoolleiding. We concentreren ons in dit hoofdstuk op het aanbod van Engels in de eindgroep. Een enkele keer gaan we in op de situatie in andere groepen. We besteden aandacht aan de onderwijstijd, aan de methoden, en aan verschillende inhoudelijke en didactische aspecten van het programma voor Engels, maar staan ook stil bij de positie van de leerkracht ten opzichte van het vak.

3.1 Onderwijstijd

Er deden 36 scholen voor speciaal basisonderwijs mee aan het onderzoek. Daarvan hebben 32 schoolleiders de vragenlijst voor de schoolleiding ingevuld en 63 leerkrachten hebben de hen voorgelegde vragen beantwoord. Op de meeste scholen voor speciaal basisonderwijs hebben de leerlingen Engelse les in groep 7 en in de eindgroep en wordt een programma aangeboden dat vergelijkbaar is met het standaard aanbod Engels in het regulier basisonderwijs (EIBO: Engels in het basisonderwijs). Eén van de deelnemende scholen biedt een vroeg vreemdetalenprogramma met Engels vanaf groep 3 (VVT0). Op één school krijgen de leerlingen Engels vanaf groep 6 en op zes scholen wordt alleen in de eindgroep Engels gegeven.

Mede als gevolg van dat onderscheid in aanbod zijn er, net als in het reguliere basisonderwijs (Geurts & Hemker, 2013; pp. 40-42), in het SBO behoorlijke verschillen in onderwijstijd voor Engels. Ook in de eindgroep varieert de tijd die aan Engels besteed wordt per SBO-school. De tabel hieronder geeft een beeld van de verschillen in de lestijd voor Engels in de eindgroep van het speciaal basisonderwijs.

Frequentie en onderwijstijd voor Engels in de eindgroep SBO, zoals opgegeven door 63 leerkrachten

Minuten per week	Aantal weken	Totaal uren in groep 8
16 t/m 30: 24 leerkrachten (37%)	20 of minder: 7 leerkrachten (11%)	15 of minder: 18 leerkrachten (29%)
31 t/m 45: 30 (47%)	21 t/m 30: 16 (25%)	16 t/m 20: 13 (21%)
46 t/m 60: 8 (13%)	31 t/m 35: 13 (21%)	21 t/m 25: 9 (14%)
61 t/m 120: 1 (3%)	36 t/m 42: 27 (43%)	26 t/m 30: 19 (30%)
		31 t/m 40: 3 (5%)
		41 of meer: 1 (2%)

Al met al levert de opgave van de leerkrachten een gemiddelde van 22,4 uur (1340 minuten) Engels in de eindgroep op. Dat is ongeveer 10 uur minder dan leerlingen in jaargroep 8 van het regulier basisonderwijs volgens hun leerkrachten gemiddeld aan Engels besteden, een verschil van 30%. De opgave van de SBO-schulleiders komt uit op 23,4 uur (1400 minuten).

Vergelijken we de tijd voor Engels in groep 7 van het speciaal basisonderwijs met die van groep 7 in het in het regulier basisonderwijs, dan stellen we ook daar een verschil van ongeveer 10 uur vast: SBO-leerlingen krijgen gemiddeld 1400 minuten Engels, leerlingen in een reguliere jaargroep 7 gemiddeld 1990 uur. Ook in groep 7 is dus sprake van 30% minder lestijd Engels voor leerlingen in het speciaal basisonderwijs.

Uitgaande van een (volgens opgave van de schoolleiders) gemiddeld aantal lesweken van 35 per schooljaar in het SBO komt de lestijd voor Engels per week uit op 40 minuten in groep 7 en 38 minuten in de eindgroep. In de tabel hieronder geven we ook de vergelijkbare gegevens uit de peiling Engels van 2012 in het regulier basisonderwijs.

Gemiddelde lestijd (minuten per week) voor Engels in speciaal en regulier basisonderwijs in jaargroep 7 en 8

	SBO (35 lesweken)	Regulier BO: EIBO + VVTO (39 lesweken)
Groep 7	40	51
Eindgroep / Groep 8	38	51

Ten slotte kijken we naar de lestijd voor Engels over alle jaren van het speciaal basisonderwijs. Het gaat hier om de opgave van de schoolleiders van 32 van de 36 deelnemende SBO-scholen. Daarvan bieden 6 scholen Engels alleen aan in de eindgroep. De meeste scholen geven ook Engels in de groep daarvoor. Op 2 scholen wordt ook in groep 6 of eerder Engels gegeven.

Onderwijstijd voor Engels in alle groepen van het speciaal basisonderwijs

Aantal scholen	Groep 7		Eindgroep		Totaal uren groep 1 t/m eindgroep
	Minuten per week	Weken per schooljaar	Minuten per week	Weken per schooljaar	
1	60	40	60	40	80
1	60	35	60	35	70
4	45	40	45	40	60
1	45	38	45	38	57
2	30	40	45	40	50
1	30	39	45	39	49
1	45	30	45	30	45
7	30	40	30	40	40
1	30	38	30	38	38
1	30	36	30	36	36
1	30	30	30	30	30
1	45	20	45	20	30
2	-	-	30	40	20
1	-	-	40	30	20
1	30	15	30	15	15
1	-	-	30	30	15
1	-	-	50	16	13
1	-	-	35	20	12
1	30	6	30	6	9

Aantal scholen	Groep 3		Groep 4		Groep 5		Groep 6		Groep 7		Eindgroep		Totaal uren groep 1 t/m eindgroep
	Min /wk	Wk /jr	Min /wk	Wk /jr	Min /wk	Wk /jr	Min /wk	Wk /jr	Min /wk	Wk /jr	Min /wk	Wk /jr	
1 (VVTO)	60	42	60	42	60	42	60	42	90	42	90	42	315
1	-	-	-	-	-	-	30	40	45	40	45	40	80

Er is één uitschieter. Dat is de SBO-school met een VVTO-aanbod. Die school zit met 315 uur iets onder het gemiddelde van reguliere VVTO-scholen. Beperken we ons tot de SBO-scholen met een EIBO-aanbod, dan wordt gemiddeld 40 uur Engels gegeven aan leerlingen in het speciaal basisonderwijs. Dat is meer dan 35% onder de 64 uur die EIBO-scholen in het regulier basisonderwijs hun leerlingen aan Engelse les geven. Ook tussen SBO-scholen onderling stellen we aanzienlijke verschillen vast: met 80 uur krijgt een leerling op 2 scholen in de tabellen 9 keer zoveel Engels als een leerling op de school met het kleinste aanbod Engels.

Uit bovenstaand overzicht van onderwijstijd voor Engels op 32 scholen komt naar voren dat de meeste scholen met Engels beginnen in groep 7. Het is de vraag of dat helemaal representatief is voor alle SBO-scholen in Nederland. Uit een korte inventarisatie, voorafgaand aan de eigenlijke peiling, die door 101 van de 314 (sbowerkverband.nl) SBO-scholen is ingevuld (zie paragraaf 2.1.2) komt naar voren dat 38% van deze SBO-scholen met Engels begint in de eindgroep, dat 48% begint in groep 7, 3% in groep 5 en 0% in groep 1. 10% van de scholen begint in één van de andere groepen, bijvoorbeeld groep 3 of groep 6. Het is niet uit te sluiten dat aan de peiling Engels in het SBO wat meer scholen hebben meegedaan die iets meer dan gemiddeld aandacht besteden aan Engels.

3.2 Leermiddelen

Methoden

57 leerkrachten op 35 scholen vermelden welke methode zij gebruiken. 3 leerkrachten geven aan dat zij 2 verschillende methoden inzetten. Op de SBO-scholen in de peiling worden 11 verschillende methoden gebruikt, een diversiteit die nog groter is dan in het regulier basisonderwijs, waar 12 methoden op 48 scholen ingezet werden (zie Geurts & Hemker, 2013; pp. 42/43). *Real English* en *Take it Easy* worden op iets meer dan een derde van de scholen gebruikt. Meer dan 40% (24 leerkrachten) werkt met edities uit 2005 of eerder. In hoeverre deze uitgaven zijn toegesneden op de kerndoelen Engels uit 2006 is niet nader onderzocht. Hieronder geven we een overzicht van de gebruikte methoden, door hoeveel van de bevraagde leerkrachten die methoden gebruikt worden en op hoeveel scholen ze gebruikt worden.

Veel van deze methoden zijn, zo blijkt uit de PPON-peiling Engels van 2012, ook in gebruik in het regulier basisonderwijs. Die methoden zijn in het overzicht gemarkeerd met een asterisk (*).

Gebruikte methoden in de eindgroep van het speciaal basisonderwijs

Titel	Uitgever (jaar van uitgave)	Gebruikt door
<i>Take it Easy</i> *	ThiemeMeulenhoff (2009)	12 leerkrachten op 6 scholen
<i>Hello World</i> *	Malmberg (verschillende edities)	10 leerkrachten op 4 scholen
<i>Just Do It!</i> *	ThiemeMeulenhoff/Bekadidact (verschillende edities)	10 leerkrachten op 4 scholen
<i>Real English (Let's Do It)</i> *	ThiemeMeulenhoff/Bekadidact (verschillende edities)	8 leerkrachten op 7 scholen
<i>Early Start</i>	ThiemeMeulenhoff/Bekadidact (verschillende edities)	6 leerkrachten op 3 scholen
<i>Your own English</i>	Groen Educatief (2002)	4 leerkrachten op 2 scholen
<i>Groove Me</i> *	Blink Educatie (2012)	3 leerkrachten op 3 scholen
<i>Junior</i> *	ThiemeMeulenhoff (2006)	3 leerkrachten op 2 scholen
<i>Our Discovery Island</i>	Pearson Benelux (2011)	2 leerkrachten op 1 school
<i>Say it in English</i>	Meulenhoff Educatief (1986)	1 leerkracht op 1 school
Verschillende losse werkboekjes		1 leerkracht op 1 school

Gemiddeld genomen komt 60% van de leerstof uit de methode in de eindgroep van het SBO aan bod. (In jaargroep 8 van het regulier basisonderwijs is dat 70%.) De percentages lopen uiteen van 60 tot 100. 1 op de 7 leerkrachten (in regulier PO: 1 op 5 leerkrachten) behandelt alle hoofdstukken van de methode.

De waardering van de methode door SBO-leerkrachten wijkt niet veel af van die van leerkrachten in het regulier primair onderwijs. Ook leerkrachten in het speciaal basisonderwijs vinden dat de methode die zij gebruiken hun leerlingen ruim voldoende aanspreekt, aansluit bij hun niveau en ingaat op relevante aspecten van Engels. Ze zijn er eveneens voldoende van overtuigd dat hun leerlingen veel Engels leren door de activiteiten in de methode. Over de differentiatiemogelijkheden zijn ze echter nog wat ontevredener dan hun collega's in het reguliere basisonderwijs.

Aanvullend materiaal

Net als de leerkrachten in het regulier PO zet drie kwart van de SBO-leerkrachten naast de methode Engelstalig beeld- en geluidsmateriaal in van radio, tv, cd, dvd of internet, in 70% van de gevallen gedurende minder dan 15 minuten per week. 45% maakt gebruik van aanvullend Engelstalig tekstmateriaal uit kranten, tijdschriften, boeken of van internet, vier van de vijf daarvan gemiddeld ook minder dan 15 minuten per week. Incidenteel maken SBO-leerkrachten

voor Engels gebruik van songteksten en (zelfgemaakte) werkbladen. Alle aanvullende materialen worden voornamelijk klassikaal ingezet.

De tabel hieronder geeft een overzicht van de inzet van de methode en van aanvullend materiaal in zowel het speciaal als regulier basisonderwijs.

Inzet methode en aanvullend materiaal

	Vorgelegde vraag/stelling	Respons door leerkrachten					
		ja	nee	meer dan 15 minuten per week	minder dan 15 minuten per week	meer dan 50% van de leerlingen	minder dan 50% van de leerlingen
Speciaal basis-onderwijs	Ik gebruik uitsluitend de methode	62%	38%	–	–	–	–
	Ik zet aanvullend Engelstalig beeld- en geluidsmateriaal in (radio, tv, cd, dvd, internet)	77%	23%	29%	71%	100%	0%
	Ik zet aanvullend Engelstalig tekstmateriaal in (krant, tijdschrift, leesboeken, internet)	45%	55%	45%	55%	81%	19%
Regulier basisonderwijs	Ik gebruik uitsluitend de methode	41%	59%	–	–	–	–
	Ik zet aanvullend Engelstalig beeld- en geluidsmateriaal in (radio, tv, cd, dvd, internet)	75%	25%	33%	66%	69%	31%
	Ik zet aanvullend Engelstalig tekstmateriaal in (krant, tijdschrift, leesboeken, internet)	55%	45%	33%	66%	63%	37%

Blijkbaar zetten leerkrachten die aanvankelijk aangeven alleen de methode te gebruiken soms toch aanvullend lees- en luistermateriaal in. In het speciaal basisonderwijs wordt vaker methodegestuurd en nog wat klassikaler gewerkt dan in het regulier basisonderwijs.

3.3 Activiteiten en werkvormen in de lessen Engels

De vraag waaraan zij de meeste aandacht besteden in de lessen Engels hebben 15 SBO-leerkrachten onbeantwoord gelaten. De respons van de overige 48 leerkrachten levert onderstaande informatie op. Ter vergelijking geven we ook de gegevens uit de peiling in het regulier basisonderwijs van 2012.

Percentage leerkrachten dat de meeste aandacht besteedt aan genoemde (sub)vaardigheden

Speciaal basisonderwijs (N = 48)		Regulier basisonderwijs (N = 51)	
meest	%	meest	%
Spreken	48	Luisteren	41
Luisteren	25	Woordenschat	24
Woordenschat	17	Spreken	22
Grammatica	4	Lezen	6
Lezen	4	Grammatica	4
Schrijven	2	Schrijven	4

In het speciaal basisonderwijs wordt meer aandacht besteed aan spreken dan in het regulier basisonderwijs en verhoudingsgewijs minder aan luisteren. Ook is er in de lessen Engels binnen het SBO wat minder aandacht voor woordenschat.

Deze gegevens komen overeen met informatie uit de inventarisatie in aanloop naar de peiling (zie paragraaf 3.1), waarin 101 scholen aangeven veel van de tijd voor Engels te besteden aan spreken, luisteren en woordenschat, veel minder tijd te besteden aan lezen, weinig tijd aan schrijven en nauwelijks of geen tijd aan grammatica.

Om een gedetailleerder beeld te krijgen op welke wijze aandacht wordt besteed aan de verschillende vaardigheden bij Engels, hebben we de leerkrachten 41 lesactiviteiten voorgelegd, met de vraag of die activiteiten regelmatig, soms of nooit voorkomen. Diezelfde activiteiten zijn ook in de peiling van 2012 voorgelegd aan leerkrachten van jaargroep 8 in het reguliere basisonderwijs. Het overzicht op pagina 52 geeft per peiling de percentages leerkrachten die hebben aangegeven de genoemde activiteit regelmatig in te zetten in de lessen Engels.

Van de in totaal 41 voorgelegde lesactiviteiten worden 6 lesactiviteiten door 50% of meer van de leerkrachten in het speciaal basisonderwijs regelmatig ingezet:

1. Naspreken van nieuwe woorden (90%)
2. Luisteren naar een tekst of gesprek in het Engels uit de methode (82%)
3. De Nederlandse vertaling geven van een Engels woord (79%)
4. Naspreken van standaard gesprekken (71%)
5. Engelse woorden bij afbeeldingen (tekeningen/foto's) schrijven (55%)
6. Engelse woorden bij afbeeldingen (tekeningen/foto's) zoeken (53%)

Twee van deze zes zijn spreekactiviteiten (1 en 4), twee activiteiten houden verband met woordenschat (3 en 6, maar ook 1 en 5 kunnen als woordenschattoefening opgevat worden), één activiteit heeft betrekking op luisteren (2) en één activiteit heeft te maken met schrijven (5, hoewel daar ook een belangrijke woordenschatcomponent in zit). Zo bezien is er wellicht toch wat meer aandacht voor woordenschat in het SBO dan uit de eerste tabel van deze paragraaf naar voren komt. Opvallend is de afwezigheid van leesactiviteiten in dit lijstje.

Percentage leerkrachten dat genoemde lesactiviteiten regelmatig inzet

	2013 eindgroep SBO	2012 jaargroep 8 regulier BO
Lezen		
Korte Engelse teksten uit een tijdschrift lezen	2	9
Langere Engelse teksten uit een boek of tijdschrift lezen	3	14
<u>Nederlandse</u> vragen beantwoorden bij een Engelse leestekst	22	25
<u>Engelse</u> vragen beantwoorden bij een Engelse leestekst	15	34
Woorden invullen die in een Engelse leestekst zijn weggelaten	19	21
Een Nederlandse samenvatting geven van een Engelse leestekst	11	14
Luisteren		
Luisteren naar een tekst of gesprek in het Engels uit de methode	82	89
Luisteren naar een tekst of gesprek in het Engels van tv, internet of uit een film <u>zonder</u> ondertiteling	16	25
Luisteren naar een tekst of gesprek in het Engels van tv, internet of uit een film <u>met</u> ondertiteling	49	19
Luisteren naar de leerkracht die alleen maar Engels spreekt	49	57
<u>Nederlandse</u> vragen beantwoorden bij een Engelse luistertekst	27	32
<u>Engelse</u> vragen beantwoorden bij een Engelse luistertekst	26	47
Spreken		
Naspreken van nieuwe woorden	90	86
Naspreken van standaard gesprekken	71	66
Een rollenspel spelen	41	38
Voeren van een gesprek met één of meer medeleerlingen	46	52
Voeren van een gesprek met de leerkracht	30	25
Voeren van een gesprek met een (<i>near</i>) <i>native speaker</i>	3	12
Voeren van een gesprek met leeftijdgenoten via skype	0	0
Vertellen wat er op plaatjes te zien is	41	41
Vertellen over een gebeurtenis (bijvoorbeeld verjaardag, sportactiviteit, weekend, vakantie)	13	21
Een spelletje spelen of activiteit doen in het Engels	25	29
Een tekst, boek of film(pje) navertellen	11	19
Woordenschat		
De betekenis van woorden afleiden uit een Engelse context	44	54
Engelse woorden opzoeken in een woordenboek/-lijst	21	37
Synoniemen zoeken voor Engelse woorden	5	11
Het tegenovergestelde zoeken van Engelse woorden	7	15
Engelse woorden bij afbeeldingen (tekeningen/foto's) zoeken	53	46
De Nederlandse vertaling geven van een Engels woord	79	77
Engelse woorden classificeren (in categorieën plaatsen)	17	20
Engelse woorden uit het hoofd leren	30	56
Engelse woorden oefenen met de computer	8	38
Schrijven		
Engelse woorden bij afbeeldingen (tekeningen/foto's) schrijven	55	55
Engelse zinnen bij afbeeldingen schrijven	30	33
De Engelse vertaling van Nederlandse woorden opschrijven	33	54
Engelse woorden en/of zinnen overschrijven	33	42
Engelse woorden en/of zinnen opschrijven in een dictee	11	25
Antwoorden op vragen bij een tekst opschrijven in het Engels	13	32
Een briefje, e-mail of sms'je schrijven in het Engels	2	5
Een verhaaltje, gedichtje of liedje schrijven in het Engels	2	5
Een werkstuk schrijven in het Engels	0	2

Een aantal activiteiten komt in het speciaal basisonderwijs in veel geringere mate aan bod dan in het regulier basisonderwijs. Het gaat dan om de volgende activiteiten:

7. Langere Engelse teksten uit een boek of tijdschrift lezen (3% tegenover 14%)
8. Engelse vragen beantwoorden bij een Engelse leestekst (15% tegenover 34%)
9. Engelse vragen beantwoorden bij een Engelse luistertekst (26% tegenover 47%)
10. Voeren van een gesprek met een (*near*) *native speaker* (3% tegenover 12%)
11. Vertellen over een gebeurtenis (bijvoorbeeld verjaardag, sportactiviteit, weekend, vakantie) (13% tegenover 21%)
12. Engelse woorden opzoeken in een woordenboek/-lijst (21% tegenover 37%)
13. Synoniemen zoeken voor Engelse woorden (5% tegenover 11%)
14. Het tegenovergestelde zoeken van Engelse woorden (7% tegenover 15%)
15. Engelse woorden uit het hoofd leren (30% tegenover 56%)
16. Engelse woorden oefenen met de computer (8% tegenover 38%)
17. De Engelse vertaling van Nederlandse woorden opschrijven (33% tegenover 54%)
18. Engelse woorden en/of zinnen overschrijven (33% tegenover 42%)
19. Engelse woorden en/of zinnen opschrijven in een dictee (11% tegenover 25%)
20. Antwoorden op vragen bij een tekst opschrijven in het Engels (13% tegenover 32%)

Het betreft hier een tweetal leesactiviteiten (7 en 8), één luisteractiviteit (9), twee spreekactiviteiten (10 en 11), vijf of misschien zelfs acht activiteiten die gericht zijn op woordenschat (12 tot en met 16, alsook 17, 18 en 19) en vier schrijfactiviteiten (17 t/m 20). Het illustreert dat in het SBO inderdaad minder gewerkt wordt aan Engelse woordenschat. Daarentegen wordt de volgende activiteit in het SBO vaker ingezet: Luisteren naar een tekst of gesprek in het Engels van tv, internet of uit een film met ondertiteling (49% tegenover 19%).

Lezen

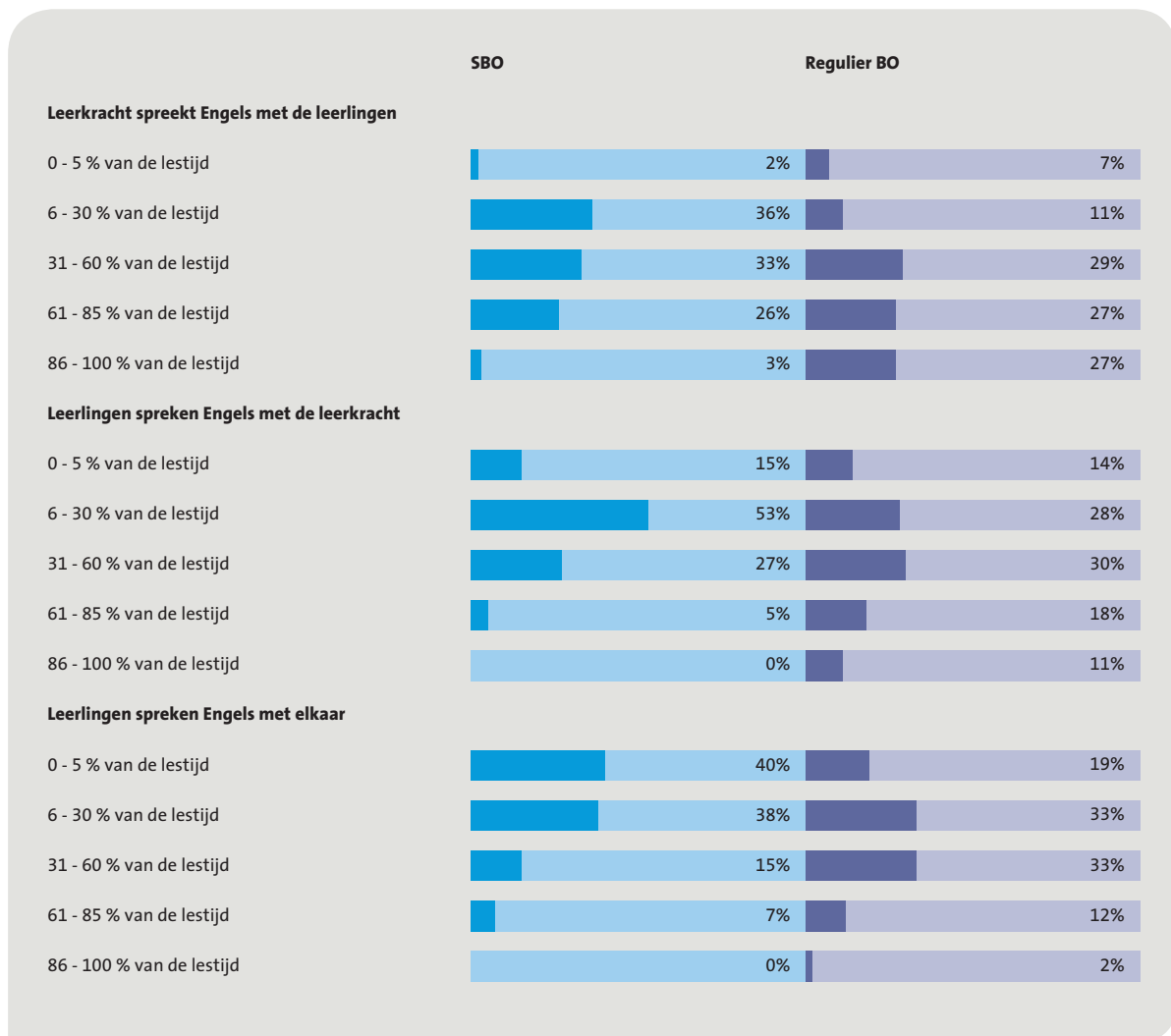
De aandacht die aan het lezen van Engelse teksten wordt besteed is in het speciaal basisonderwijs laag, net als in het regulier onderwijs. De voorgelegde activiteiten worden door slechts een gering deel van de SBO-leerkrachten regelmatig ingezet. Er zijn meer leerkrachten die deze activiteiten nooit inzetten dan leerkrachten die ze regelmatig aanbieden.

Luisteren

Veel luisteractiviteiten zijn blijkbaar methodegestuurd. Luisteren naar de leerkracht die alleen maar Engels spreekt, suggereert dat in veel lessen Engels de voertaal is. Opvallend is dat in het SBO veel meer dan in het reguliere primair onderwijs kijk- en luistermateriaal ingezet wordt met ondertiteling. Er zijn meer leerkrachten die 'nooit' (Nederlandse of Engelse) vragen laten beantwoorden bij luistermateriaal dan leerkrachten die dat 'regelmatig' doen.

Spreken en gesprekken voeren

Engels als voertaal tijdens de lessen Engels

Desgevraagd geven 3 van de 10 SBO-leerkrachten aan dat zij 60% van de tijd of meer Engels spreken met de leerlingen tijdens de lessen Engels. In de peiling in het regulier basisonderwijs van 2012 bleek de helft van de leerkrachten in jaargroep 8 dat te doen in de lessen Engels. De leerlingen spreken veel minder Engels, zowel met de leerkracht als met elkaar. Ook in de reguliere groepen 8 bleek dat het geval te zijn. Maar zoals uit de tabel hierboven blijkt, spreken leerlingen in de SBO-eindgroepen nog wat minder Engels dan leerlingen in een reguliere jaargroep 8.

Er is, net als in het regulier basisonderwijs vooral aandacht voor reproductieve vormen van spreken: het naspreken van woorden en van standaardgesprekken en het spelen van rollenspellen komen als lesactiviteit het meest voor, relatief meer dan andere, wat productievere vormen van spreekactiviteiten. Daarvan wordt de activiteit ‘in het Engels vertellen wat er op plaatjes te zien is’ nog het meest ingezet.

Woordenschat

Bijna alle woordenschatactiviteiten worden in de SBO-eindgroepen minder regelmatig ingezet dan in reguliere groepen 8. De meest regelmatige activiteiten zijn relatief traditioneel: woorden Engels – Nederlands vertalen en Engelse woorden bij afbeeldingen zoeken. Computer-activiteiten komen, vergeleken met het regulier onderwijs, nog minder voor dan in het regulier PO: 58% oefent nooit Engelse woorden met de computer. (Dat skype nooit wordt ingezet bij spreken, wijst in dezelfde richting.)

Werkvormen

Tijdens de lessen Engels wordt voornamelijk klassikaal gewerkt, in het speciaal basisonderwijs nog meer dan in het regulier basisonderwijs. Acht van de tien SBO-leerkrachten werken 60% of meer van de tijd klassikaal, de helft daarvan doet dat zelfs meer dan 85% van de tijd. Werken in tweetallen of groepjes komt minder voor en individueel werken nog minder. Leerlingen gebruiken nauwelijks een woordenboek. De tabel op pagina 56 geeft een nadere specificatie en een vergelijking van speciaal en regulier basisonderwijs.

De vraag of Engels wordt gegeven in samenhang of geïntegreerd met andere vakken beantwoordt 90% van de leerkrachten ontkennend. CLIL (*content and language integrated learning*) heeft blijkbaar nog geen ingang gevonden in het SBO, net zo min als in het reguliere PO.

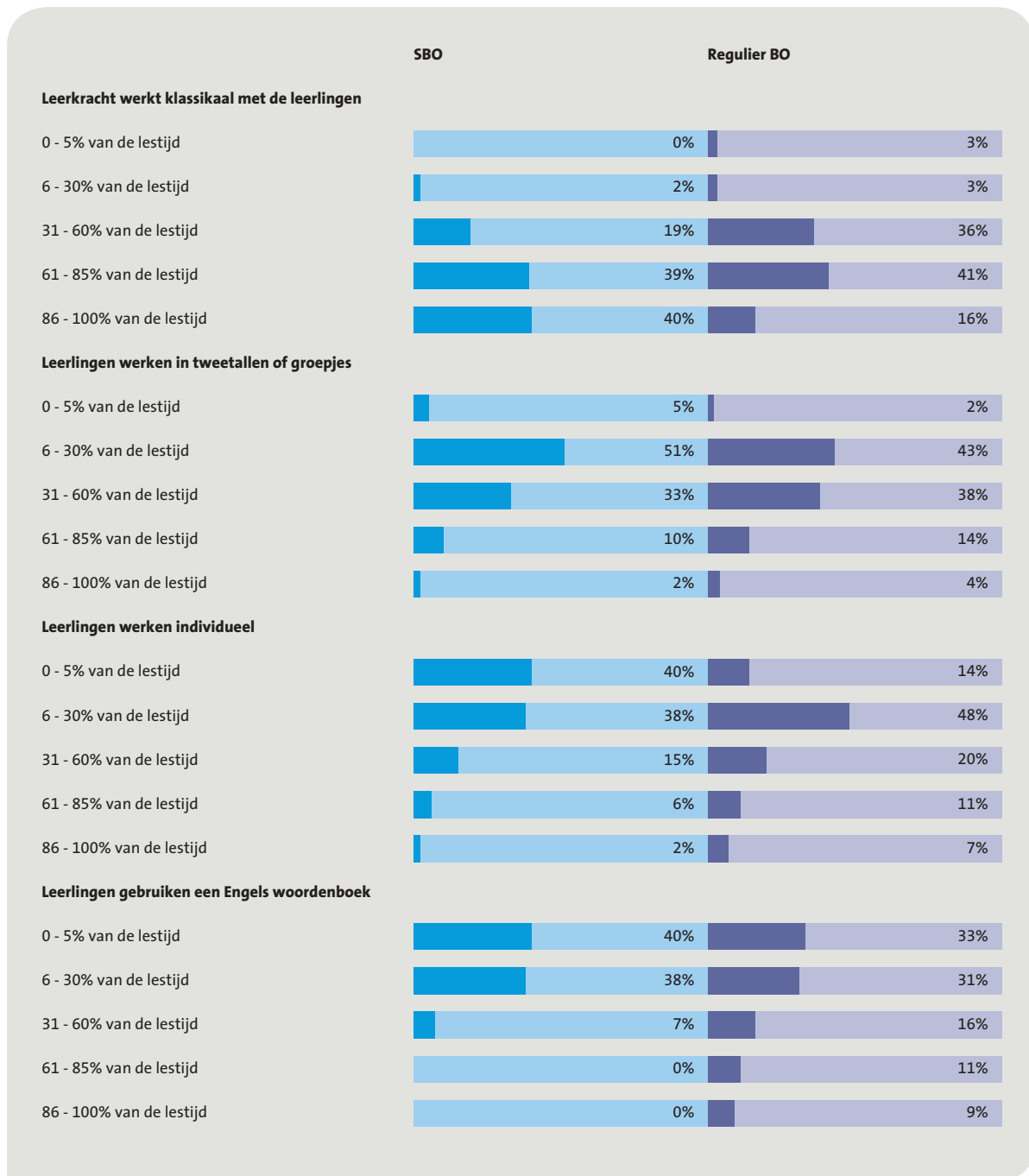
Tot slot hebben we gevraagd naar huiswerk. Bijna de helft van de SBO-leerkrachten (tegen drie kwart van de leerkrachten in reguliere groepen 8) geeft de leerlingen huiswerk voor Engels. De meeste huiswerktijd wordt, zoals ook in het reguliere basisonderwijs, besteed aan woordenschat. Gevoegd bij de tijd voor woordenschat in de les (zie paragraaf 3.1) en de aandacht die het krijgt bij de toetsing (zie paragraaf 3.5) maakt dat woordenschat waarschijnlijk toch tot het belangrijkste deel van het programma Engels voor leerlingen in het speciaal basisonderwijs.

3.4 De leerkracht

Op bijna alle SBO-scholen geeft de groepsleerkracht de lessen Engels. Op 3 scholen is er een coördinator voor het vak Engels. Leerkrachten in het speciaal basisonderwijs zijn gemotiveerd voor Engels: 11% is het ‘helemaal eens’ met deze stelling en 62% is het ermee ‘eens’.

Leerkrachten die Engels verzorgen in het speciaal basisonderwijs zijn redelijk divers geschoold. Naast scholing via de pabo of een gevolgde taalcursus, geeft een kwart van de leerkrachten aan zich anderszins bekwaam te vinden om Engels te geven. Het meest genoemd in dit verband worden: ervaring in het buitenland (“veel reizen”, “bedrijfservaring”, “studie in het buitenland”, “werk op internationale school in het buitenland”) en de VO-opleiding (havo of vwo). In de tabel op pagina 57 geven we ook de gegevens van de peiling in jaargroep 8 van het basisonderwijs van 2012.

Werkvormen tijdens de lessen Engels

Gevolgdde scholing voor het geven van Engels

	SBO	Regulier BO
Pabo: verplichte module(s) Engels	65%	11%
Pabo: keuzemodule Engels (minor)	5%	49%
Een taalcursus Engels	5%	7%
Anders	14%	29%
Niet beantwoord	11%	3%

Desgevraagd geeft 14% aan tevreden te zijn over omvang en inhoud van Engels op de pabo. Dat is laag en vergelijkbaar met de waardering die door PO-leerkrachten werd uitgesproken in de peiling Engels van 2012 (11% tevreden). Het valt op dat veel meer SBO-leerkrachten de verplichte module Engels hebben gevolgd op de pabo en veel minder de keuzemodule.

Op het punt van scholing voor het vak Engels geven SBO-leerkrachten aan dat ze, net als hun collega's in het regulier onderwijs, meer behoefte te hebben aan een verbetering van hun taalvaardigheid dan aan betere didactische vaardigheden:

- “Om goed Engels te kunnen geven moet de taalvaardigheid van leerkrachten verbeterd worden”: 3% van de leerkrachten is het hiermee ‘helemaal eens’, 52% is het ermee ‘eens’, 21% is het ‘niet eens / niet oneens’, 9% ‘oneens’ en 6% ‘helemaal oneens’.
- “Om goed Engels te kunnen geven moet de didactische vaardigheid van leerkrachten verbeterd worden”: 0% ‘helemaal eens’, 34% ‘eens’, 31% ‘niet eens / niet oneens’, 32% ‘oneens’ en 2% ‘helemaal oneens’.

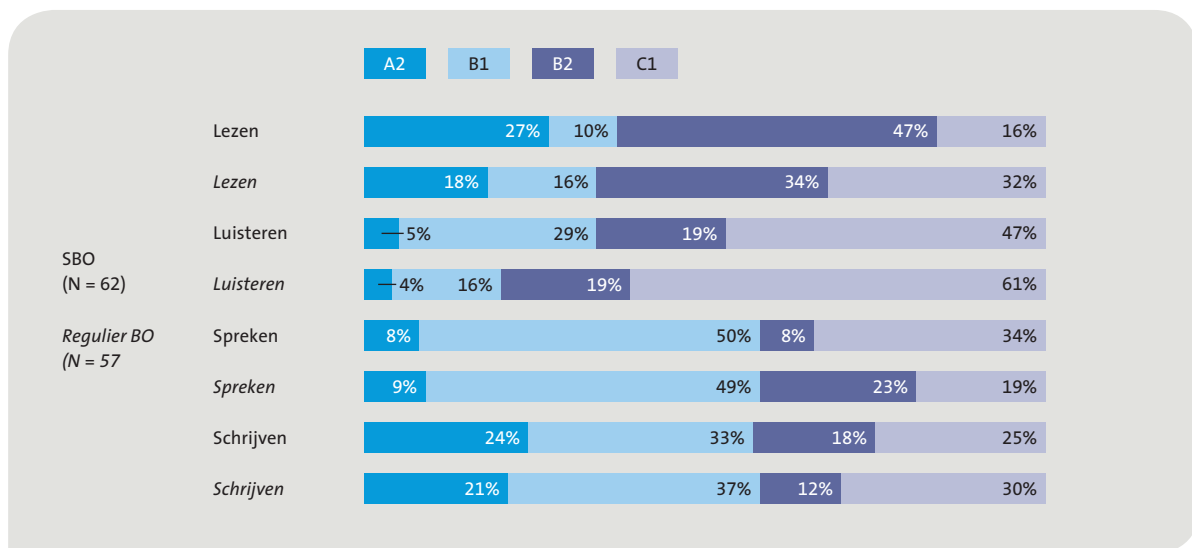
In de vragenlijst hebben we de leerkrachten een aantal *can do-statements* of descriptoren uit het Europees Referentiekader voorgelegd. Aan elk van deze descriptoren is in het ERK een niveau van taalvaardigheid gekoppeld. Ter illustratie geven we in de beschrijving op pagina 58 per vaardigheid één descriptor met daarbij de in het ERK gemaakte niveauekoppeling. De voorgelegde descriptoren varieerden per vaardigheid in niveau van A2 tot en met C1. Ze werden per vaardigheid in willekeurige volgorde gepresenteerd zonder vermelding van de niveaueanduidingen. De opdracht was om elk veld aan te kruisen dat van toepassing was bij de vraag: Hoe schat u uw eigen taalvaardigheid in het Engels in? Het schema geeft weer welk ERK-niveau per vaardigheid als hoogste door de leerkrachten is aangegeven.

Vier van de zestien descriptoren uit de zelfinschatting van taalvaardigheid Engels door leerkrachten

Lezen	Luisteren	Spreken	Schrijven
(A2) Ik kan zeer korte, eenvoudige Engelse teksten lezen. Ik kan specifieke, voorspelbare informatie vinden in Engelstalige advertenties, folders, menu's en dienstregelingen en ik kan korte, eenvoudige persoonlijke brieven begrijpen.	(B2) Ik kan een langer betoog en lezingen in het Engels begrijpen en zelfs complexe redeneringen volgen, wanneer het onderwerp redelijk vertrouwd is. Ik kan de meeste nieuws- en actualiteitenprogramma's op de tv begrijpen. Ik kan het grootste deel van films in standaard-Engels begrijpen.	(B1) Ik kan de meeste situaties aan die zich kunnen voordoen op reis in een Engelstalig gebied. Ik kan onvoorbereid deelnemen aan gesprekken over onderwerpen die vertrouwd zijn, mijn persoonlijke belangstelling hebben of die betrekking hebben op het dagelijks leven (bijv. familie, hobby's, werk, reizen en actuele gebeurtenissen).	(C1) Ik kan me in duidelijke, goed gestructureerde Engelse tekst uitdrukken en daarbij redelijk uitgebreid standpunten uiteenzetten. Ik kan in een brief, een opstel of een verslag schrijven over complexe onderwerpen en daarbij de voor mij belangrijke punten benadrukken. Ik kan schrijven in een stijl die is aangepast aan de lezer die ik in gedachten heb.

Ter vergelijking geven we de inschattingen van de leerkrachten in reguliere groepen 8, zoals gegeven in de PPON-peiling Engels van 2012.

Zelfinschatting door SBO-leerkrachten en door leerkrachten in het regulier basisonderwijs van hun taalvaardigheid voor Engels

Beide groepen leerkrachten schatten hun vaardigheid voor Engels op vergelijkbaar niveau in. De SBO-leerkrachten zitten wat minder hoog op lezen en luisteren, zo goed als even hoog op schrijven en aardig wat hoger op spreken. Dat laatste mag opvallend genoemd worden. Wellicht is het verschil dat zij ervaren tussen het niveau van hun eigen spreekvaardigheid Engels en dat van hun leerlingen daar een verklaring voor.

We hebben de leerkrachten ook gevraagd naar hun mening over andere aspecten van Engels in het speciaal basisonderwijs.

- De stelling dat de doelen voor Engels in het speciaal basisonderwijs duidelijk zijn over wat leerlingen moeten kunnen, wordt meer niet dan wel onderschreven: 2% 'helemaal eens', 18% 'eens', 28% 'niet eens/niet oneens', 28% 'oneens', 5% 'helemaal oneens'. Zoals beschreven in hoofdstuk 1, zijn de kerndoelen Engels voor het speciaal basisonderwijs identiek aan die in het regulier basisonderwijs. Thijs (2011) concludeert daarover dat de kerndoelen zo globaal zijn "dat ze scholen weinig richting en houvast bieden bij de vormgeving van het onderwijsaanbod". Dat lijkt ook van toepassing in het SBO. Het gegeven dat slechts een zevende van de SBO-leerkrachten de kerndoelen het meest bepalend vindt voor de inrichting van hun onderwijs in de Engelse taal (meer dan 60% geeft aan dat de doelen in de gebruikte methode het meest bepalend zijn) wijst in die richting.
- Twee stellingen gingen over eerder beginnen met Engels. Engels aanbieden vanaf groep 1 in het speciaal basisonderwijs wordt overwegend niet zo'n goed idee gevonden (13% 'helemaal eens', 11% 'eens', 22% 'niet eens/niet oneens', 37% 'oneens' en 17% 'helemaal oneens'). Beginnen in groep 5 kan op meer instemming rekenen: 5% 'helemaal eens', 62% 'eens', 14% 'niet eens/niet oneens', 11% 'oneens', 8% 'helemaal oneens'.
- Dat de aandacht voor Engels ten koste gaat van taal en rekenen wordt zo goed als tegengesproken door de SBO-leerkrachten: 0% 'helemaal eens', 7% 'eens', 19% 'niet eens/niet oneens', 63% 'oneens', 13% 'helemaal oneens'.
- Engels is een geschikt vak voor leerlingen in het speciaal basisonderwijs, zo vinden de leerkrachten: 17% 'helemaal eens', 67% 'eens', 14% 'niet eens/niet oneens', 0% 'oneens', 2% 'helemaal oneens'. Ook stellen ze dat leerlingen in het speciaal onderwijs gemotiveerd zijn voor Engels: 16% 'helemaal eens', 55% 'eens', 23% 'niet eens/niet oneens', 6% 'oneens', 0% 'helemaal oneens'.

3.5 Het Engels van de leerlingen

In het regulier basisonderwijs onderschrijft een meerderheid van de leerkrachten dat de meeste leerlingen al aardig wat Engels kennen voordat het op school onderwezen wordt (Geurts & Hemker, 2013; p. 51). De SBO-leerkrachten zijn het daarmee overwegend oneens: 0% 'helemaal eens', 23% 'eens', 31% 'niet eens/niet oneens', 38% 'oneens' en 8% 'helemaal oneens'.

SBO-leerkrachten stellen wel vast, nog nadrukkelijker dan hun collega's in het regulier onderwijs, dat het niveau dat leerlingen voor Engels hebben erg uiteenloopt. "De niveauverschillen tussen leerlingen zijn voor Engels groot": 51% 'helemaal eens', 40% 'eens', 8% 'niet eens/niet oneens', 2% 'oneens' en 0% 'helemaal oneens'. In het licht van de bevindingen over de weinig gedifferentieerde inzet van de methode en van aanvullende materialen (zie paragraaf 3.2) en over de veelal klassikale werkvormen (zie paragraaf 3.3), kan geconcludeerd worden dat ook in het speciaal basisonderwijs de leerkrachten Engels er niet goed in slagen niveauverschillen tussen leerlingen met een gedifferentieerde aanpak tegemoet te treden. Het is onduidelijk of dit een gevolg is van bijvoorbeeld tekortschietende taalvaardigheid (zie paragraaf 3.4), vakdidactische expertise, tijd voor Engels of het belang van Engels in het totale curriculum.

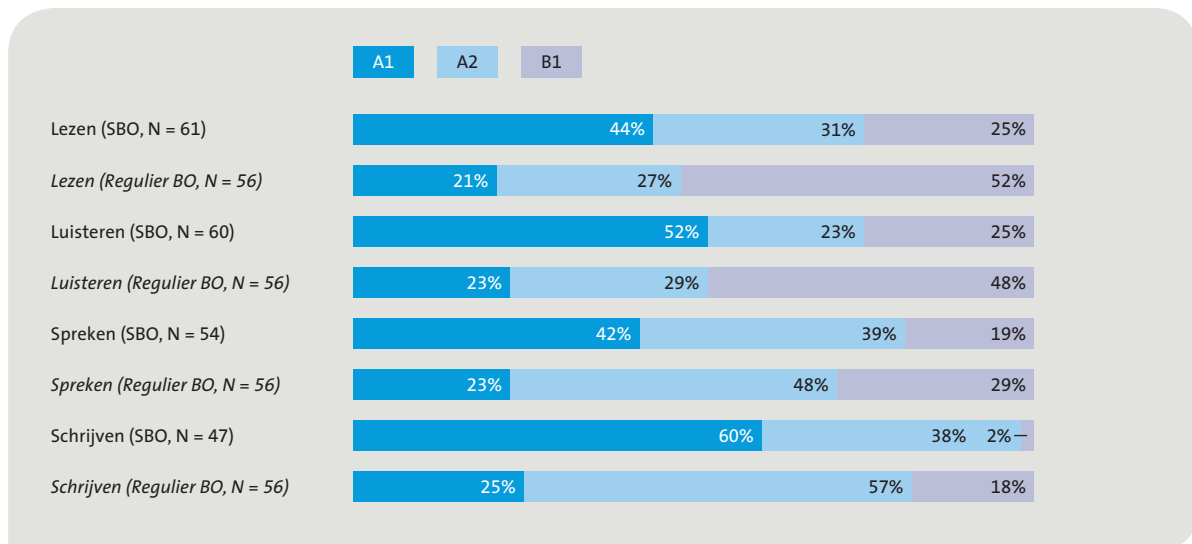
Op dezelfde wijze als zij hun eigen vaardigheid Engels inschatten, hebben de SBO-leerkrachten een inschatting gegeven van het niveau van hun leerlingen aan het einde van de eindgroep. Daarbij moesten ze uitgaan van de 20% best presterende leerlingen in de groep. De gepresenteerde descriptoren liepen uiteen van ERK-niveau A1 tot en met B1. Ook hier ontbraken de niveauaanduidingen.

Vier van de twaalf descriptoren uit de inschatting van taalvaardigheid Engels van leerlingen

Lezen	Luisteren	Spreken	Schrijven
(A1) Mijn leerlingen kunnen vertrouwde namen, woorden en zeer eenvoudige Engelse zinnen begrijpen, bijvoorbeeld in mededelingen, op posters en in catalogi.	(A2) Mijn leerlingen kunnen Engelse zinnen en de meest frequente woorden begrijpen die betrekking hebben op gebieden die van direct persoonlijk belang zijn (bijvoorbeeld basis-informatie over henzelf en hun familie, winkelen, plaatselijke omgeving, werk). Ze kunnen de belangrijkste punten in korte, duidelijke eenvoudige boodschappen en aankondigingen volgen.	(A2) Mijn leerlingen kunnen een reeks Engelse uitdrukkingen en zinnen gebruiken om in eenvoudige bewoordingen familie en andere mensen, leefomstandigheden en bijvoorbeeld schoolactiviteiten te beschrijven.	(B1) Mijn leerlingen kunnen eenvoudige, samenhangende Engelse tekst schrijven over onderwerpen die vertrouwd of van persoonlijk belang zijn. Zij kunnen persoonlijke brieven schrijven waarin ze hun ervaringen en indrukken beschrijven.

Onderstaand schema geeft weer hoe de leerkrachten Engels het niveau van de 20% beste leerlingen in hun groep op basis van de gepresenteerde ERK-descriptoren beoordelen. Ter vergelijking is dezelfde inschatting van het niveau van de 20% beste leerlingen in de reguliere jaargroep 8 weergegeven.

Inschatting door SBO-leerkrachten en door leerkrachten in het regulier basisonderwijs van de taalvaardigheid Engels van de 20% beste leerlingen

Ook bij de 20% beste SBO-leerlingen wordt een aanzienlijke variatie in niveau gesignaleerd. Over de gehele linie valt de inschatting voor SBO-leerlingen lager uit dan voor reguliere leerlingen, hetgeen in de lijn der verwachting ligt.

Als deze inschattingen van de vaardigheid van de leerlingen juist zijn en de inschattingen van hun eigen vaardigheid door leerkrachten ook kloppen, dan zijn er SBO-leerlingen wiens Engels

beter is dan dat van hun leerkrachten. In dat geval is 5% van de leerlingen leesvaardiger dan 27% van de leerkrachten, en zou 4% van de leerlingen spreekvaardiger zijn dan 8% van de leerkrachten.

3.6 Toetsing en overdracht van resultaten

35% van de SBO-leerkrachten zet uitsluitend methodetoetsen in, 23% neemt alleen zelf samengestelde toetsen af, 12% gebruikt zowel methode- als zelfgemaakte toetsen en 27% toetst Engels op geen enkele wijze. (In de vragenlijst voor de schoolleiding geeft zelfs 41% aan dat Engels op hun school niet wordt getoetst.) 3% geeft aan op andere wijze te toetsen: eenmaal worden toetsen van *EarlyBird* genoemd en eenmaal is sprake van “huiswerk als toets”.

Veel SBO-leerkrachten hebben de vraag welke vaardigheden of subvaardigheden in de toetsen het meest aan de orde komen, onbeantwoord gelaten. Uit de antwoorden van de 27 wel responderende leerkrachten komt in grote lijnen hetzelfde beeld naar voren als in het regulier basisonderwijs.

Percentage leerkrachten dat de genoemde (sub)vaardigheden het meest toetst

Speciaal basisonderwijs (N = 27)		Regulier basisonderwijs (N = 43)	
meest	%	meest	%
Woordenschat	67	Woordenschat	44
Grammatica	10	Schrijven	21
Lezen	10	Grammatica	19
Spreken	7	Luisteren	12
Schrijven	3	Lezen	4
Luisteren	3	Spreken	0

Ook in het SBO lijkt het principe ‘*test what you train*’ niet te worden toegepast. Meest in het oog springend is dat in de lessen de meeste tijd besteed wordt aan spreken, maar dat spreken nauwelijks getoetst wordt. Luisteren wordt eveneens minder getoetst dan dat er aandacht aan wordt besteed in de les. Daarnaast valt het toetsen van grammatica op SBO-scholen op. Woordenschat, zo is wel duidelijk, wordt het meest getoetst. Voor het overige is, gezien het beperkte aantal respondenten op deze vraag, terughoudendheid met conclusies geboden.

De overdracht van de vorderingen van leerlingen voor Engels van groep 7 naar groep 8 gebeurt vooral mondeling met de leerkracht van het vorige jaar (39%). In 21% van de gevallen gaat de leerkracht met de groep mee van 7 naar 8. Van de leerkrachten geeft 16% aan dat er geen sprake is geweest van overdracht omdat de leerlingen in groep 7 geen Engels gehad hebben. Sommigen vermelden daarbij dat Engels sinds schooljaar 2012/2013 voor het eerst wordt gegeven op school of dat hun leerlingen door omstandigheden dit jaar voor het eerst Engels hebben. (Deze antwoorden suggereren dat het in paragraaf 3.1, op basis van gegeven antwoorden door de schoolleiding, geschetste beeld van onderwijstijd over meerdere jaren geflatteerd zou kunnen zijn.) In 13% van de gevallen is er sprake van een overdrachtdossier. Slechts 5% draagt de vorderingen voor Engels over in de vorm van cijfers. In het regulier basisonderwijs gebeurt dat, zo bleek uit de aanbodvragenlijst in de peiling van 2012, in 62% van de gevallen via rapportcijfers.

De schoolleiding is gevraagd of voor Engels leerlinggegevens worden overgedragen aan het voortgezet onderwijs. 81% van de scholen draagt geen leerlingresultaten over, 9% doet dat middels een overdrachtdossier, 6% in de vorm van rapportcijfers en bij 3% is sprake van mondelinge afstemming met de betreffende scholen voor voortgezet onderwijs. Uit eerder onderzoek (Oostdam, 2010, Thijs, 2011 en Geurts & Hemker, 2013) komt naar voren dat de overdracht voor Engels van PO naar VO aandacht behoeft. Dat lijkt ook te gelden voor het speciaal basisonderwijs.

Samenvattend

De **onderwijstijd voor Engels** in de eindgroep van het speciaal basisonderwijs verschilt aanzienlijk per school. Opgaven van de tijd die aan Engels besteed wordt, lopen uiteen van ongeveer 5 tot 40 uur per jaar. (De deelnemende VVTO-school zit op 63 uur Engels in de eindgroep.) Over alle leerjaren gerekend varieert de tijd voor Engels van 9 tot 80 uur (SBO-VVTO-school: 315 uur!). Gemiddeld genomen wordt in het SBO ongeveer **een derde minder** tijd aan Engels besteed **dan in het regulier basisonderwijs**.

De meeste SBO-scholen gebruiken een ook in het reguliere PO gangbare **methode Engels**. Leerkrachten in het speciaal basisonderwijs zijn over het algemeen **tevreden over de methode**, maar niet over de mogelijkheden tot differentiatie. Op bescheiden schaal zetten ze klassikaal aanvullend materiaal in.

In de lessen Engels wordt de meeste aandacht besteed **spreeken**, relatief zelfs meer dan in het reguliere basisonderwijs. Aan **luisteren** en **woordenschat** wordt eveneens ruim aandacht besteed. **Grammatica**, **lezen** en **schrijven** komen op de meeste SBO-scholen nauwelijks aan de orde.

Op bijna alle scholen geeft de **groepsleerkracht** ook de lessen Engels. De **scholing** die leerkrachten hebben gehad voor het geven van Engels is redelijk divers. De inschatting die leerkrachten maken van hun **eigen taalvaardigheid Engels** loopt uiteen van ERK-niveau A2 tot en met C1.

Meer nog dan in het regulier basisonderwijs wordt Engels op SBO-scholen **klassikaal** aangeboden. Leerlingen werken weinig individueel, in tweetallen of in groepjes.

Toetsing van Engels vindt voornamelijk plaats door het inzetten van bij de **methode** geleverde toetsen. **Woordenschat** wordt het meest getoetst.

Slechts 2 van de 10 SBO-scholen verzorgen een **overdracht van de vorderingen** van de leerlingen voor Engels aan het voortgezet onderwijs.

4 Attitude en achtergrond van leerlingen

4 Attitude en achtergrond van leerlingen

Alle 834 leerlingen die deelnamen aan de SBO-peiling hebben ‘Your English Quiz’ ingevuld, een vragenlijst over hun attitude ten opzichte van Engels en over hun buitenschools contact met Engels. Bovendien bevatte ‘Your English Quiz’ een zelfbeoordeling van hun taalvaardigheid Engels. Een groot deel van de vragen is in dezelfde vorm ook in de peiling Engels van 2012 voorgelegd aan de leerlingen in groep 8 van het reguliere basisonderwijs. In dit hoofdstuk geven we een overzicht van de gegevens uit vragenlijsten en vergelijken we attitude en buitenschools contact voor Engels van leerlingen in het speciaal en regulier basisonderwijs.

4.1 Attitude ten opzichte van Engels

Het ontwikkelen van een attitude waarbij de leerling zich durft uit te drukken in het Engels is één van de kerndoelen voor het onderwijs in de Engelse taal (zie paragraaf 1.3). In *Your English Quiz* zijn acht vragen gesteld over die attitude. Leerlingen is gevraagd hoe gemakkelijk, hoe leuk en hoe belangrijk zij Engels vinden. Met betrekking tot lezen, luisteren en spreken is hen gevraagd een reactie te geven op een summier geschetste situatie (“Stel je voor: ... Wat doe je?”) met daarbij een aantal keuzes: de leerling gaat met vertrouwen aan de slag, de leerling doet min of meer aarzelend een poging of de leerling ziet af van het gebruik van Engels in de beschreven context.

Vraag 5 uit Your English Quiz, de vragenlijst voor leerlingen

Stel je voor: Je hebt een dvd gekregen met een Engelstalige film die je graag wilt zien, maar de film heeft geen ondertiteling.

Wat doe je?

- A Ik kijk de film gewoon zonder ondertiteling. (→ positief)
- B Ik probeer of ik de film kan volgen. (→ neutraal)
- C Ik zet de film uit. (→ negatief)

De acht gestelde attitudevragen kenden antwoordmogelijkheden die te hercoderen zijn als respectievelijk positief, neutraal en negatief, zoals in vraag 5 hierboven aangegeven. Alle acht attitudevragen zijn op identieke wijze in 2012 voorgelegd aan de leerlingen in jaargroep 8 van het regulier basisonderwijs, zodat een vergelijking van SBO-leerlingen en reguliere basisschoolleerlingen goed mogelijk is. In de vergelijking laten we de leerlingen op de zes basisscholen in de

peiling van 2012 die vroeg vreemdetalenonderwijs aanbieden, buiten beschouwing. Om die reden wijken de percentages in de kolom 'BO 2012' van de tabel hieronder iets af van die in Geurts & Hemker (2013).

De attitudevragen en het percentage leerlingen dat ze negatief, neutraal of positief beantwoordt

Attitudevraag	Antwoordcategorie					
	% negatief		% neutraal		% positief	
	SBO 2013	BO 2012	SBO 2013	BO 2012	SBO 2013	BO 2012
1 John zegt: "Ik vind Engels op school best een gemakkelijk vak." Ben je het met John eens?	28	14	52	60	20	25
2 Stel je voor: Je bent op vakantie. Kinderen vragen in het Engels of je mee wilt spelen. Wat doe je?	18	6	21	19	61	76
3 Yasmin zegt: "Ik vind Engels op school een leuk vak." Ben je het met Yasmin eens?	26	15	25	44	49	41
4 Tom zegt: "Ik vind het belangrijk voor mijn toekomst om goed Engels te kennen." Ben je het met Tom eens?	5	2	11	7	84	91
5 Stel je voor: Je hebt een dvd gekregen met een Engelstalige tekenfilm die je graag wilt zien, maar de film heeft geen ondertiteling. Wat doe je?	8	7	52	59	40	34
6 Mark zegt: "Ik durf best Engels te spreken. Ik ben niet zo bang dat ik fouten maak." Ben je het met Mark eens?	15	9	32	42	53	48
7 Stel je voor: Je krijgt een boek dat je graag wil lezen, maar het boek is Engelstalig. Wat doe je?	29	19	59	68	12	13
8 Stel je voor: op internet zoek je informatie over een onderwerp dat je erg interesseert. Je vindt een Engelstalige website. Wat doe je?	11	7	66	74	23	19

De attitude t.o.v. Engels is onder SBO-leerlingen in grote lijnen vergelijkbaar met die van leerlingen in reguliere jaargroepen 8. SBO-leerlingen vinden Engels wel een wat moeilijker vak. Situaties waarin ze Engels moeten spreken, lijken ze wat meer uit de weg te gaan (vraag 2), hoewel ze wat minder bang zijn om fouten te maken dan de leerlingen uit de reguliere jaargroep 8 (vraag 6). In hun waardering voor Engels als vak (vraag 3) zijn SBO-leerlingen wat uitgesprokener: een groter percentage vindt het "een leuk vak", maar ook een groter percentage vindt het "helemaal niet zo leuk". Over het belang van Engels (vraag 4) zijn ze het in bijna dezelfde mate eens: Engels is belangrijk voor je toekomst.

Net als in het regulier basisonderwijs is de leerlingattitude voor spreken van Engels het positiefst en voor lezen het minst positief. Over lezen zijn twee attitudevragen gesteld, één over het lezen van een Engelstalig boek (dat SBO-leerlingen wat sneller opzij zullen leggen) en één over Engelstalige websites (zie onder). Het zelfvertrouwen bij de eerste van deze vragen blijft steken op "ik probeer gewoon of ik het boek in het Engels kan lezen". 59% geeft dat antwoord.

Vraag 8 uit Your English Quiz, de vragenlijst voor leerlingen

Stel je voor: Op internet zoek je informatie over een onderwerp dat je erg interesseert. Je vindt een Engelstalige website. Wat doe je?

- A Die website sla ik over, want ik begrijp toch niet wat er staat. (11% → negatief [regulier: 7%])
- B Ik gebruik een automatisch vertaalprogramma. (30% → neutraal [regulier: 35%])
- C Ik lees die informatie, daarvoor ken ik genoeg Engels. (23% → positief [regulier: 19%])
- D Ik probeer die informatie te lezen, ik kan wel een beetje Engels lezen. (22% → neutraal [regulier: 25%])
- E Ik vraag iemand om mij te helpen. (14% → neutraal [regulier: 13%])

In antwoord op deze tweede vraag over lezen stelt 30% zijn vertrouwen in een vertaalprogramma en dus niet in de eigen kennis van het Engels. Opvallend is dat een hoger percentage SBO-leerlingen hier voor C kiest.

Als het gaat om luisteren begint 8% niet aan een Engelstalige tekenfilm zonder ondertiteling. Van de 10 SBO-leerlingen zijn er 4 vol zelfvertrouwen en zij kijken gewoon. Ze lijken daarmee wat meer overtuigd van hun Engelse kijk- en luistervaardigheid dan leerlingen in het reguliere basisonderwijs. Hun zelfbeoordeling voor luisteren (zie paragraaf 4.4) weerspiegelt deze overtuiging echter niet.

4.2 Informeel leren van Engels

Lezen en luisteren

De volgende negen vragen gingen over buitenschools contact met Engels. In de laatste daarvan is de leerlingen gevraagd om aan te kruisen hoe vaak zij buiten school bepaalde activiteiten in het Engels ondernemen. Het gaat hier steeds om activiteiten die een beroep doen op hun Engelse lees- en luistervaardigheid. In het schema hieronder zijn ze gerangschikt van vaakst naar minst vaak. Tussen haakjes zijn de percentages uit de peiling 2012 in het regulier basisonderwijs gegeven, waarbij de VVTO-leerlingen niet zijn meegenomen.

Percentage leerlingen dat buiten school met enige frequentie receptief met Engels bezig is

	Nooit	Soms Eén keer per week of minder	Best vaak Elke week twee of drie keer	Heel vaak Bijna elke dag
Luisteren naar Engelse liedjes	8 (2)	16 (6)	19 (14)	57 (79)
Op tv, dvd, internet of in de bioscoop Engelstalige films kijken met Nederlandse ondertiteling	9 (1)	26 (27)	34 (37)	30 (35)
Engelstalige computerspelletjes spelen	17 (9)	24 (25)	22 (33)	38 (34)
Op tv Engelstalige series, soaps of andere programma's kijken met Nederlandse ondertiteling	16 (6)	29 (24)	27 (32)	28 (38)
Engelstalige filmpjes op internet kijken zonder Nederlandse ondertiteling (bijvoorbeeld YouTube)	16 (7)	29 (31)	23 (32)	32 (31)
Engelse websites bekijken om informatie te zoeken	47 (34)	36 (47)	11 (13)	6 (6)
Een boek of een tijdschrift in het Engels lezen	53 (39)	35 (50)	8 (8)	4 (2)

Net als leerlingen in reguliere jaargroepen 8 ondernemen veel SBO-leerlingen zo goed als dagelijks buiten school activiteiten waarbij zij in aanraking komen met de Engelse taal. Het vaakst gaat het om activiteiten waarbij luisteren naar Engels een rol speelt: filmpjes zonder ondertiteling, computerspelletjes, tv en films met ondertiteling en Engelse liedjes. Veel minder vaak gaat het om leesactiviteiten. Meer dan de helft van de SBO-leerlingen leest nooit een tijdschrift of boek in het Engels, meer dan een derde doet dat hooguit één keer per week. Dat is duidelijk minder dan leerlingen in het regulier basisonderwijs. Qua attitude is de bereidheid om Engelse websites te raadplegen aanwezig (zie paragraaf 4.1), maar er zijn blijkbaar niet veel leerlingen in het speciaal basisonderwijs die het ook daadwerkelijk doen: 47% 'nooit' en 36% 'één keer per week of minder'.

Spoken en schrijven

Om in beeld te krijgen of en bij benadering hoe vaak SBO-leerlingen buiten school Engels spreken en schrijven, hebben de leerlingen specifiek daarover een aantal vragen beantwoord.

Vraag 11 uit Your English Quiz, de vragenlijst voor leerlingen

Heb je in het Engels wel eens een e-mailtje geschreven of gechat?

- A** Ja, dat doe ik wel vaker in het Engels. (→ vaak)
- B** Ja, één of twee keer. (→ soms)
- C** Nee, dat heb ik nog nooit gedaan in het Engels. (→ nooit)

In 2012 zijn leerlingen in jaargroep 8 ook op deze wijze bevraagd over hun contact met Engels buiten school. In het overzicht hieronder zetten we de antwoorden van leerlingen in het speciaal basisonderwijs naast die van leerlingen in het regulier basisonderwijs. Ook hier zijn de VVTO-leerlingen in de peiling 2012 weer buiten beschouwing gelaten.

Percentage leerlingen dat buiten school met enige frequentie productief met Engels bezig is.

Vraag over buitenschools contact met Engels		Antwoordcategorie					
		% nooit		% soms		% vaak	
		SBO	BO	SBO	BO	SBO	BO
		2013	2012	2013	2012	2013	2012
11	Heb je in het Engels wel eens een e-mailtje geschreven of gechat?	56	47	22	30	21	24
12	Heb je wel eens een briefje of kaartje in het Engels geschreven?	73	60	19	32	7	5
14	Ben je wel eens op vakantie geweest in een land waar ze Engels spreken?	41	30	40	46	18	24
15	Spreek je wel eens Engels buiten school?	55	46	35	42	10	12

Leerlingen in het speciaal basisonderwijs lijken wat minder vaak Engels te spreken buiten school. Ze gaan ook minder vaak op vakantie in een Engelstalig land. Tevens schrijven ze minder vaak Engels, zowel als het gaat om e-mailen of chatten als om het schrijven van een briefje of kaartje.

Concluderend kunnen we stellen dat ook SBO-leerlingen buiten school regelmatig met de Engelse taal bezig zijn. Als het gaat om luisteren is dat ongeveer even vaak als leerlingen in het regulier basisonderwijs. Spreken, schrijven en lezen doen ze minder dan hun leeftijdsgenoten in de reguliere groepen 8.

Op basis van de gegevens over buitenschools contact met Engels is niet vast te stellen hoeveel tijd leerlingen gemiddeld per week buiten school met Engels actief zijn. Gezien het feit dat een flink percentage leerlingen aangeeft bijna dagelijks activiteiten te ondernemen waarbij ze in contact komen met de Engelse taal, is het waarschijnlijk dat die tijd buiten school de leestijd voor Engels in school overstijgt. Dat betekent dat een gemiddelde leerling in de eindgroep van het speciaal onderwijs meer tijd besteedt aan informeel leren van Engels dan aan het formeel leren van die taal. Het ligt voor de hand dat dit informeel leren een bijdrage levert aan de prestaties van SBO-leerlingen voor Engels.

4.3 Taalachtergrond van de leerlingen

De vragen naar de taalachtergrond van de leerlingen zijn feitelijk. Het betreft vragen naar moedertaal, thuistaal ('Welke taal spreek je thuis?') en talen die thuis gesproken worden naast de thuistaal. De vragen zijn halfopen gesteld met één of twee antwoordmogelijkheden en met ruimte voor aanvullen.

78% van de SBO-leerlingen geeft Nederlands op als moedertaal. (In de peiling Engels van 2012 was Nederlands voor 85% van de leerlingen in het regulier onderwijs de moedertaal.)

Daarnaast worden de volgende moedertalen genoemd door het vermelde aantal leerlingen:

Aantal leerlingen met een andere moedertaal dan Nederlands	
> 30	Turks 36; Marokkaans 34 (waaronder: Berbers 1)
21 – 30	Surinaams 23 (waaronder: Hindoeestaans 4) Duits 22
16 – 20	Arabisch 17 (waaronder: Irakees 6, Egyptisch 1, Syrisch 1)
11 – 15	Engels 14 (waaronder Amerikaans 1); Pools 11
6 – 10	Antilliaans 9 (waaronder: Arubaans 1, Bonairiaans 1, Curaçaos 1); dialect 8 (waaronder: Drents 2, Achterhoeks 1, Noord-Hollands 1, ouderwets 1, plattelands 1, Twents 1); Fries 7; Italiaans 3
1 – 5	Spaans 5; Portugees 4 (waaronder Kaapverdisch 2); Italiaans 3; Somalisch 3; Afrikaans 2; Armeens 2; Bulgaars 2; Frans 2; Russisch 2; Afghaans 1; Angolees 1; Albanees 1; Belgisch 1; Bosnisch 1; Braziliaans 1; Chinees 1; Filipijns 1; Ghanees 1; Koreaans 1; Nigeriaans 1; Roemeens 1; Servisch 1; Vlaams 1

Van de 14 leerlingen met Engels als moedertaal, zijn er 10 die 2 moedertalen opgeven: Nederlands en Engels (3x), Ghanees en Engels (3x), Italiaans en Engels (1x), Marokkaans en Engels (1x), Nigeriaans en Engels (1x) en Surinaams en Engels (1x)

De vraag welke taal ze thuis spreken beantwoordt 21% van de SBO-leerlingen (tegen 13% van de leerlingen in de reguliere jaargroep 8 in 2012) met de vermelding van een andere taal dan Nederlands. Het betreft de volgende talen en aantallen:

Aantal leerlingen dat thuis een andere taal dan Nederlands spreekt	
> 30	Turks 47; Marokkaans 46 (waaronder: Berbers 3)
21 – 30	Engels 27;
16 – 20	Arabisch 18 (waaronder: Irakees 6, Egyptisch 1)
11 – 15	Surinaams 14 (waaronder: Hindoeestaans 3); dialect 11 (waaronder: plat 3, Drents 1, Huisses 1, Noord-Hollands 1)
6 – 10	Antilliaans 9 (waaronder: Curaçaos 2); Fries 8; Portugees 7 (waaronder: Kaapverdisch 5);
1 – 5	Frans 5; Pools 4; Bulgaars 3; Somalisch 3; Albanees 2; Duits 2; Ghanees 2; Italiaans 2; straattaal 2; Spaans 2; Afghaans 1; Afrikaans 1; Armeens 1; Chinees 1; Indiaas 1; Indonesisch 1; Iraanees 1; Nigeriaans 1; Roemeens 1; Servisch 1; Vlaams 1; Zweeds 1

Engels wordt, zo blijkt, thuis ook door 13 leerlingen gesproken voor wie het niet hun moedertaal is. 37 SBO-leerlingen geven aan thuis 2 talen te spreken (12 leerlingen in reguliere jaargroep 8 in 2012), 4 SBO-leerlingen spreken thuis 3 talen (jaargroep 8: 3). Eén leerling geeft zelfs 5 talen op. Voor bijna een derde van de SBO-leerlingen is Engels één van die talen.

Op de vraag welke andere taal thuis ook gesproken wordt, antwoorden 160 SBO-leerlingen (19%) dat dat Engels is. In de peiling van 2012 gaf 27% van de leerlingen in het BO dat antwoord.

158 SBO-leerlingen noemen hier de volgende talen (soms noemen leerlingen hier meer dan één taal):

Aantal leerlingen dat thuis nog een andere taal spreekt dan de thuistaal	
> 30	Turks 33; Marokkaans 33 (waaronder: Berbers 1)
21 – 30	
16 – 20	Surinaams 20 (waaronder: Hindoeestaans 2); Dialect 17 (waaronder plat 5, Drents 2, Achterhoeks 1, Brabants 1, Gemerts 1, Huisses 1, straattaal 1, Twents 1, Urks 1); Duits 16
11 – 15	Fries 13; Arabisch 12 (waaronder: Egyptisch 2)
6 – 10	Frans 10; Spaans 10; Antilliaans 9 (waaronder: Papiaments 1)
1 – 5	Irakees 5; Ghanees 4; Indonesisch 4; Italiaans 4; Pools 4; Portugees 4 (waaronder: Kaapverdisch 1); Somalisch 4; Bulgaars 3; Vlaams 3; Afrikaans 2; Albanees 2; Curaçaos 2; Koerdisch 2; Afghaans 1; Armeens 1; Belgisch 1; Braziliaans 1; Canadees 1; Iraans 1; Nigeriaans 1; Oostenrijks 1; Pakistaans 1; Russisch 1; Servisch 1; Slowaaks 1; Syrisch 1; Zweeds 1

Ongeveer een vijfde van de SBO-leerlingen spreekt thuis wel eens Engels. (In jaargroep 8 deed in 2012 meer dan een kwart van de leerlingen dat.) Uit de voorgelegde vragen wordt niet duidelijk hoe vaak en hoe veel Engels SBO-leerlingen thuis spreken.

Uit de vragen naar buitenschools contact en taalachtergrond wordt duidelijk dat Engels voor veel leerlingen in het speciaal basisonderwijs meer is dan een vreemde taal of een vak op school. Die vertrouwdheid kan een verklaring zijn voor de positieve attitude die we in paragraaf 4.1 constateerden.

4.4 Zelfbeoordeling door leerlingen

Ten slotte hebben we de leerlingen gevraagd hun eigen taalvaardigheid in het Engels te beoordelen. Per vaardigheid hebben de leerlingen aangegeven wat zij al wel en nog niet konden in het Engels. De daarbij gebruikte beweringen (*can do-statements*) zijn vereenvoudigde versies van een aantal ERK-descriptoren. De ERK-niveaus werden daarbij niet aangegeven. In de weergave hierna is dat wel gedaan om de relatie met de ERK-descriptoren en corresponderende niveaus te expliciteren.

Uit de antwoorden van de SBO-leerlingen blijkt dat ze over het algemeen hun Engelse taalvaardigheid wat minder positief inschatten dan de leerlingen in jaargroep 8 van het regulier basisonderwijs. Zoals uit de overzichten hieronder blijkt, geeft, gemiddeld over de descriptoren genomen, een kleine 20% vaker dan leerlingen in de reguliere jaargroep 8 aan iets nog niet te kunnen. Opvallend is dat op de B1-descriptoren bij elke vaardigheid het verschil tussen SBO-leerlingen en leerlingen in het BO het kleinst is. Als het gaat om het begrijpen van de hoofdzaken van Engelse radio- of tv-programma's is er zo goed als geen verschil. Op de vraag over het navertellen van een film of boek in het Engels antwoorden percentueel zelfs meer SBO-leerlingen 'ja'.

Vraag 21: Wat kun jij al in het Engels? Kruis steeds 'Ja' of 'Nog niet' aan.

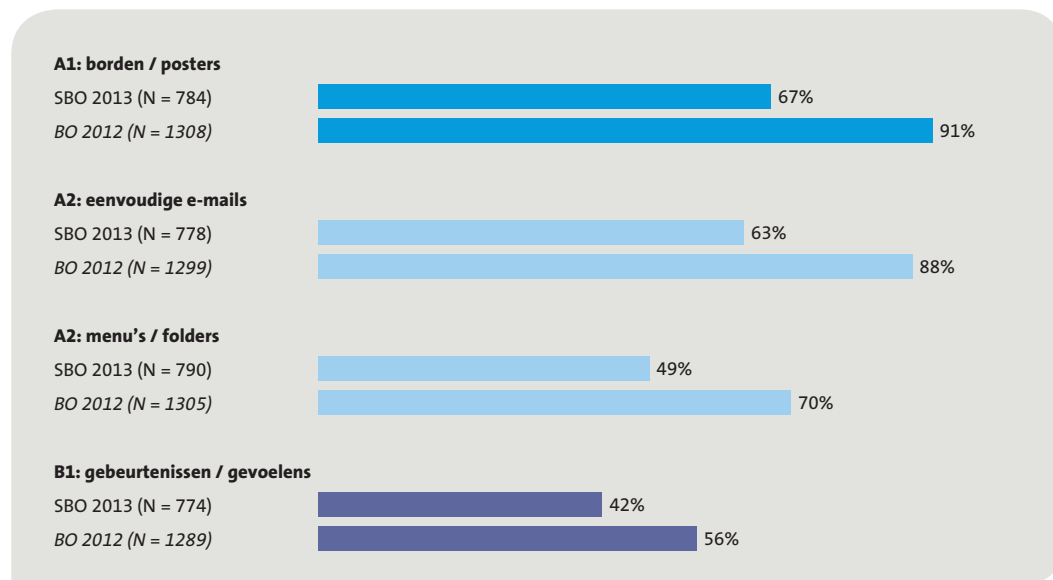
Lezen van Engels			
A	Ik kan informatie vinden in menu's en in folders. (A2)	☐ Ja	☐ Nog niet
B	Ik kan borden en posters met eenvoudige woorden en zinnen begrijpen. (A1)	☐ Ja	☐ Nog niet
C	Ik kan beschrijvingen van gebeurtenissen of gevoelens in brieven begrijpen. (B1)	☐ Ja	☐ Nog niet
D	Ik kan korte, eenvoudige e-mails lezen. (A2)	☐ Ja	☐ Nog niet
Luisteren naar Engels			
E	Ik kan simpele zinnen begrijpen in een gesprek over familie en dagelijks leven. (A1)	☐ Ja	☐ Nog niet
F	Ik kan de belangrijkste punten in omroepberichten volgen. (A2).	☐ Ja	☐ Nog niet
G	Ik kan woorden en zinnen verstaan in een gesprek over school en hobby's. (A2)	☐ Ja	☐ Nog niet
H	Ik kan de hoofdzaken begrijpen van Engelstalige radio- of tv-programma's. (B1)	☐ Ja	☐ Nog niet
Engels spreken			
I	Ik kan mijn mening in het Engels geven en daarbij een uitleg geven. (B1)	☐ Ja	☐ Nog niet
J	Ik kan mijn mening in het Engels geven en daarbij een uitleg geven. (B1)	☐ Ja	☐ Nog niet
K	Als mensen langzaam spreken en dingen herhalen, kan ik deelnemen aan een gesprek in het Engels. (A1)	☐ Ja	☐ Nog niet
L	Ik kan eenvoudige vragen stellen en korte antwoorden geven. (A1))	☐ Ja	☐ Nog niet
M	Ik kan de inhoud van een boek of film navertellen in het Engels. (B1)	☐ Ja	☐ Nog niet
Schrijven in het Engels			
N	Ik kan een vakantiekaart schrijven in het Engels. (A1)	☐ Ja	☐ Nog niet
O	Ik kan een tekst schrijven over bijvoorbeeld mijn huis, sport of hobby's. (B1)	☐ Ja	☐ Nog niet
P	Ik kan aantekeningen maken in het Engels. (A2)	☐ Ja	☐ Nog niet
Q	Ik kan mijn naam, adres en nationaliteit invullen op een formulier. (A1)	☐ Ja	☐ Nog niet
R	Ik kan mijn ervaringen beschrijven in het Engels. (B1)	☐ Ja	☐ Nog niet

Hun luistervaardigheid schatten SBO-leerlingen het hoogst in, net iets hoger dan hun leesvaardigheid. De inschatting van hun spreekvaardigheid ligt daar iets onder. Dat leerlingen hun schrijfprestaties minder hoog inschatten is gezien de geringe aandacht ervoor in het curriculum niet verwonderlijk. Dat de inschatting van hun Engelse schrijfvaardigheid voor de B1-indicatoren gemiddeld hoger uitvalt dan die voor spreekvaardigheid is, gezien de geringe aandacht voor schrijven in het aanbod op school, opvallender. Dat iets minder dan de helft van de leerlingen inschat een tekst over hun huis, sport of hobby's te kunnen schrijven is te verklaren door de aandacht die in de meeste methodes aan deze onderwerpen besteed wordt. De nadruk ligt daarbij (in de lessen Engels) overigens meestal op lezen, luisteren of woordenschat. Het algemene beeld van de zelfbeoordelingen door de SBO-leerlingen in 2013 komt overeen met dat van de leerlingen in jaargroep 8 in 2012, zij het dat ze, zoals gezegd, vaker aangeven een aspect nog niet te beheersen.

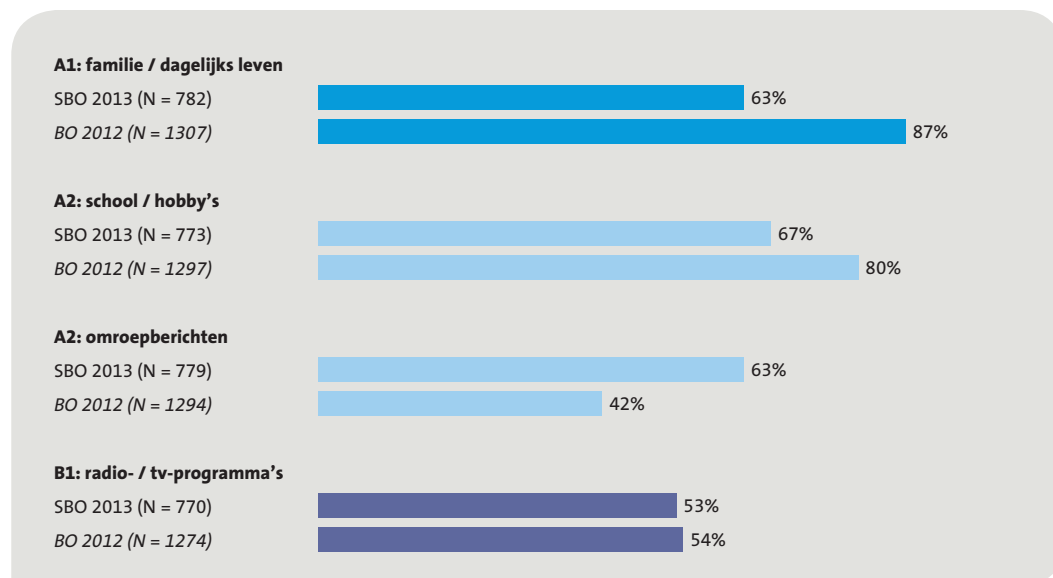
De leerkrachten komen bij de beoordeling van de taalvaardigheid van de 20% beste van hun leerlingen tot een marginaal andere inschatting (zie paragraaf 3.5). Lezen schatten zij in als de sterkste vaardigheid, maar luisteren beoordelen ze als niet veel zwakker en spreken blijft daar niet ver bij achter.

In de schema's hieronder zijn de zelfbeoordelingen van de leerlingen per vaardigheid weergegeven.

Zelfbeoordeling van leesvaardigheid Engels door SBO-leerlingen en door leerlingen in het regulier basisonderwijs

Zelfbeoordeling van luistervaardigheid Engels door SBO-leerlingen en door leerlingen in het regulier basisonderwijs

Zelfbeoordeling van spreekvaardigheid Engels door SBO-leerlingen en door leerlingen in het regulier basisonderwijs

A1: vragen / antwoorden

A1: deelnemen aan gesprek

A2: vertellen over familie / omgeving

B1: mening geven en uitleggen

B1: navertellen inhoud boek / film

Zelfbeoordeling van spreekvaardigheid Engels door SBO-leerlingen en door leerlingen in het regulier basisonderwijs

A1: formulier

A1: vakantiekaart

A2: aantekeningen

B1: tekst over huis / sport / hobby's

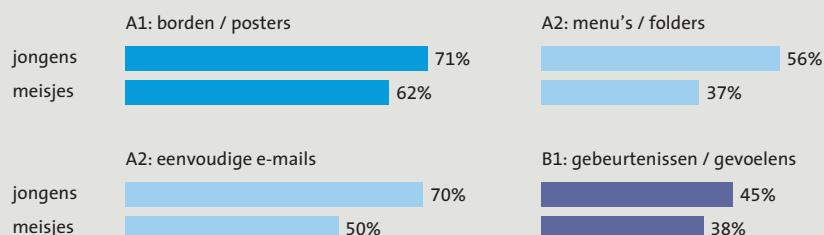
B1: ervaringen beschrijven

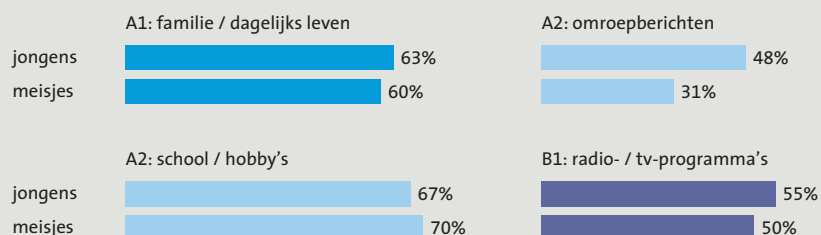
Kijken we naar verschillende groepen SBO-leerlingen, dan valt op dat jongens veel positiever zijn over hun Engelse taalvaardigheden dan meisjes, zoals blijkt uit de schema's hieronder. Bijna 2 keer zoveel jongens (N = 522) als meisjes (N = 286) hebben deelgenomen aan de SBO-peiling voor Engels. Op 17 van de 18 descriptoren antwoordt een hoger percentage jongens dan meisjes 'ja'. Uit de peiling in het regulier basisonderwijs van 2012, waaraan even veel jongens als meisjes deelnamen, kwam dat verschil niet naar voren.

Verschillen in zelfbeoordeling van taalvaardigheid Engels tussen jongens en meisjes

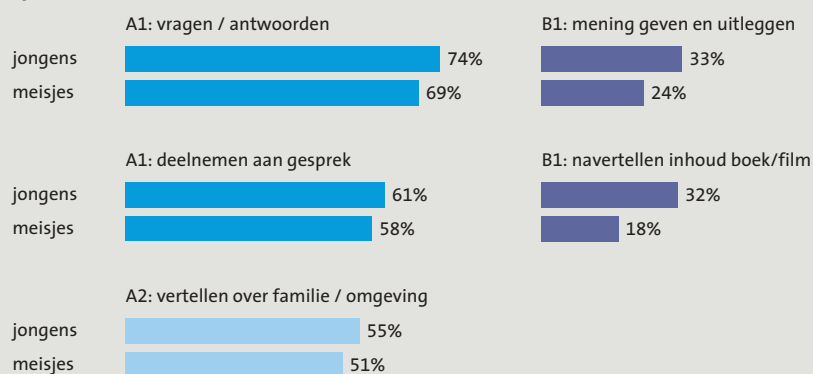
Lezen SBO 2013

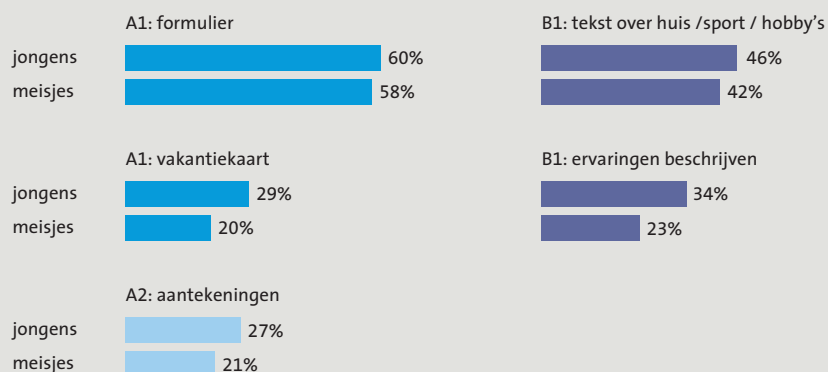
Luisteren SBO 2013

Spreken SBO 2013

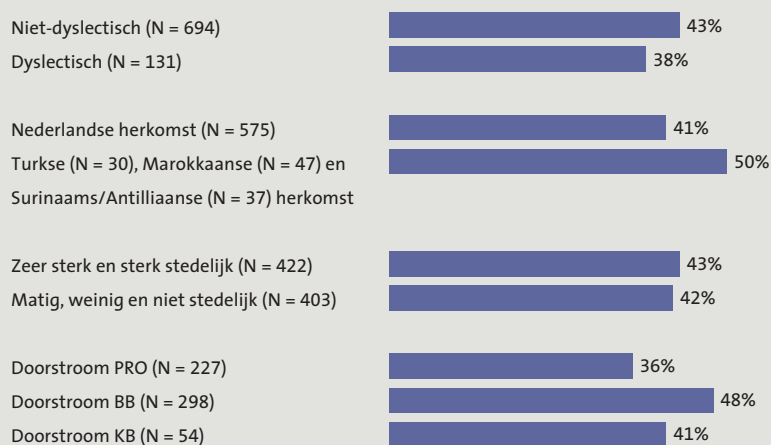
Schrijven SBO 2013

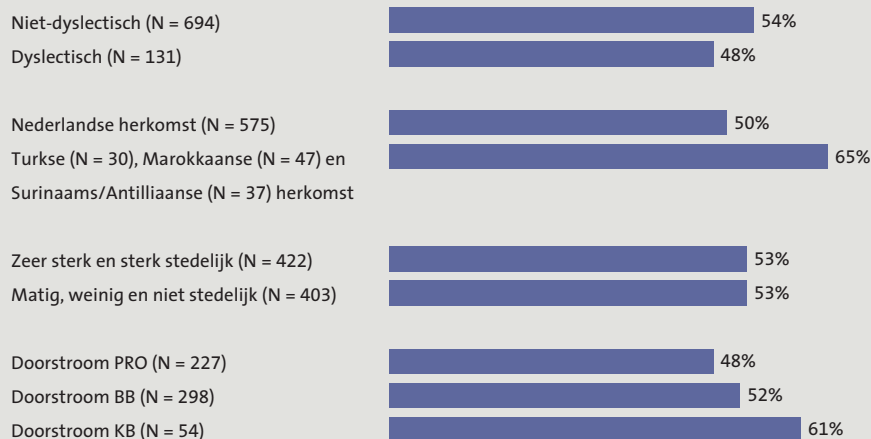
Daarnaast zijn er verschillen vast te stellen tussen de volgende groepen leerlingen: dyslectische leerlingen ten opzichte van niet-dyslectische leerlingen, leerlingen van Nederlandse herkomst t.o.v. leerlingen van Turkse, Marokkaanse en Surinaams/Antilliaanse herkomst, leerlingen uit zeer sterk en sterk stedelijke gebieden tegenover leerlingen uit matig, weinig en niet stedelijke gebieden en leerlingen die doorstromen naar verschillende vormen van voortgezet onderwijs. Die verschillen zijn weliswaar minder uitgesproken en eenduidig dan die tussen jongens en meisjes, maar zijn als tendens toch in het oog springend te noemen. De verschillen met betrekking tot herkomst en doorstroomniveau zijn vergelijkbaar met verschillen die we ook bij de zelfbeoordeling van groep 8 leerlingen in de peiling van 2012 vonden. Ter illustratie zetten we de zelfbeoordeling op de B1-descriptoren van genoemde groepen SBO-leerlingen naast elkaar.

Zelfbeoordeling op B1-descriptoren door verschillende groepen leerlingen

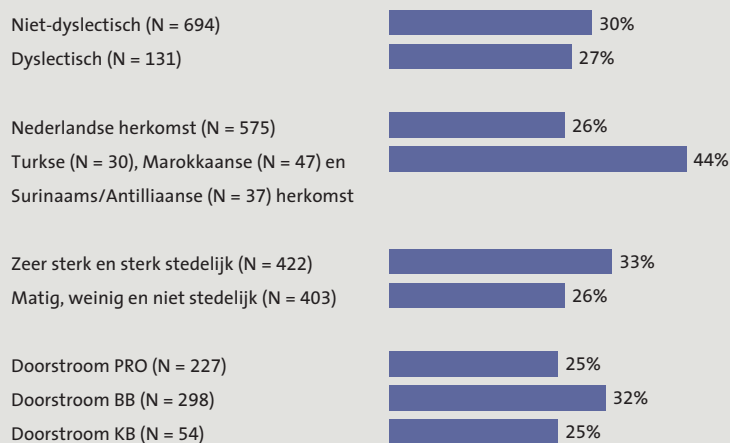
B1 Lezen: gebeurtenissen / gevoelens

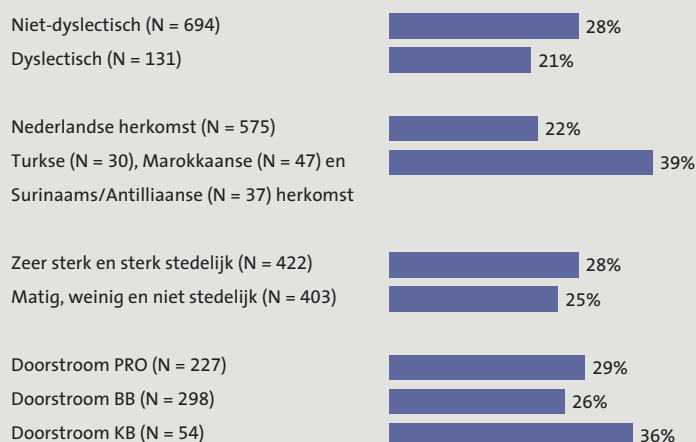
B1 Luisteren: radio- / tv-programma's

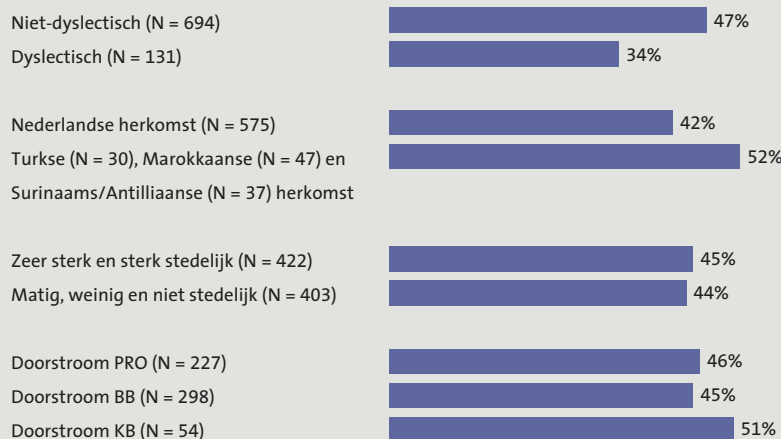
B1 Spreken: mening geven en uitleggen

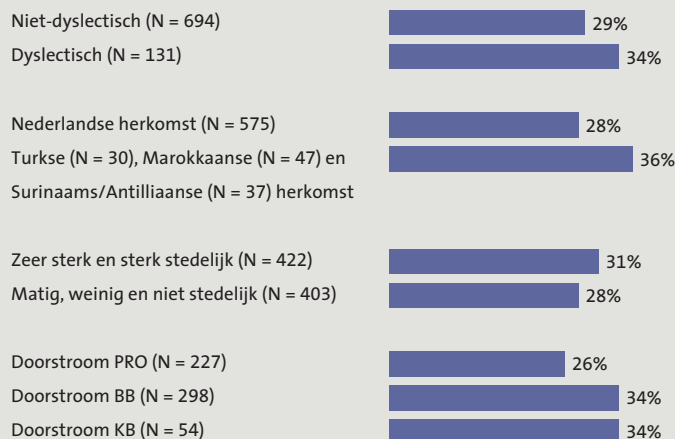
B1 Spreken: navertellen inhoud boek / film

B1 Schrijven: tekst over huis / sport / hobby's

B1 Schrijven: ervaringen beschrijven

Samenvattend

Net als 11- en 12-jarigen in jaargroep 8 van het regulier basisonderwijs hebben 12- en 13-jarigen in de eindgroep van het speciaal basisonderwijs een **positieve attitude** t.o.v. Engels. SBO-leerlingen vinden Engels vooral een belangrijk vak voor hun toekomst, maar niet zo'n gemakkelijk vak. De attitude t.a.v. het spreken van Engels en het luisteren naar Engels is beduidend positiever dan die ten opzichte van het lezen van Engels.

SBO-leerlingen zijn buiten school regelmatig met de Engelse taal bezig. Als het gaat om luisteren is dat ongeveer even vaak als leerlingen in het regulier basisonderwijs. Spreken, schrijven en lezen doen ze minder dan hun leeftijdsgenoten in jaargroep 8 in het reguliere basisonderwijs. De tijd die zij, alles bij elkaar, buiten school aan Engels besteden, zal voor de meeste leerlingen de hoeveelheid tijd overstijgen die zij op school Engels krijgen.

Leerlingen aan het einde van het speciaal basisonderwijs schatten hun **eigen vaardigheid** voor Engels in op ongeveer ERK-niveau A2 als het om lezen en luisteren gaat, op ongeveer ERK-niveau A1 voor spreken en iets onder A1 voor schrijven. Deze zelfbeoordelingen liggen een stuk lager dan die van leerlingen in reguliere jaargroepen 8. Jongens maken een hogere inschatting van hun vaardigheid dan meisjes. SBO-leerlingen van niet-Nederlandse herkomst schatten hun Engels ook hoger in dan leerlingen van Nederlandse herkomst.

5 Resultaten van de vaardigheidsmeting

5 Resultaten van de vaardigheidsmeting

In de peiling van 2013 zijn lezen, luisteren, spreken en woordenschat als onderdelen van de taalvaardigheid Engels onderzocht bij leerlingen in de eindgroep van het speciaal basisonderwijs. In dit hoofdstuk rapporteren we de prestaties van SBO-leerlingen op elk van die vaardigheden. Aard en inhoud van de meetinstrumenten worden beschreven, geïllustreerd met voorbeelden van gebruikte opgaven, en de resultaten van de leerlingen worden in kaart gebracht. Per vaardigheid gaan we ook in op verschillen tussen leerlingen en op achtergrondkenmerken en attitude en de samenhang daarvan met de verschillen in taalvaardigheid Engels van leerlingen.

In dit hoofdstuk vergelijken we meermalen de vaardigheid van leerlingen in de eindgroep van het speciaal basisonderwijs met die van leerlingen in jaargroep 8 van het regulier basisonderwijs, zoals gepeild in 2012. Bij die tweede groep, veelal aangeduid met de afkorting EIBO (Engels in het basisonderwijs), zijn steeds de leerlingen die een VVTO-programma (vroeg vreemdetalenonderwijs) hebben gevolgd buiten beschouwing gelaten.

5.1 Lezen

Zowel in het speciaal als in het regulier basisonderwijs wordt, vergeleken met de andere vaardigheden, weinig aandacht besteed aan Engelse leesvaardigheid (zie paragraaf 3.3). Dat is verrassend, gezien het belang van lezen in de examens Engels in het voortgezet onderwijs, ook in de basisberoepsgerichte (BB) en kaderberoepsgerichte (KB) leerwegen van het vmbo. In hoofdstuk 4 werd duidelijk dat SBO-leerlingen ook buiten school relatief weinig Engels lezen, zelfs nog wat minder dan hun leeftijdgenoten in het regulier onderwijs.

5.1.1 Meting van leesvaardigheid

Kerdoel 13 is leidend geweest bij de constructie van leesopgaven: “De leerlingen leren informatie te verwerven uit eenvoudige gesproken en geschreven Engelse teksten.”

De aangeboden teksten zijn zeer kort en eenvoudig en gaan over onderwerpen die binnen de belevingswereld van twaalfjarigen liggen, bijvoorbeeld familie, school, vakantie, het weer, spelletjes en hobby's en (huis)dieren. Paragraaf 1.2 geeft een volledig overzicht van de thema's. In ERK-termen sluit deze benadering aan bij de niveaus A1 en A2 (zie tabel). Ter vergelijking geven we ook de descriptor voor B1.

ERK-descriptoren lezen voor de niveaus A1, A2 en B1

A1	A2	B1
Ik kan vertrouwde namen, woorden en zeer eenvoudige zinnen begrijpen, bijvoorbeeld op borden, op posters en in catalogi.	Ik kan heel korte, eenvoudige teksten lezen. Ik kan specifieke voorspelbare informatie vinden in eenvoudige, alledaagse teksten zoals advertenties, folders, menu's en dienstregelingen en ik kan korte, eenvoudige, persoonlijke brieven begrijpen.	Ik kan teksten begrijpen die hoofdzakelijk bestaan uit hoogfrequente, alledaagse of aan mijn werk gerelateerde taal. Ik kan de beschrijving van gebeurtenissen, gevoelens en wensen in persoonlijke brieven begrijpen.

De tekstsoorten die input vormden voor de leesopgaven zijn onder anderen: artikeltjes uit jeugdtijdschriften (al dan niet op internet), (ingezonden) briefjes, informatieborden en strips. De leesopgaven zijn allemaal meerkeuze-opgaven en in het Nederlands gesteld. De voorbeeldopgaven staan afgebeeld op pagina 82-86. Ook enkele opgaven die in jaargroep 8 in de peiling van 2012 de vorm hadden van een kortantwoordvraag zijn in deze peiling aangeboden in meerkeuzevorm: zie voorbeeldopgave 14.

Bij de meeste teksten wordt één opgave aangeboden, soms is er sprake van twee opgaven bij een tekst: zie voorbeeldopgaven 8 en 11.

De leesopgaven bevragen één van de volgende aspecten van leesvaardigheid:

- de hoofdgedachte van de tekst aangeven: zie voorbeeldopgaven 5, 7 en 9;
- de betekenis van belangrijke elementen in de tekst aangeven: zie voorbeeldopgaven 4, 10 en 13 en voorbeeldopgave 6 (verderop in deze paragraaf);
- het vergelijken van informatie uit verschillende teksten of tekstdelen: zie voorbeeldopgave 2 en voorbeeldopgave 14 (hierboven).

Bij een enkele opgave kreeg de leerling geen tekst aangeboden, maar een afbeelding met de vraag aan te geven welk Engels alternatief het best beschrijft wat op de afbeelding te zien is: zie voorbeeldopgave 1. Incidenteel is in een opgave gevraagd naar het tekstdoel: zie voorbeeldopgaven 3 en 12.

Een viertal opgaven is overgenomen uit het *European Survey of Language Competences* (Kordes & Gille, 2012), een Europees onderzoek naar het vaardigheidsniveau voor moderne vreemde talen, waaronder Engels, onder 15-jarigen. Deze opgaven zijn, in hun oorspronkelijke vorm, in het Engels gesteld, gestandaardiseerd als opgaven op A1-niveau van het ERK. Voor deze peiling zijn de opgaven in het Nederlands geformuleerd. Voorbeeldopgave 6 is één van deze vier opgaven, die alle vier de gegeven tekst als input hadden.

Voorbeeldopgaven 4, 5, 7, 8, 9, 10, 11 en 12 zaten ook in 2012 in het peilingsonderzoek Engels in jaargroep 8 van het regulier basisonderwijs. Alles bij elkaar zijn 19 van de 60 leesopgaven overgenomen uit de peiling van 2012 om de leerlingprestaties van leerlingen in het speciaal en regulier onderwijs goed te kunnen vergelijken.

Naast overeenkomsten met de peiling Engels in reguliere jaargroepen 8 zijn er ook verschillen:

- In de SBO-peiling zijn geen opgaven opgenomen op ERK-niveau B1.
- In de SBO-peiling zijn geen opgaven opgenomen bij teksten die geselecteerd zijn uit de Engelse jeugdliteratuur.

De reden daarvoor is dat deze beide typen opgaven door erg weinig leerlingen uit jaargroep 8 van het regulier onderwijs goed werden gemaakt.

Voorbeeldopgaven Lezen 1 tot en met 14

1

Wat beschrijft het best wat er op de foto gebeurt?

- A A man running away.
- B Cleaning the roads.
- C Dogs pulling a sleigh.

2 Deze kaarten worden uitgedeeld in de Engelse les. Elke kaart heeft een onderwerp waarover in het Engels gepraat wordt.

Topic

4 Talk about your grandmother or grandfather.

Topic

45 Talk about your favorite season.

Topic

15 Talk about what you want to be when you grow up.

Topic

67 Talk about something nice you have done.

Iemand vertelt dat hij het meest van de winter houdt. Welke kaart heeft hij gekregen?

- A Kaart 4
- B Kaart 45
- C Kaart 15
- D Kaart 67

3

Our Playground Rules

We play together and we look after one another.

We respect the grown-ups on duty.

We let other children get on with their own games.

We stand still when we hear the signal and walk sensibly to our lines.

We put our litter in the bin.

Wat staat er op dit bord?

- A Hoe je allerlei spelletjes speelt.
- B Hoe je je moet gedragen op het speelplein.
- C Hoe je veilig over straat kunt.

4 Police! A gorilla took my bananas

A shopkeeper fainted as she chased a man in a gorilla suit who had stolen a bunch of bananas. The woman hit out with a broom as she ran after the actor, who was taking part in a TV stunt in Hong Kong. She said: "When I realised it was a gorilla, I collapsed".

The 'gorilla' has since apologised.

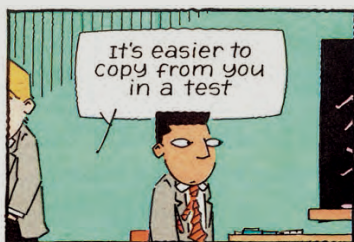
Waarom viel de winkelierster flauw?

- A Een overvaller sloeg haar met een bezem.
- B Ze dacht dat de dief een echte gorilla was.
- C Ze kreeg het benauwd in haar gorillapak.

5

Try to make it bigger!

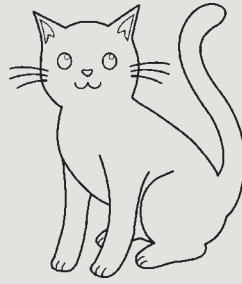

Wat wil Jarvis?

- A Dat Tony groter schrijft bij toetsen.
- B Dat Tony hem zijn aantekeningen leent.
- C Dat Tony ophoudt met spieken.

6 Where is Leo?

Leo is lost. He's my little cat. He's white with black paws. He's small and very sweet. He has brown eyes. He wears a grey collar. He didn't come home on Monday and it's Thursday today. That's a long time for a little cat!

Leo often sits on top of the houses near here between Smith's baker's shop and King Street.

If you find him in your garden or under your car, please telephone me immediately. Please note – Leo doesn't like it when people pick him up, and he doesn't like milk.

Thank you for your help!

Sophie Martin
tel: 06-79828600

Als je Leo vindt, dan moet je

- A de bakker waarschuwen.
- B hem wat melk geven.
- C Sophie bellen.

7 Hieronder staan de spelregels voor Tag.

Tag

The basic rules to Tag are quite simple. All you need is a group of kids and a large garden. One person is chosen as "it", and that person runs around and tries to touch someone else. If they are successful, the person they touch is now "it" and tries to chase everyone else. The game goes on until everyone is tired or until Mom calls you in for drinks!

Wat voor spel is Tag?

- A hinkelen
- B knikkeren
- C tikkertje

8 Pen pals

Op de site www.britishpenpals.co.uk kun je zoeken naar een zogenaamde 'pen pal', iemand om mee te schrijven. Een jongen of meisje zet een korte oproep op de site en jij kunt reageren.

Hieronder zie je een aantal van die oproepjes.

Becky, 12, from Liverpool

I like swimming, writing, drawing and tennis.

My ideal pen pal would be 11-12 anywhere on this planet.

Natalie, 12 from Leeds

I'm wanting pen pals worldwide aged 11-13 years old.

I like chocolate, music and singing.

Yasmin, 12 from Devon

My hobbies are swimming, cinema, camping and trampolining.

I have a pet called Taz and I like animals very much.

Je wilt schrijven met iemand die van tekenen houdt. Met wie kun je dan het beste schrijven?

- A Becky
- B Natalie
- C Yasmin

9 Question At school I am trying really hard at my work. But I always get low marks on tests although I study hard every night before tests. What should I do? From: George	Welk probleem heeft George volgens deze tekst? A Hij heeft nooit zin in huiswerk. B Hij maakt zijn proefwerken slecht. C Hij verveelt zich op school.
10 A day in ... INDIA 10:15 A.M. Break time! Most kids bring food from home, but my father gives me money and I buy fruit and bread from a man outside our school gates. The other boys play during break, but I don't like wild games. I like to sit and talk. Asan Kumar Thakur, 11	Wat doet Asan in de schoolpauze? A Hij belt met zijn vader. B Hij doet spelletjes met de anderen. C Hij koopt eten op straat.
11 Pen pals Op de site www.britishpenpals.co.uk kun je zoeken naar een zogenaamde 'pen pal', iemand om mee te schrijven. Een jongen of meisje zet een korte oproep op de site en jij kunt reageren. Hieronder zie je een aantal van die oproepjes. Becky, 12, from Liverpool I like swimming, writing, drawing and tennis. My ideal pen pal would be 11-12 anywhere on this planet. Natalie, 12 from Leeds I'm wanting pen pals worldwide aged 11-13 years old. I like chocolate, music and singing. Yasmin, 12 from Devon My hobbies are swimming, cinema, camping and trampolining. I have a pet called Taz and I like animals very much.	Je vindt het leuk om naar de film te gaan. Met wie kun je dan het beste schrijven? A Becky B Natalie C Yasmin
12 Mia heeft een eigen homepage op internet. Daarop staat onderstaande begintekst. Hi. My name is Mia and I have 10 pets. I love them all. I live in Michigan. I really like it here. I'm in the 6th grade. I don't have very many friends so I like meeting new people. I hope you like my home page!	Waarom heeft Mia een eigen homepage? A Ze wil in contact komen met nieuwe mensen. B Ze zoekt contact met andere inwoners van Michigan. C Ze zoekt een vriendinnetje dat ook van dieren houdt.

13 Big cats get dogs for friends

Cheetahs* are big, fast cats. But they are also very shy. So zoos are putting dogs with the big cats to be their friends and play mates.

The cheetahs in the zoo don't get on well with other cheetahs. But they seem to like dogs and they look to the dogs for play and friendship. Janet, animal training supervisor at the San Diego Zoo Safari Park says: "We look for dogs that want to be a buddy. The dogs help and protect their cheetah."

Although the dogs and cats live together, they are not always with one another. Dogs have play dates with other dogs and humans. Mealtimes always are spent apart. The dogs eat kibble, and the cheetahs eat steak. "But dogs like steak too," says Janet. "If they ate together there would be one really fat dog and a really skinny cheetah."

*cheetah = Jachtluipaard

Waarom eten honden en jachtluipaarden apart?

- A Omdat de honden anders alles opeten.
- B Omdat jachtluipaarden onder toezicht moeten eten.
- C Omdat ze elkaars voer niet lekker vinden.

14 (versie voor BO) BBC WEATHER

Op de Britse teletekst Ceefax lees je op pagina 405 het volgende weerbericht:

Cyprus

Tuesday: Mainly dry. Cloudy spells. Fresh southern winds.

Wednesday: Cloudy start, but soon becoming bright

Op welke dag kun je op Cyprus het beste naar het strand gaan om te zonnen?

14 (versie voor SBO) BBC WEATHER

Op de BBC website lees je het volgende weerbericht:

Cyprus

Monday: Warm but cloudy and some showers

Tuesday: Mainly dry. Cloudy spells. Fresh southern winds.

Wednesday: Cloudy start, but soon becoming bright

Op welke dag kun je op Cyprus het beste naar het strand gaan om te zonnen?

- A Maandag
- B Dinsdag
- C Woensdag

5.1.2 De leesvaardigheid van leerlingen in de eindgroep van het SBO

De totale opgavenverzameling voor de schatting van de leesvaardigheid van de leerlingen bestaat uit 60 leesopgaven: 41 die alleen in 2013 aan SBO-leerlingen zijn aangeboden, 19 die zowel in 2013 als in 2012 in de peiling zaten.

Wat leerlingen kunnen

De **percentiel-10** leerling (anders gezegd: de 10% zwakste lezers) beheersen geen enkele leesopgave Engels goed, beheersen 14 van de 60 opgaven matig (23%) en 46 opgaven onvoldoende (77%). Voorbeeldopgaven 1 en 2 worden door de percentiel-10 leerling matig beheerst, voorbeeldopgave 3 wordt zeer matig beheerst en alle andere voorbeeldopgaven worden door deze leerling onvoldoende beheerst.

De **percentiel-50** of gemiddelde leerling beheerst 13 van alle leesopgaven goed (22%), 29 matig (48%) en 18 onvoldoende (30%). Voorbeeldopgaven 1, 2 en 3 zijn opgaven die deze leerling goed beheerst, 4 tot en met 9 voorbeelden van opgaven die matig worden beheerst. Voorbeeldopgave 11 wordt zeer matig beheerst en 10, 12, 13 en 14 beheerst de percentiel-50 leerling onvoldoende.

Door de **percentiel-90** leerling worden 37 van alle leesopgaven goed beheerst (62%, waaronder voorbeeldopgaven 1 t/m 7). Deze leerlingen beheersen 22 opgaven matig (37%). Voorbeeldopgaven 8 tot en met 13 zitten daarbij, maar 13 wordt bijna onvoldoende beheerst. Slechts 1 opgave beheersen percentiel-90 leerlingen in het speciaal basisonderwijs onvoldoende. Dat is voorbeeldopgave 14. Een enigszins vergelijkbare opgave in de peiling van 2012 (voorbeeldopgave 14A) werd door de percentiel-10 leerling in het regulier basisonderwijs goed beheerst.

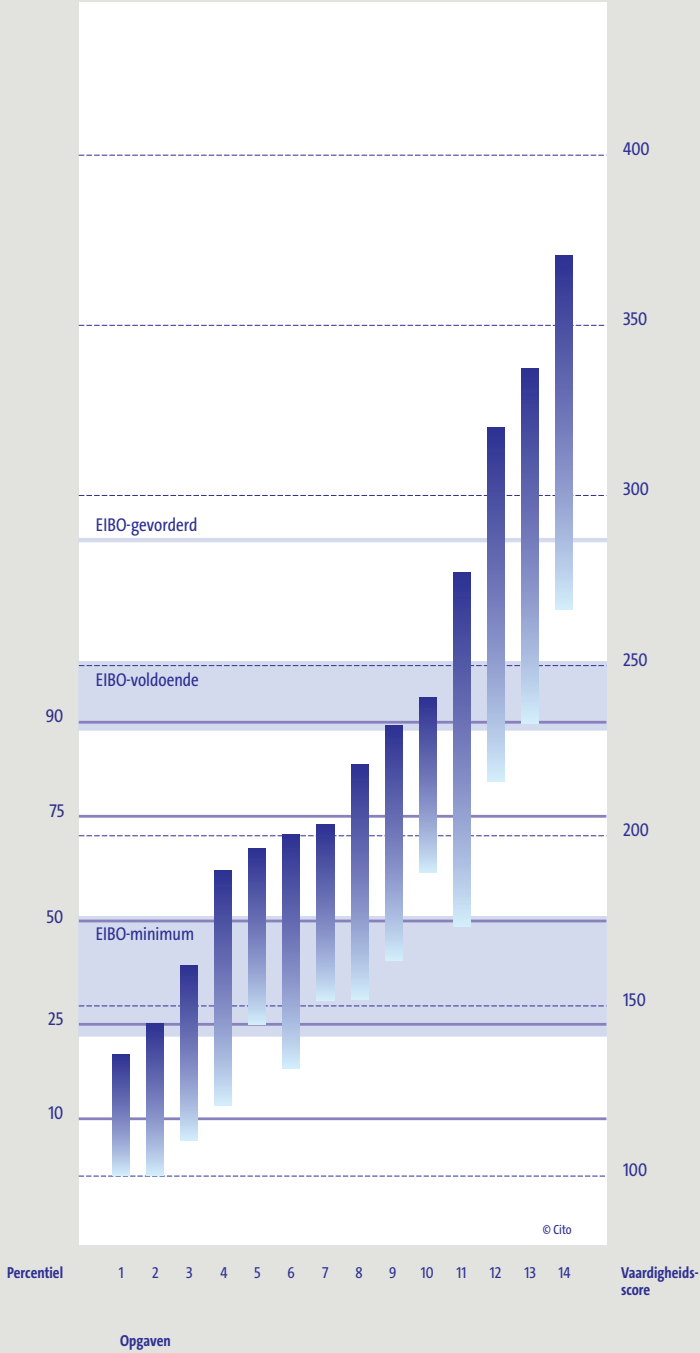
Zoals hierboven aangegeven, zijn vier op A1 gestandaardiseerde leesopgaven uit het *European Survey of Language Competences* opgenomen in deze peiling. Voorbeeldopgave 6 is één van die opgaven. Het is onmogelijk om op basis van vier opgaven conclusies te trekken over het ERK-niveau dat SBO-leerlingen bereiken voor lezen. De resultaten op deze opgaven geven echter wel een indicatie dat de gemiddelde SBO-leerling net onder A1-niveau leest (2 opgaven beheerst deze leerling matig, 2 onvoldoende), terwijl de gemiddelde of percentiel-50 EIBO-leerling boven A1-niveau leest (deze leerling beheerst 2 opgaven goed en 2 matig). Dat laatste spoort met de vaststelling dat “het B1-niveau voor leesvaardigheid Engels buiten het beheersingsniveau valt van leerlingen in jaargroep 8” (Geurts & Hemker, 2013).

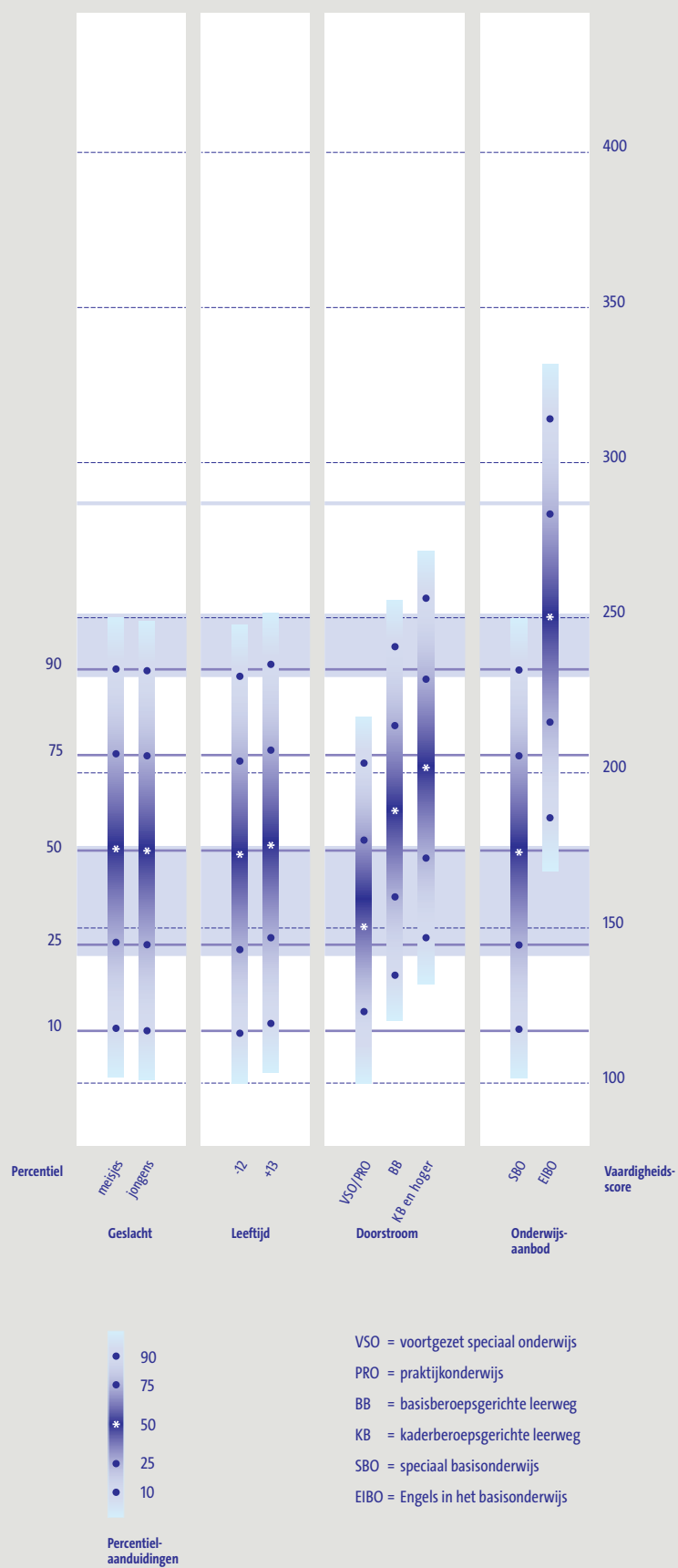
Op basis van de summiere beschikbare gegevens nemen we aan dat SBO-leerlingen in de eindgroep gemiddeld Engels lezen op niveau A1 en EIBO-leerlingen in jaargroep 8 gemiddeld op A2. Voor betrouwbare uitspraken over het ERK-niveau dat leerlingen halen, is nader onderzoek met gestandaardiseerde opgaven nodig.

Vergelijken we deze aanname met de inschatting die leerkrachten maken van de leesvaardigheid Engels van hun leerlingen (zie paragraaf 3.5) en met de zelfinschatting van de leerlingen (zie paragraaf 4.4), dan zien we dat die allebei veel hoger liggen.

De vaardigheidsschaal (pagina 88-89) laat zien dat jongens en meisjes in het speciaal basisonderwijs even goed Engels lezen. Datzelfde geldt voor jongere en oudere SBO-leerlingen. Ook maakt de vaardigheidsschaal duidelijk dat leerlingen die vanuit het speciaal basisonderwijs doorstromen naar de basisberoepsgerichte leerweg van het vmbo beter lezen dan leerlingen die doorstromen naar het voortgezet speciaal onderwijs of praktijkonderwijs en dat leerlingen die doorstromen naar de kaderberoepsgerichte leerweg nog wat beter lezen.

De vaardigheidsschaal Leesvaardigheid Engels

Vergelijking met jaargroep 8 in het regulier basisonderwijs (peiling 2012)

De vaardigheidsschaal illustreert eveneens dat leerlingen in jaargroep 8 die een EIBO-aanbod hebben gehad (zoals eerder gezegd hebben we de VVTO-scholen buiten beschouwing gelaten) veel beter lezen dan SBO-leerlingen. Een gemiddelde leerling in de eindgroep van het speciaal basisonderwijs heeft een lagere leesvaardigheid Engels dan een percentiel-10 EIBO-leerling. 42% van de SBO-leerlingen haalt de standaard EIBO-minimum, terwijl dat voor 92% van de EIBO-leerlingen geldt. De helft van de EIBO-leerlingen behaalt ook de standaard Voldoende. Dat geldt voor minder dan 10% van de SBO-leerlingen.

5.1.3 Verschillen in leesvaardigheid tussen leerlingen

Effectgrootte en significantie

Bij de beschrijving van de verschillen in leerlingprestaties spelen de begrippen **effectgrootte** en **significantie** een belangrijke rol.

In de eerste plaats is van belang of een verschil significant groter is dan 0. Dat hangt af van de grootte van het verschil en de omvang van de steekproef. Hoe groter de steekproef, hoe eerder een verschil statistisch significant is. In deze rapportage wordt een significantie van ,05 of kleiner (in de tabellen aangegeven met *) gehanteerd. De kans dat gevonden verschillen op toeval berusten is bij dat significantieniveau kleiner dan 5 procent. Blijkt een verschil significant, dan is de volgende vraag of er sprake is van een betekenisvolle effectgrootte.

De effectgrootte wordt bepaald door op een variabele (bijvoorbeeld: geslacht) het verschil tussen het gemiddelde van twee categorieën (meisjes en jongens) te delen door de gemeenschappelijke standaarddeviatie. Het resultaat is een algemene grootheid die een kwalificatie toelaat van de betekenis van het gevonden verschil tussen beide categorieën. Bij de interpretatie van de effectgrootte maken we gebruik van de vuistregel van Cohen (1988), die we hieronder beknopt weergegeven.

Kwalificatie van effectgrootten

Effectgrootte	Kwalificatie
0,0	geen effect
0,2 of – 0,2	klein effect
0,5 of – 0,5	matig effect
0,8 of – 0,8	groot effect

Of een effect positief of negatief is, wordt bepaald door de volgorde van het contrast. Zo zijn de volgende twee effecten exact aan elkaar gelijk:

Contrast	Effectgrootte
Meisjes – Jongens	0,2
Jongens – Meisjes	– 0,2

In beide gevallen is er een klein effect, waarbij meisjes beter presteren dan jongens.

Achtergrondkenmerken

Om verschillen in leesvaardigheid tussen leerlingen in het speciaal basisonderwijs in beeld te brengen, hebben we onderscheid tussen leerlingen gemaakt op basis van achtergrondkenmerken (zie paragraaf 2.1.4). Daarna hebben we gekeken welke effecten bepaalde achtergrondkenmerken hebben op de prestaties van de leerlingen. In de analyses zijn de volgende onderscheidende kenmerken van leerlingen betrokken:

- Geslacht: meisjes – jongens;
- Leeftijd: 12 jaar of jonger – 13 jaar of ouder;
(Leerlingen die het speciaal basisonderwijs in het reguliere tempo hebben doorlopen zijn soms 11, maar meestal 12 jaar oud wanneer ze na acht jaar in de eindgroep zitten. Vertraagde leerlingen hebben langer over het speciaal onderwijs gedaan en zijn, nu ze in de eindgroep zitten, 13 jaar of ouder.)
- Herkomst: Nederlands – buitenlands;
- Doorstroom VO: praktijkonderwijs (PRO) – vmbo basisberoepsgerichte leerweg, al dan niet met leerwegondersteuning (BB) – vmbo kaderberoepsgerichte leerweg of hoger ($\geq$ KB);
- Dyslexie;
- Inschatting door leerkracht van leesniveau Nederlands: leesniveau eindgroep (7/8) – leesniveau groep 6 (6) – leesniveau groep 5 (5) – leesniveau groep 3 of 4 (3/4)
- Regio: noord, oost, west, zuid;
- Verstedelijking: zeer sterk en sterk stedelijk – matig, weinig en niet stedelijk.

In de tabel op pagina 92 staan de effecten van elk achtergrondkenmerk op de leesprestaties van leerlingen weergegeven. Bij elk kenmerk staat aangegeven of een gevonden verschil significant is, hoe groot het effect is en hoe dat effect valt te kwalificeren. Een en ander wordt toegelicht in het kader op pagina 90.

Effectgrootten voor categorieën leerlingen: leesvaardigheid Engels

Contrast	Significantie	Effectgrootte	Kwalificatie
SBO (n = 583) – EIBO (n = 1150)	*	– 1,55	Groot effect
Meisjes (n = 189) – Jongens (n = 393)		(0,02)	(Geen effect)
Leeftijd – 12 (n = 204) – 13+ (n = 353)		(– 0,08)	(Geen effect)
Herkomst Nederlands (n = 400) – Buitenlands (n = 130)		(0,15)	(Geen effect)
Doorstroom VO: VSO/PRO (n = 163) – BB (n = 223)	*	– 0,90	Groot effect
BB – ≥ KB (n = 82)	*	– 0,33	Klein effect
VSO/PRO – ≥ KB	*	– 1,23	Groot effect
Niet-dyslectisch (n = 493) – Dyslectisch (n = 90)		0,20	(Klein effect)
Leesniveau NL: 7/8 (n = 287)			
– 6 (n = 138)	*	0,47	Klein effect
– 5 (n = 76)	*	0,58	Matig effect
– 3/4 (n = 44)	*	1,25	Groot effect
Regio: Noord (n = 75)			
– Oost (n = 151)		(0,11)	(Geen effect)
– West (n = 292)		(– 0,02)	(Geen effect)
– Zuid (n = 65)		(0,16)	(Geen effect)
Urbanisatie: zeer sterk en sterk stedelijk (n = 281) – matig, weinig en niet stedelijk (n = 302)		(0,1)	(Geen effect)

We zien op de achtergrondkenmerken binnen de SBO-populatie weinig effecten voor leesvaardigheid Engels. Alleen doorstroomniveau voortgezet onderwijs en leesniveau Nederlands laten significante verschillen tussen SBO-leerlingen zien.

Tussen jongens en meisjes stellen we geen verschil vast in leesvaardigheid Engels. In het regulier basisonderwijs kwamen we tot dezelfde bevinding. Waar de verhouding meisjes-jongens in reguliere groepen 8 fiftyfifty was, zien we dat aan de SBO-peiling Engels veel meer jongens (67,5%) hebben deelgenomen dan meisjes (32,5%). Dat is in lijn met de populatie van SBO-leerlingen landelijk (zie paragraaf 2.2). Jongens, zo stellen we vast, maken de hogere verwachtingen die ze van zichzelf hebben t.o.v. meisjes (zie paragraaf 4.4) niet waar. In het SBO zitten ook meer oudere leerlingen dan het regulier basisonderwijs. Ongeveer 60% van de SBO-leerlingen in de peiling Engels zit na negen jaar onderwijs of meer in de eindgroep. Voor slechts 14% van de leerlingen in de reguliere groep 8 geldt hetzelfde. Tussen oudere en jongere SBO-leerlingen vinden we geen niveauverschil in het lezen van Engels, terwijl in de groep 8-peiling de onvertraagde leerlingen met een matig effect (+0,50) beter lezen. Het percentage dyslectische leerlingen ligt in deze peiling (15,5%) iets hoger dan in de peiling in het reguliere basisonderwijs (9,5%). Daar stelden we een significant en groot effect vast tussen niet-dyslectische en dyslectische leerlingen (+0,83), in het SBO vinden we een klein effect dat niet significant is.

Vertraagde leerlingen zijn vaak minder vaardige leerlingen, maar t.o.v. de gemiddeld lagere leesvaardigheid Engels in het SBO (lager dan in het regulier basisonderwijs), slagen vertraagde SBO-leerlingen erin dat verschil met reguliere SBO'ers te overbruggen door een extra jaar onderwijs. Zo zijn dyslectische leerlingen in het algemeen gesproken ook minder leesvaardig voor Engels dan niet-dyslectische, maar in vergelijking met de gemiddeld genomen lagere leesvaardigheid van SBO-leerlingen 'leveren' dyslectische SBO'ers minder 'in' dan dyslectische leerlingen in jaargroep 8 op hun niet-dyslectische klasgenoten. Dezelfde gedachtegang verklaart wellicht dat we in het speciaal basisonderwijs geen verschil vinden tussen leerlingen in stedelijke en minder stedelijke gebieden. Een andere verklaring daarvoor kan liggen in het feit dat SBO-leerlingen ook in landelijke gebieden vaak, al dan niet met specifieke voorzieningen, reizen naar een school die in een stedelijke omgeving gevestigd is. Daarvan is in het reguliere basisonderwijs niet of nauwelijks sprake.

Volgens verwachting lezen leerlingen die doorstromen naar de kaderberoepsgerichte (of zelfs gemengde of theoretische) leerweg van het vmbo duidelijk beter dan leerlingen die doorstromen naar het voortgezet speciaal onderwijs en praktijkonderwijs. Er is sprake van een groot effect (+1,23).

Vergelijken we aanvullend de leesprestaties van 583 SBO-leerlingen met die van de 82 EIBO-leerlingen die doorstromen naar vmbo BB, dan stellen we vast dat die laatste groep iets leesvaardiger is voor Engels. Er is sprake van een significant klein effect:

SBO (n = 583) – regulier BB (82)	*	– 0,36	Klein effect
----------------------------------	---	--------	--------------

Een groot effect (+1,25) stellen we vast voor leerlingen die Nederlands lezen op het niveau van jaargroep 7 of 8 ten opzichte van leerlingen wiens leesniveau Nederlands op dat van leerlingen in jaargroep 3 of 4 ligt. Ook dit effect is volgens verwachting.

Attitude en buitenschools contact

Zoals we in hoofdstuk 4 gezien hebben, verschillen leerlingen niet alleen in achtergrondkenmerken, maar ook in hun attitude ten aanzien van Engels en de mate waarin zij buiten school informeel Engels leren. De tabel op de volgende pagina geeft een overzicht van de effecten van die verschillen. De eerste categorie ('negatief', zie paragraaf 4.1) is steeds op 0 gezet en de categorieën daaronder worden daarmee vergeleken.

De effecten van attitude en buitenschools contact van SBO-leerlingen op het lezen van Engels zijn over het algemeen groter en signifikanter dan die van de achtergrondkenmerken van SBO-leerlingen. Leerlingen in het speciaal basisonderwijs die Engels een gemakkelijk vak vinden (vraag A), halen gemiddeld beduidend hogere scores op de leesopgaven dan leerlingen die Engels "juist moeilijk" vinden (+1,23). Leerlingen die aangeven Engels "niet zo moeilijk, maar ook niet heel gemakkelijk" te vinden, luisteren ook al significant beter (+0,74). Onder EIBO-leerlingen vonden we op dit punt nog uitgesprokener verschillen, respectievelijk +2,38 en +1,08. Hetzelfde geldt voor de attitude t.a.v. het lezen van Engels (vraag C). SBO-leerlingen die direct beginnen te lezen in een Engels boek omdat ze ervan overtuigd zijn het Engels wel te snappen lezen beter dan leerlingen die proberen of ze het boek kunnen lezen (klein effect: +0,38) en veel beter dan leerlingen die het boek niet gaan lezen, omdat ze het Engels moeilijk vinden (groot effect: +1,07). Voor de leerlingen in jaargroep 8 lagen deze effecten op +0,96 en +1,97.

Effecten van attitude en buitenschools contact van SBO-leerlingen op de leesvaardigheid Engels

Attitudevraag	Antwoordcategorieën	Significantie	Effectgrootte	Kwalificatie
A John zegt: "Ik vind Engels op school best een gemakkelijk vak." Ben je het met John eens?	negatief			
	neutraal	*	– 0,74	Matig effect
	positief	*	– 1,23	Groot effect
B Je hebt een dvd gekregen met een Engelstalige tekenfilm die je graag wilt zien, maar de film heeft geen ondertiteling. Wat doe je?	negatief			
	neutraal	*	– 0,50	Matig effect
	positief	*	– 0,90	Groot effect
C Je krijgt een boek dat je graag wilt lezen, maar het boek is Engelstalig. Wat doe je?	negatief			
	neutraal	*	– 0,69	Matig effect
	positief	*	– 1,07	Groot effect
D Op internet zoek je informatie over een onderwerp dat je erg interesseert. Je vindt een Engelstalige website. Wat doe je?	negatief			
	neutraal	*	– 0,53	Matig effect
	(vertaalprogramma) neutraal	*	– 1,29	Groot effect
	(ik vraag hulp) neutraal	*	– 0,89	Groot effect
	(ik probeer het) positief	*	– 0,37	Klein effect
E Heb je wel eens een tijdschrift of boek in het Engels gelezen?	nog nooit			
	één of twee keer	*	– 0,23	Klein effect
	wel vaker	*	– 0,68	Matig effect
F Begrijp je Engelstalige liedjes die je bijvoorbeeld op de radio hoort?	negatief			
	neutraal	*	– 0,59	Matig effect
	positief	*	– 0,86	Groot effect
G Spreek je wel eens Engels buiten school?	bijna nooit			
	soms	*	– 0,39	Klein effect
	best vaak	*	– 0,81	Groot effect
H Hoe vaak kijk je Engelstalige filmpjes op internet zonder Nederlandse ondertiteling (bijvoorbeeld <i>YouTube</i>)?	nooit			
	soms	*	– 0,40	Klein effect
	best vaak	*	– 0,96	Groot effect
	heel vaak	*	– 1,06	Groot effect
I Hoe vaak speel je Engelstalige computerspelletjes?	nooit			
	soms	*	– 0,50	Matig effect
	best vaak	*	– 0,71	Matig effect
	heel vaak	*	– 0,99	Groot effect
J Hoe vaak lees jij een boek of een tijdschrift in het Engels?	nooit			
	soms	*	– 0,38	Klein effect
	best vaak		(0,03)	(Geen effect)
	heel vaak	*	– 0,24	Klein effect
K Hoe vaak kijk jij op tv, dvd, internet of in de bioscoop Engelstalige films met Nederlandse ondertiteling?	nooit			
	soms	*	– 0,69	Matig effect
	best vaak	*	– 0,78	Matig effect
	heel vaak	*	– 0,81	Groot effect
L Hoe vaak luister je naar Engelse liedjes?	nooit			
	soms		(– 0,24)	(Klein effect)
	best vaak	*	– 0,56	Matig effect
	heel vaak	*	– 0,77	Matig effect
M Hoe vaak bekijk jij Engelse websites om informatie op te zoeken?	nooit			
	soms	*	– 0,26	Klein effect
	best vaak	*	– 0,69	Matig effect
	heel vaak	*	– 0,48	Klein effect

5.2 Luisteren

Nederlandse leerlingen luisteren vanaf zeer jeugdige leeftijd naar Engels. De blootstelling aan Engels via radio en televisie is voor veel peuters en kleuters bijna even vanzelfsprekend als de taal die thuis gesproken wordt. Die vertrouwdheid met het Engels geeft mogelijkheden tot een relatief natuurlijke initiële verwerving van de Engelse taal. De mate waarin dat gebeurt en verschillen tussen kinderen die daarin al vroeg ontstaan, zijn moeilijk in beeld te brengen, maar leerkrachten constateren bij aanvang van het formeel leren van Engels dat die verschillen er zijn en dat ze, juist bij leerlingen die naar het speciaal basisonderwijs gaan, groot zijn (zie paragraaf 3.5).

Luisteren is belangrijk voor de verwerving van een vreemde taal en in het curriculum Engels in het speciaal basisonderwijs wordt veel aandacht besteed aan luisteren (zie paragraaf 3.3).

Uit paragraaf 4.2 blijkt dat ook leerlingen die speciaal basisonderwijs volgen buiten school relatief veel naar Engels luisteren: liedjes, films, al dan niet met ondertiteling en Engelstalige computerspelletjes. Langs deze weg nemen ze via gesproken (en gezongen) Engels informatie tot zich en krijgen ze gevoel voor klank, intonatie, spreeknelheid en accent.

ERK-descriptoren luisteren voor de niveaus A1, A2 en B1

A1	A2	B1
Ik kan vertrouwde woorden en basiszinnen begrijpen die mezelf, mijn familie en directe concrete omgeving betreffen, wanneer de mensen langzaam en duidelijk spreken.	Ik kan zinnen en de meest frequente woorden begrijpen die betrekking hebben op gebieden die van direct persoonlijk belang zijn (bijvoorbeeld basisinformatie over mezelf en mijn familie, winkelen, plaatselijke omgeving, werk). Ik kan de belangrijkste punten in korte, duidelijke eenvoudige boodschappen en aankondigingen volgen.	Ik kan de hoofdpunten begrijpen wanneer in duidelijk uitgesproken standaardtaal wordt gesproken over vertrouwde zaken die ik regelmatig tegenkom op mijn werk, school, vrije tijd enz. Ik kan de hoofdpunten van veel radio- of tv-programma's over actuele zaken of over onderwerpen van persoonlijk of beroepsmatig belang begrijpen, wanneer er betrekkelijk langzaam en duidelijk gesproken wordt.

5.2.1 Meting van luistervaardigheid

Informatie halen uit luisterfragmenten en het begrijpen van die feitelijke informatie is, conform kerndoel 13, de bedoeling van de luisteropgaven. De kijk- en luistertaken bestaan uit audio- en videofragmenten, via dvd aangeboden op tv-scherm of digitaal schoolbord, en bijbehorende meerkeuze-opgaven in een toetsboekje. In alle fragmenten wordt Engels gesproken door *native speakers*. De opgaven zijn in het Nederlands geformuleerd. Na elk fragment volgt een pauze. In die pauze hebben leerlingen de gelegenheid het juiste antwoord te omcirkelen en vervolgens de vraag met drie antwoordmogelijkheden bij het volgende fragment door te lezen.

Het aangeboden kijk- en luistermateriaal is divers van aard en inhoud. De volgende soorten luisterinput wordt aangeboden:

- Audiofragmenten van een bezoek aan familie in Engeland: ontmoeting familieleden, winkelen, school, radio- en omroepboodschappen: zie voorbeeldopgaven 20 en 21;
- Korte audio-nieuwsberichten: dieren, gezondheid, ongelukken, verkeer: zie voorbeeldopgaven 16, 17, 18, 22 en 26;
- Tv-documentaires: dieren, landschap, geografie: zie voorbeeldopgaven 15, 19, 23, 25 en 26;
- Audio- interview: familie, hobby's, wonen: zie voorbeeldopgave 24.

De meeste opgaven (zoals voorbeeldopgaven 17, 21, 22, 25 en 27) bevragen de hoofdgedachte van het fragment, maar er zijn ook opgaven waarbij leerlingen de betekenis van belangrijke elementen moeten aangeven (zoals voorbeeldopgaven 15, 19, 23 en 24).

Zeven luisteropgaven uit TaalstERK Engels (Cito, 2008) zijn opgenomen in de SBO-peiling Engels. Twee van deze opgaven zijn ‘gestandaardiseerd’ op niveau A1 van het ERK, vijf op niveau A2. Voorbeeldopgaven 20 en 21 zijn twee A2-opgaven.

Voorbeeldopgaven Luisteren 15 tot en met 27

15 Orinoco Most days the villagers take a boat along the river to go hunting for other kinds of food. Over many years the Piaroa have cut paths to help them walk through the dense jungle to find their prey. On this particular day the hunters are looking for a large edible spider, the tarantula, which lives in burrows. The hunter takes a piece of vine from a tree and teases the spider out of its hole. Catching and cooking a spider may seem strange for people who hate spiders. But they're actually quite tasty inside.	De mannen jagen op gevaarlijke tarantula's. Waarom maken ze de spinnen dood? A Om de spinnen daarna op te kunnen eten. B Om het gif van de spinnen te gebruiken voor hun pijlen. C Omdat ze een hekel hebben aan deze spinnen.
16 Nieuwsberichten: Santa Luzia During a heat wave in Brazil something very strange happened. With temperatures approaching 40° C a cow got over a fence into a neighbour's garden and went straight to the pool of a home in Santa Luzia. The owner of the house said: "I heard a noise and came to check what was going on when I saw the most absurd thing in the world, a cow in the swimming pool!" The woman called the fire fighters to help get the animal out of the pool. A spokesman for the fire brigade said: "This was the first time in the 20 years I've been here, it was really weird!"	Wat gebeurde er in Santa Luzia volgens dit bericht? A Een angstige koe alarmeerde bij een brand de boer met haar geloei. B Een dolle koe brak los en vernielde de tuin van een buurman. C Een oververhitte koe zocht verkoeling in een privé zwembad.
17 Nieuwsberichten: Dulwich Last night a fireman had to crawl along the beam of a 130ft crane at a building site in Dulwich, South East London. The man wanted to rescue a 16-year-old girl after she climbed up the crane while sleepwalking. The girl, Tessa Powell, walked along the narrow beam of the lifting arm while fast asleep in the middle of the night. She only woke up when her dad called her mobile. Tessa then found out where she was! Tessa was brought down with the fire crew's hydraulic lift after they had been warned by Tessa's father.	Wat vertelt dit bericht over een meisje in Dulwich? A Ze belde via haar mobieltje om hulp toen ze vastzat in een hijskraan. B Ze was tijdens het slaapwandelen in een hijskraan gekropen. C Ze werd bij een brand via een hijskraan uit een gebouw gered.
18 Nieuwsberichten: Ludlow Yesterday taxi driver Oliver Robinson from Ludlow was hiding from the police, because he had been spotted for speeding. The police had noted down his number plate. When the officers arrived at his house to arrest him his wife Nina said her husband was not home. But three-year-old Hannah came to the door and told the uniformed men "daddy is here" and led them to the cellar where he was hiding. Robinson said he couldn't be angry with her, because she was just doing what they had always told her and that was: not to tell lies.	Hoe kwam de politie erachter waar Oliver Robinson zich verstopte? A Ze konden hem van buitenaf duidelijk zien zitten. B Zijn dochtertje leidde hen heel eerlijk naar de plek. C Zijn vrouw was kwaad en verraadde hem gewoon.

19 Orinoco The river Orinoco dominates the lives of the Piaroa. It's here where they bathe, collect water and wash their clothes. But the river can also carry disease. In this remote village when someone becomes sick, they cannot go to the hospital. They ask the medicine man, the shaman, to make them better. He's very old and knows how to use plants from the surrounding forests as medicines.	De <i>Piaroa's</i> gaan wel eens naar de <i>shaman</i>. Wat is dat voor iemand? A De dorpsoudste bij wie de mensen om raad komen. B Een man die kinderen met een rammelaar rustig kan maken. C Een soort dokter die de mensen probeert te genezen.
20 Bij familie in Engeland (Je logeert bij familie in Engeland. Je luistert naar de radio. Er is verkeersinformatie.) BBC5 Traffic studio. Traffic jams and slow driving traffic on the following routes: M3 motorway – from London to Southampton. Between junction 6 (Basingstoke) and junction 7 (Oakley). There are road works, and there is a stop and go for two miles. On the M4, north bound, between junction 12 (Gloucester) and junction 13 (Stonehouse) cars are driving slowly because of road works. And on the M6 from Coventry to Birmingham there is a traffic jam of three miles between the A47 (Coleshill) and junction 5 (Castle Bromwich) because of a road accident.	Wat is het onderwerp van dit radiobericht? A Er is een ernstig verkeersongeluk gebeurd. B Er wordt een nieuw verkeersplein geopend. C Er zijn files en langzaam rijdend verkeer.
21 Bij familie in Engeland (Je doet kerstinkopen met je Engelse familie. Een winkelbediende bij de klantenservice zegt:) Have you heard about our special Christmas offer. We will wrap your Christmas gifts free of charge. I'll show you an example. We could wrap up your Christmas gift like this, with special Christmas paper, a nice ribbon around it and a Christmas decoration on top. Is it to your liking? This service is free of charge for customer card holders.	Waar heeft de winkelbediende het over? A Hoe je je kerstaankopen kunt betalen. B Hoe je je kerstcadeaus kunt laten inpakken. C Hoe je korting kunt krijgen op kerstartikelen.
22 Nieuwsberichten: Newcastle upon Tyne Travelodge, one of Britain's biggest hotel chains, has come up with an extra service to their customers. Wayne Munnely, Travelodge's director, has decided to offer pets their very own beds. The move is aimed at guests who cannot bear to be parted from their cats and dogs. Travelodge are adding a little bit extra for those who want to spoil their furry friends. The special 2ft 6in long by 2ft wide pet beds will be tried out at their hotel in Newcastle upon Tyne. It comes after a survey of Travelodge's customers showed almost two thirds hated leaving their pets behind when they were away from home. Guests will be allowed two pets per room at a cost of £10 each per stay.	Wat is de extra service die de hotels van <i>Travelodge</i> de gasten aanbieden? A Een slaapplaats op de kamer voor hun hond of kat. B Een uitgebreide verwenkuur voor hun hond of kat. C Een verzorgster voor hun thuisblijvende hond of kat.

23 Skeleton Coast The desert is unforgiving and cruel as Claus and others had found out. But remarkably some life thrives here. Now this is one for Chris. This is the welwitschia the national plant of Namibia. Now to me it looks like a giant green spider but it's actually one of the most amazing plants because it can survive for thousands of years with hardly any rainfall. It just catches the water from the mist that floats in from the sea. And it's thought the mist can make survival here possible. Its moisture helps the Dollar Bush. Now if I just rip off a few leaves here and squeeze quite hard you can see that you get a sort of water. This is quite salty actually. But this can be the difference between life and death.	Hoe kan de 'welwitschiaplant' overleven in de woestijn? A Door diepgelegen grondwater op te zuigen. B Door het vocht van de zeedampen op te vangen. C Door veel regenwater tegelijk op te nemen.
24 Interview burgemeester > Have you got any hobbies, swimming or reading? < Yes, I have. My hobbies are reading and tennis. I hate swimming. > Well, I've asked all my questions. Thank you for the interview	Wat zijn de hobby's van de burgemeester? A lezen en tennissen B paardrijden en tennissen C tennissen en zwemmen
25 Orinoco The Piaroa people have lived here by the river Orinoco for thousands of years. It's a traditional way of life. Each family builds a village at the edge of the river. The men and women of the village do very different types of work.	Wat wordt hier over het <i>Piaroa</i> volk gezegd? A De mannen en vrouwen leven gescheiden van elkaar. B Ze hebben altijd een heel sterke familieband gehad. C Ze wonen al sinds eeuwen in dorpen langs de rivier.
26 Skeleton Coast Out here the first rule of survival is: never leave your vehicle because it can be spotted from the air and it's very easy to get lost on foot. But the driver insisted they went to find help and one of the tourists, Claus Baron von der Rock, agreed to accompany him for the first hour. They didn't take any water with them and Claus didn't even have a shirt or a hat to protect him from the scorching sun. When the hour was up Claus decided to turn back. Listen I'm going back. Okay, this way. But one sand dune is pretty similar to another and Claus never made it back to the van. The driver somehow managed to get help and he and the other tourists were rescued. Now the search was on for Claus.	Waar wordt in deze passage de nadruk op gelegd? Je kunt heel snel A uitdrogen in de woestijn. B verbranden in de woestijn. C verdwalen in de woestijn.
27 Nieuwsberichten: Bern A man was locked in a phone box by people who saw him robbing a woman in the Swiss capital, Bern. The man stole a wallet out of the woman's handbag while she was making a phone call. The people helped the woman out of the phone box and locked the man in until the police arrived.	Wat gebeurde er bij een telefooncél in Bern? A De politie arresteerde er een man die er niet uit wilde. B Een man werd betrapt toen hij de apparatuur kapot sloeg. C Mensen hielden er tijdelijk een overvaller in gevangenen.

Bij de videofragmenten ondersteunt het beeld het begrip van de gesproken tekst. In veel gevallen zijn deze fragmenten daardoor iets langer dan de audiofragmenten. De videofragmenten variëren in lengte van ongeveer 30 tot 50 seconden. De driekeuze-opgaven sluiten aan bij de gesproken informatie, bij de hoofdgedachte (zie voorbeeldopgave 25), bij het begrip van belangrijke elementen in het fragment (zie voorbeeldopgave 15) of het onderscheiden van hoofd- en bijzaken (zie voorbeeldopgave 26).

Voorbeeldopgaven 16, 18 en 22 zijn uitsluitend opgenomen in de peiling in het speciaal basisonderwijs. De overige voorbeeldopgaven zaten ook in de peiling van 2012 in de reguliere groepen 8. Alles bij elkaar zijn 30 van de 35 luisteropgaven in de SBO-peiling van 2013 ook in 2012 in jaargroep 8 gebruikt. Daardoor is een goede vergelijking mogelijk tussen de luisterprestaties van leerlingen in de eindgroep van het speciaal basisonderwijs en die van leerlingen in reguliere groepen 8.

5.2.2 De luistervaardigheid van leerlingen in de eindgroep van het SBO

De luistervaardigheid van de leerlingen is geschat op basis van de resultaten op 35 opgaven. Zes opgaven zijn, zoals gezegd, alleen in 2013 aan de SBO-leerlingen aangeboden, 29 zowel in 2013 als in 2012 in het regulier basisonderwijs.

Wat leerlingen kunnen

De **percentiel-10** leerling beheerst geen van de 35 luisteropgaven Engels goed, beheerst er 7 matig (20%, waaronder voorbeeldopgaven 15 en 16) en 28 onvoldoende (80%, alle voorbeeldopgaven met uitzondering van 15 en 16).

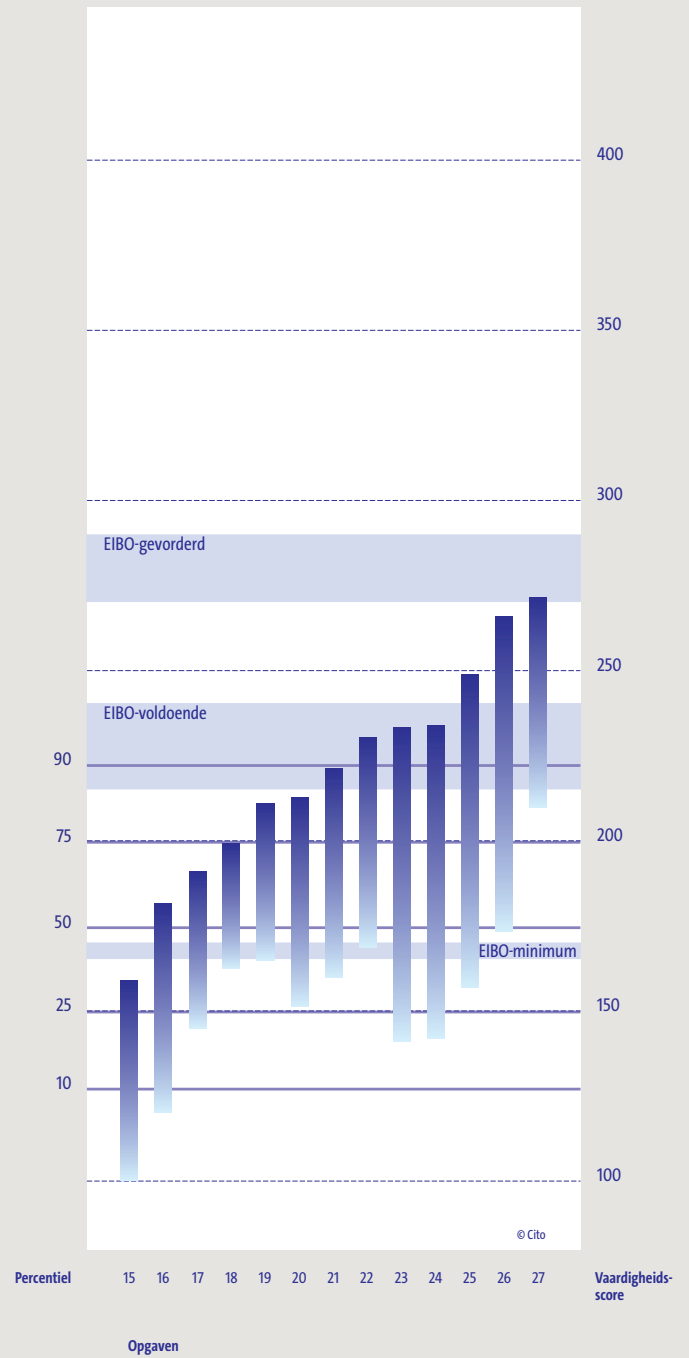
Door de **percentiel-50** leerling wordt 1 luisteropgave goed beheerst, worden 31 opgaven matig beheerst (89%) en 3 onvoldoende (9%). Voorbeeldopgave 15 beheerst deze leerling goed en voorbeeldopgave 27 onvoldoende. De overige voorbeeldopgaven beheerst de gemiddelde leerling matig, waarvan de opgaven 22 en 26 zeer matig.

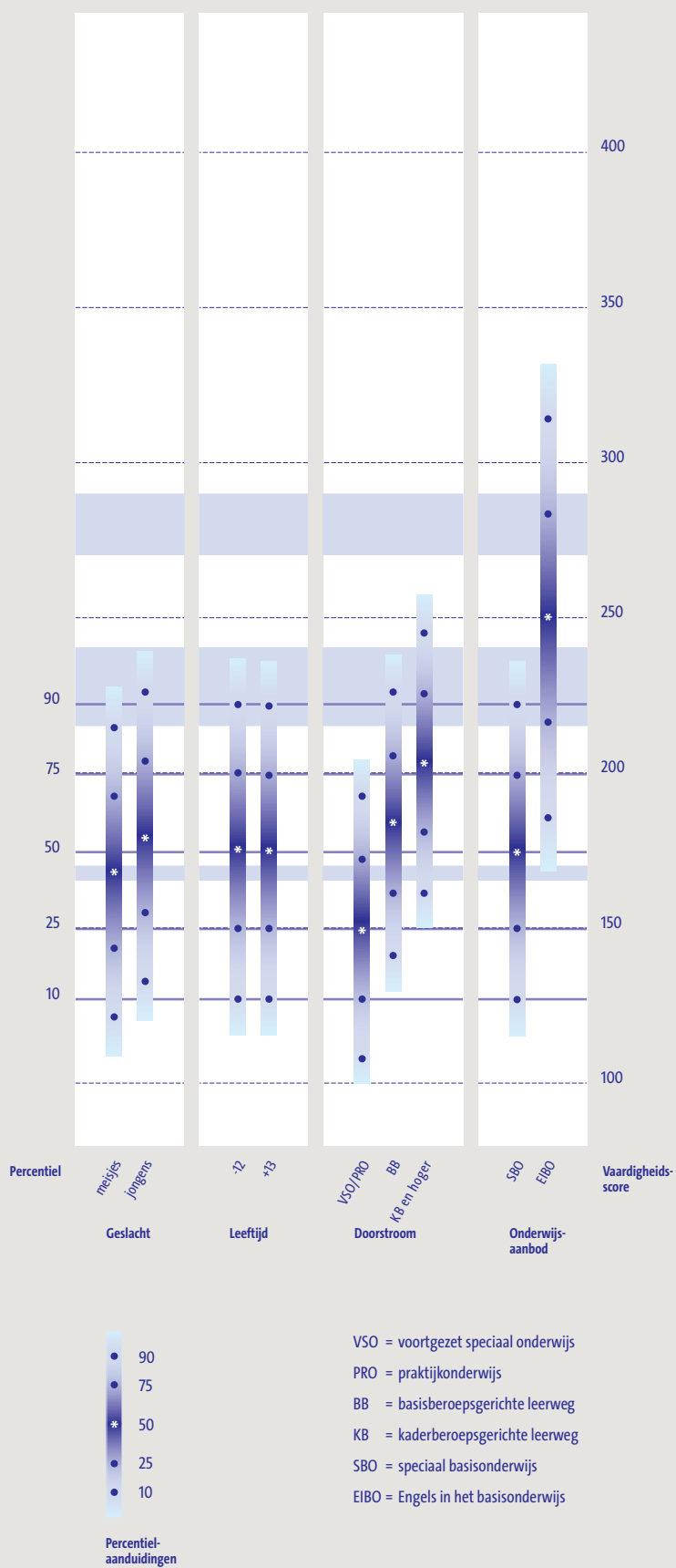
Percentiel-90 leerlingen beheersen 24 van de luisteropgaven goed (79%) en 11 matig (21%). Voorbeeldopgaven 15 tot en met 21 worden goed beheerst, opgaven 22 t/m 25 redelijk tot matig en opgaven 26 en 27 matig.

Uit de resultaten op de TaalstERK-opgaven destilleren we de volgende indicatie met betrekking tot het ERK-niveau voor luisteren waarop SBO-leerlingen functioneren. Een gemiddelde leerling beheerst de twee A1-opgaven redelijk tot goed. Twee van de vijf A2-opgaven beheerst deze leerling goed. Drie A2-opgaven, waaronder voorbeeldopgaven 20 en 21, worden matig beheerst. Op basis daarvan doen we de aanname dat percentiel-50 leerlingen in het speciaal basisonderwijs voor Engels beschikken over een luistervaardigheid op A1-niveau. Voor percentiel-90 SBO-leerlingen geldt dat zij alle TaalstERK-opgaven goed beheersen, hetgeen aanleiding geeft te veronderstellen dat zij voor Engels, net als de meeste leerlingen in het regulier basisonderwijs (percentiel-30 en hoger), luisteren op niveau A2. Dat is, hoewel het verschil tussen prestaties en inschatting minder groot is dan bij lezen, nog altijd lager dan de inschatting die SBO-leerkrachten en SBO-leerlingen daarvan zelf maken (zie paragrafen 3.5 en 4.4).

De vaardigheidsschaal (pagina 100-101) illustreert dat jongens een iets betere luistervaardigheid Engels hebben dan meisjes in het speciaal basisonderwijs. Voor jongere en oudere leerlingen ligt die op hetzelfde niveau. Uit de vaardigheidsschaal blijkt eveneens dat, zoals viel te verwachten, leerlingen die doorstromen naar VSO/PRO minder luistervaardig zijn dan leerlingen die doorstromen naar vmbo BB en nog wat minder goed dan leerlingen die verdergaan met vmbo KB of hoger.

De vaardigheidsschaal Luistervaardigheid Engels

Vergelijking met jaargroep 8 in het regulier basisonderwijs (peiling 2012)

Het verschil in luistervaardigheid Engels tussen SBO- en EIBO-leerlingen is vergelijkbaar met wat we bij lezen vaststelden. Ook hier ligt de luistervaardigheid van een gemiddelde SBO-leerling onder die van een percentiel-10 EIBO-leerling. Van de SBO-leerlingen haalt 45% de standaard EIBO-minimum, terwijl 95% van de EIBO-leerlingen die standaard haalt. Voor het behalen van de standaard EIBO-voldoende ligt dat als volgt: SBO - minder dan 10%; EIBO - twee derde van de leerlingen.

5.2.3 Verschillen in luistervaardigheid tussen leerlingen

Achtergrondkenmerken

Net als in paragraaf 5.1.3 geven we eerst een tabel waarin per achtergrondkenmerk significantie, effectgrootte en kwalificatie van het gevonden verschil onder elkaar staan.

Effectgrootten voor categorieën leerlingen: luistervaardigheid Engels

Contrast		Significantie	Effectgrootte	Kwalificatie
SBO (n = 500) – EIBO (n = 1149)		*	– 1,59	Groot effect
Meisjes (n = 185) – Jongens (n = 314)		*	– 0,31	Klein effect
Leeftijd – 12 (n = 211) – 13+ (n = 286)			(0,01)	(Geen effect)
Herkomst Nederlands (n = 357) – Buitenlands (n = 103)			(–0,04)	(Geen effect)
Doorstroom VO:	VSO/PRO (n = 128) – BB (n = 172)	*	– 1,01	Groot effect
	BB – ≥ KB (n = 57)	*	– 0,59	Matig effect
	VSO/PRO – ≥ KB	*	– 1,61	Groot effect
Niet-dyslectisch (n = 427) – Dyslectisch (n = 73)			0,02	(Geen effect)
Leesniveau NL:	7/8 (n = 187)			
	– 6 (n = 124)		0,26	(Klein effect)
	– 5 (n = 76)	*	0,46	Klein effect
	– 3/4 (n = 44)	*	0,63	Matig effect
Regio:	– Noord (n = 65)			
	– Oost (n = 66)		(0,02)	(Geen effect)
	– West (n = 296)		(– 0,01)	(Geen effect)
	– Zuid (n = 73)		(0,13)	(Geen effect)
Urbanisatie:	zeer sterk en sterk stedelijk (n = 280) –			
	matig, weinig en niet stedelijk (n = 220)		(0,03)	(Geen effect)

Jongens in het speciaal basisonderwijs zijn, conform hun eigen inschatting (zie paragraaf 4.4) met een klein effect (0,31) luistervaardiger in het Engels dan meisjes. In het regulier basisonderwijs stelden we op dit punt geen effect vast.

Net als bij het lezen van Engels zijn op de kenmerken leeftijd, herkomst, dyslexie, regio en urbanisatie geen effecten vast te stellen.

Het effect van doorstroom naar vmbo kaderberoepsgerichte leerweg ten opzichte van

doorstroom naar VSO/praktijkonderwijs is voor luisteren (+1,61) nog groter dan voor lezen (+1,23 – zie paragraaf 5.1.3). Het effect van lezen op niveau van groep 7/8 t.o.v. lezen op niveau van groep 3/4 voor Nederlands is daarentegen voor luistervaardigheid (+0,63) duidelijk kleiner dan voor leesvaardigheid (+1,25). Dat laatste ligt in de lijn der verwachting.

Net als bij lezen hebben we de luisterprestaties van de SBO-leerlingen specifiek vergeleken met die van de EIBO-leerlingen die doorstromen naar de basisberoepsgerichte leerweg van het vmbo. Het blijkt dat die laatste groep luistervaardiger is. We zien een significant verschil dat te kwalificeren is als een matig effect:

SBO (n = 500) – regulier BB (82)	*	– 0,53	Matig effect
----------------------------------	---	--------	--------------

Attitude en buitenschools contact

Zoals ook bij leesvaardigheid Engels (zie paragraaf 5.1.3) zijn voor luistervaardigheid op attitude en buitenschools contact grotere effecten zichtbaar dan op de achtergrondkenmerken. In grote lijnen liggen die effecten ook in dezelfde orde van grootte (zie tabel op pagina 104).

Wat in dezelfde mate opvalt is dat de attitude inzake het lezen van informatie op websites (vraag D) het sterkste positieve effect sorteert bij leerlingen die om hulp vragen om die informatie te lezen. Leerlingen die denken genoeg Engels te kennen en de informatie gewoon lezen, presteren op de luisteropgaven even goed als leerlingen die de website laten voor wat die is, omdat ze ‘toch niet’ begrijpen wat er staat. Bij leerlingen die een vertaalprogramma inzetten of de informatie proberen te lezen zien we een klein respectievelijk matig positief effect op de luistervaardigheid. Het grootste effect (+1,10) zien we echter bij leerlingen die iemand vragen om hen te helpen. Op de leesvaardigheid Engels rapporteerden we in paragraaf 5.1.3 een nog wat groter effect (+1,29). Het lijkt erop dat SBO-leerlingen die weten wanneer ze hulp nodig hebben voor Engels ook het best presteren. Dat beeld wordt nog eens bevestigd door de bevindingen op dit punt bij woordenschat (zie paragraaf 5.4.3).

Daarnaast zien we dat buitenschools luisteren naar Engels (vragen F, H, I, K en L) een positief effect heeft op de luistervaardigheid Engels. Die effecten van buitenschools luisteren zijn in ongeveer dezelfde mate te vinden op de leesvaardigheid voor Engels (zie paragraaf 5.4.3).

Bij leerlingen die buiten school heel vaak Engelse websites bekijken (vraag M) zien we een groter effect (+1,19) op de luistervaardigheid dan op de leesvaardigheid Engels (+0,48). Ook uit de peiling van 2012 in het regulier basisonderwijs kwam naar voren dat buitenschools lezen effecten heeft op luistervaardigheid. Daar gold dat voor zowel het lezen van websites als het lezen van boeken en tijdschriften (vraag J), hier geldt het slechts voor het lezen van websites. Zoals uit paragraaf 4.2 blijkt, leest meer dan de helft van de SBO-leerlingen buiten school nooit Engelstalige boeken of tijdschriften (tegen minder 40% van de leerlingen in het regulier basisonderwijs). Dat het buitenschools inzetten van een vaardigheid effect kan hebben op een andere vaardigheid blijkt ook uit vraag G: we zien een groot effect (+0,82) op luisteren voor leerlingen die best vaak Engels spreken buiten school.

Effecten van attitude en buitenschools contact van SBO-leerlingen op de luistervaardigheid Engels

Attitudevraag	Antwoordcategorieën	Significantie	Effectgrootte	Kwalificatie
A John zegt: "Ik vind Engels op school best een gemakkelijk vak." Ben je het met John eens?	negatief			
	neutraal	*	– 0,77	Matig effect
	positief	*	– 1,39	Groot effect
B Je hebt een dvd gekregen met een Engelstalige tekenfilm die je graag wilt zien, maar de film heeft geen ondertiteling. Wat doe je?	negatief			
	neutraal	*	– 0,46	Klein effect
	positief	*	– 0,86	Groot effect
C Je krijgt een boek dat je graag wilt lezen, maar het boek is Engelstalig. Wat doe je?	negatief			
	neutraal	*	– 0,42	Klein effect
	positief	*	– 0,88	Groot effect
D Op internet zoek je informatie over een onderwerp dat je erg interesseert. Je vindt een Engelstalige website. Wat doe je?	negatief			
	neutraal	*	– 0,40	Klein effect
	(vertaalprogramma) neutraal	*	– 1,10	Groot effect
	(ik vraag hulp) neutraal	*	– 0,67	Matig effect
	(ik probeer het) positief	*	– 0,08	(Geen effect)
E Heb je wel eens een tijdschrift of boek in het Engels gelezen?	nog nooit			
	één of twee keer	*	– 0,31	Klein effect
	wel vaker	*	– 0,49	Klein effect
F Begrijp je Engelstalige liedjes die je bijvoorbeeld op de radio hoort?	negatief			
	neutraal	*	– 0,59	Matig effect
	positief	*	– 0,86	Groot effect
G Spreek je wel eens Engels buiten school?	bijna nooit			
	soms	*	– 0,54	Matig effect
	best vaak	*	– 0,82	Groot effect
H Hoe vaak kijk je Engelstalige filmpjes op internet zonder Nederlandse ondertiteling (bijvoorbeeld <i>YouTube</i>)?	nooit			
	soms		(– 0,25)	(Klein effect)
	best vaak	*	– 0,86	Groot effect
	heel vaak	*	– 1,07	Groot effect
I Hoe vaak speel je Engelstalige computerspelletjes?	nooit			
	soms	*	– 0,50	Matig effect
	best vaak	*	– 0,70	Matig effect
	heel vaak	*	– 1,16	Groot effect
J Hoe vaak lees jij een boek of een tijdschrift in het Engels?	nooit			
	soms	*	– 0,57	Matig effect
	best vaak		(– 0,37)	(Klein effect)
	heel vaak		(– 0,31)	(Klein effect)
K Hoe vaak kijk jij op tv, dvd, internet of in de bioscoop Engelstalige films met Nederlandse ondertiteling?	nooit			
	soms	*	– 0,66	Matig effect
	best vaak	*	– 0,80	Matig effect
	heel vaak	*	– 0,98	Groot effect
L Hoe vaak luister je naar Engelse liedjes?	nooit			
	soms		(– 0,19)	(Geen effect)
	best vaak	*	– 0,62	Matig effect
	heel vaak	*	– 0,73	Matig effect
M Hoe vaak bekijk jij Engelse websites om informatie op te zoeken?	nooit			
	soms	*	– 0,79	Matig effect
	best vaak	*	– 0,53	Matig effect
	heel vaak	*	– 1,19	Groot effect

5.3 Spreken

Bij het leren spreken van een tweede taal als Engels is, zeker in de beginstadia van verwerving (A1, A2, om in ERK-termen te spreken), communicatie en interactie van groot belang. Slaagt een leerling erin de juiste boodschap in het Engels begrijpelijk over te brengen en weet hij of zij op passende wijze te reageren op taaluitingen van een Engels sprekende gesprekspartner?

Pas in latere stadia gaat correctheid een rol spelen. Zo is er in het ERK niet eerder dan in niveau B2 sprake van “een betrekkelijk grote beheersing van de grammatica” en het vermijden van “fouten die tot onbegrip leiden” als kwalitatieve aspecten van gesproken taal. Op het gebied van verstaanbaarheid en vloeiendheid wordt de kwalitatieve beschrijving voor de A1- en A2-niveaus gekenmerkt door woorden als: ‘kort’, ‘(met veel) onderbrekingen’, ‘valse starts’ en ‘herformuleringen’.

Uit paragraaf 3.3 blijkt dat in het speciaal basisonderwijs verreweg de meeste aandacht wordt besteed aan het spreken van Engels. Afgezet tegen de geringere tijd die voor Engels in zijn totaliteit wordt uitgetrokken in het SBO, oefent een SBO-leerling op school procentueel meer (gemiddeld genomen 30% meer) met Engels spreken dan een leerling uit een reguliere jaargroep 8. In die tijd gebruiken de SBO-leerkrachten Engels minder vaak als voertaal tijdens de lessen Engels dan hun collega's in jaargroep 8, en de leerlingen in het SBO spreken ook minder Engels met elkaar of met de leerkracht. Net als in het regulier basisonderwijs spelen reproductieve vormen van spreken (naspreken) een grotere rol dan interactief spreken (gesprek voeren met leerkracht of medeleerlingen) of productief spreken (vertellen over afbeeldingen, gebeurtenissen, boeken of films). Ook buiten school, zo blijkt uit paragraaf 4.2, spreken leerlingen relatief weinig Engels.

Al met al zullen SBO-leerlingen gemiddeld in hun basisschooltijd effectief waarschijnlijk wat minder aan Engelse spreekvaardigheid doen dan hun leeftijdgenoten in het reguliere BO.

5.3.1 Meting van spreekvaardigheid

Kerdoel 14 beperkt zich tot het vragen en geven van informatie en het zelfvertrouwen om Engels te spreken. Dat is uiterst summier en algemeen. Daarbij aansluitend is de meting van de Engelse spreekvaardigheid geoperationaliseerd op basis van taalhandelingen (informatie vragen, informatie geven, groeten, bedanken, waarschuwen, een verzoek doen, instemmen of weigeren, iets beschrijven, etc.) die in een gegeven situatie adequaat en enigszins correct moeten worden ingezet om tot communicatie te komen. Daarbij volstaan in zo goed als alle gevallen standaardformuleringen, zoals die in de gebruikte lesmethoden worden aangeboden. Die insteek is ook gekozen in de peiling in jaargroep 8 van 2012. Het is een benadering die tot op zekere hoogte aansluit bij de ERK-benadering van spreken met zijn descriptoren en kwalitatieve aspecten.

ERK-descriptoren Spreken voor de niveaus A1, A2 en B1

	A1	A2	B1
Interactie	Ik kan deelnemen aan een eenvoudig gesprek, wanneer de gesprekspartner bereid is om zaken in een langzamer spreektempo te herhalen of opnieuw te formuleren en mij helpt bij het formuleren van wat ik probeer te zeggen. Ik kan eenvoudige vragen stellen en beantwoorden die directe of zeer vertrouwde onderwerpen betreffen.	Ik kan communiceren over eenvoudige en alledaagse taken die een eenvoudige en directe uitwisseling van informatie over vertrouwde onderwerpen en activiteiten betreffen. Ik kan zeer korte, sociale gesprekken aan, alhoewel ik gewoonlijk niet voldoende begrip om het gesprek zelfstandig gaande te houden.	Ik kan de meeste situaties aan die zich kunnen voordoen tijdens een reis in een gebied waar de betreffende taal wordt gesproken. Ik kan onvoorbereid deelnemen aan een gesprek over onderwerpen die vertrouwd zijn of mijn persoonlijke belangstelling hebben of die betrekking hebben op het dagelijks leven (bijvoorbeeld familie, hobby's, werk, reizen en actuele gebeurtenissen).
Productie	Ik kan eenvoudige uitdrukkingen en zinnen gebruiken om mijn woonomgeving en de mensen die ik ken te beschrijven.	Ik kan een reeks uitdrukkingen en zinnen gebruiken om in eenvoudige bewoordingen mijn familie en andere mensen, leef-omstandigheden, mijn opleiding en mijn huidige of meest recente baan te beschrijven.	Ik kan uitingen op een simpele manier aan elkaar verbinden, zodat ik ervaringen en gebeurtenissen, mijn dromen, verwachtingen en ambities kan beschrijven. Ik kan in het kort redenen en verklaringen geven voor mijnmeningen en plannen. Ik kan een verhaal navertellen, of de plot van een boek of film weergeven en mijn reacties beschrijven.

ERK: kwalitatieve aspecten van gesproken taal voor de niveaus A1, A2 en B1

	A1	A2	B1
Reikwijdte	Beschikt over een zeer elementair repertoire van woorden en eenvoudige frasen die betrekking hebben op persoonlijke gegevens en bepaalde concrete situaties.	Gebruikt elementaire zinspatronen met uit het hoofd geleerde frasen, kleine woordgroepen en formules om beperkte informatie over te brengen in eenvoudige alledaagse situaties.	Beschikt over genoeg taalbeheersing om zich te redden, met een woordenschat die voldoende is om zich, met enige aarzeling en omhaal van woorden, te uiten over onderwerpen als familie, hobby's en interessegebieden, werk, reizen en actualiteiten.
Nauwkeurigheid	Toont slechts beperkte beheersing van enkele eenvoudige grammaticale constructies en zinspatronen in een uit het hoofd geleerd repertoire.	Gebruikt sommige eenvoudige constructies correct, maar maakt nog systematisch elementaire fouten.	Maakt met een redelijke mate van nauwkeurigheid gebruik van een repertoire van veelgebruikte 'routines' en patronen die bekend zijn van meer voorspelbare situaties.
Vloeiendheid	Kan zeer korte, geïsoleerde, voornamelijk voorgekauwde uitingen hanteren, met veel onderbrekingen om naar uitdrukkingen te zoeken, minder vertrouwde woorden uit te spreken en de communicatie te herstellen.	Kan zich in heel korte uitingen verstaanbaar maken, ondanks heel duidelijke onderbrekingen, valse starts en herformuleringen.	Kan op verstaanbare wijze doorpraten, ook al pauzeert hij of zij regelmatig voor grammaticale en lexicale planning en er is heel duidelijk sprake van herstelacties, vooral in langere vrij geproduceerde stukken tekst.
Interactie	Kan vragen stellen en beantwoorden over persoonlijke gegevens. Kan op een simpele manier interactief zijn, maar de communicatie is volledig afhankelijk van herhaling, herformulering en herstel.	Kan vragen beantwoorden en reageren op eenvoudige uitspraken. Kan aangeven wanneer hij of zij het gesprek volgt, maar is zelden in staat genoeg te begrijpen om uit zichzelf de conversatie gaande te houden.	Kan een eenvoudig rechtstreeks gesprek beginnen, gaande houden en besluiten over onderwerpen die vertrouwd of van persoonlijk belang zijn. Kan gedeeltelijk herhalen wat iemand anders zegt om wederzijds begrip te bevestigen.
Coherentie	Kan woorden of woordgroepen met elkaar verbinden met heel elementaire lineaire verbindingswoorden als 'en' of 'toen'.	Kan woordgroepen verbinden met eenvoudige voegwoorden als 'en', 'maar' en 'omdat'.	Kan een reeks kortere, op zichzelf staande, eenvoudige elementen verbinden tot een samenhangende lineaire opeenvolging van punten.

Uit: Meijer & Noijons (2008)

In 2013 zijn drie nieuwe spreektaken ingezet:

- 'Foto raden', een spel- of quizachtige opgave, waarbij de leerling door het geven van de juiste informatie de toetsleider de gelegenheid moet geven de goede keuze te maken. De rol van de toetsleider is daarbij voorgestructureerd (zie voorbeeldopgave 28). De leerlingen doen eerst een voorbeeldtaak, die over huizen gaat en vervolgens nog drie taken, één over vogels, een tweede over fietsers en de laatste over auto's.
- 'In het park' en 'In de winkel' zijn langeresponstaken, elk aan de hand van drie striptekeningen die een verhaaltje vertellen. In het geval dat een leerling er niet in slaagt om deze taak zelfstandig uit te voeren, heeft de toetsleider ondersteunende vragen beschikbaar (zie voorbeeldopgave 30).

Daarnaast zijn drie spreektaken gebruikt die ook in 2012 aan de leerlingen in jaargroep 8 zijn voorgelegd:

- 'Een ongeluk', 'De dierentuin' en 'De markt', alle drie zogenaamde korteresponstaken op basis van een gegeven situatieschets (zie voorbeeldopgave 29).

Voorbeeldopgave Spreken 28: spreektaak 'Foto raden: auto's'

A

B

C

D

E

F

G

H

Toetsleider

Neem nu **Blad 4** voor je, het blad met de auto's. Ik ga weer raden bij welke letter de twee sterretjes staan. Dat doe ik weer in het Engels.
Now, I see a lot of pictures. What do you see on all the pictures?
Tell me about the picture of your car: what colour is your car?
Is it a big or a small car?
How many doors do you see?
Does it have a black roof?
What type of car is it?
Okay, is it picture A?

Beoogde reactie leerling

--

Geeft aan dat hij/zij auto's ziet.
 Noemt de kleur blauw.
 Maakt duidelijk dat het om een kleine auto gaat.
 Noemt het aantal portieren.
 Antwoordt bevestigend.
 Geeft aan dat het een sportauto is.
 Reageert bevestigend.

Voorbeeldopgave Spreken 29: spreektaak 'De dierentuin'

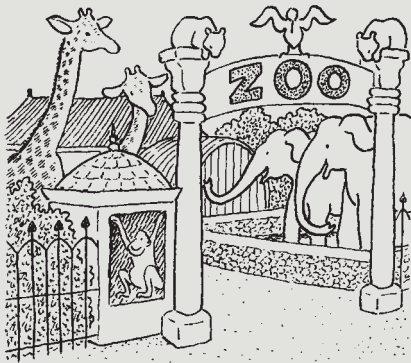
Je moet straks in het Engels antwoord geven op de vragen die ik stel. Doe dat zo goed en duidelijk mogelijk. Je kunt de vragen meelesen op het beeldscherm.

Dit is de situatie:

Nuran logeert met z'n ouders en z'n vriendje Jordy in een hotel in Schotland. Ze gaan met zijn tweeën een keer naar de dierentuin. Jordy spreekt nog geen Engels, maar Nuran wel.

Je krijgt nu telkens een vraag in het Nederlands over wat Nuran moet zeggen.

Jij zegt in het Engels wat Nuran moet zeggen.

- 1 Nuran en Jordy zijn op weg naar de dierentuin. Ze weten de weg niet precies.

Wat vraagt Nuran aan een voorbijganger?

- 2 Bij de dierentuin moeten Nuran en Jordy toegangskaartjes kopen.

Wat zegt Nuran bij het loket?

- 3 De meneer achter het loket vraagt de jongens hoe oud ze zijn.

Wat antwoordt Nuran? (Kijk naar het plaatje.)

- 4 De meneer achter het loket geeft de kaartjes. Nuran wil hem bedanken. Wat zegt Nuran?

- 5 In de dierentuin vraagt een fotograaf of de jongens op de foto willen. Dat willen ze niet.

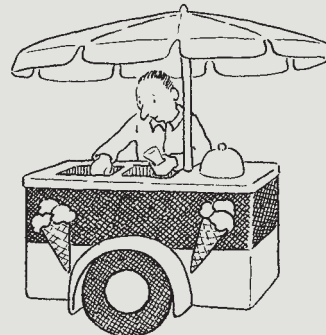
Wat zegt Nuran tegen de fotograaf?

- 6 Nuran botst per ongeluk tegen een mevrouw aan die net een foto wilde maken. Hij biedt z'n excuses aan.

Wat zegt Nuran?

- 7 Nuran en Jordy willen van een oppasser weten waar de leeuwen zijn.

Wat vraagt Nuran?

- 8 Nuran en Jordy komen bij een ijscoman. Ze willen allebei wel een ijsje.

Wat zegt Nuran tegen de ijscoman?

- 9 Nuran moet van z'n ouders om zes uur terug zijn. Hij wil weten hoe laat het is. Wat vraagt Nuran aan de ijscoman?

Voorbeeldopgave Spreken 30: spreektaak 'In het park'

Je moet straks in het Engels een verhaal vertellen met behulp van drie plaatjes. Vertel het verhaal zo duidelijk mogelijk. Gebruik **alle** plaatjes en beschrijf **precies** wat er gebeurt. Vertel ook wat de mensen op de plaatjes zeggen.

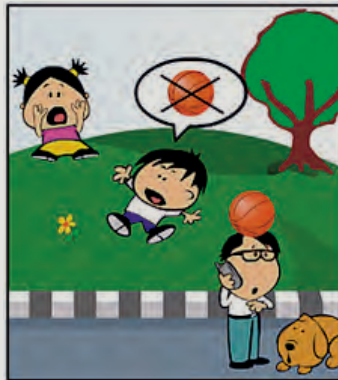
Dit is de situatie:

De kinderen zijn aan het spelen in het park. Dan gaat er iets mis ...

Kijk nu eerst goed wat er allemaal gebeurt op de drie plaatjes. Zorg dat je snapt wat er precies gebeurt.

picture 1

picture 2

picture 3

Begin je verhaal met: *The children are playing in the park. They are playing with a ...*

Dan ga ik je nu nog een paar vragen stellen in het Engels. Jij moet dan in het Engels antwoord geven. Je kunt de vragen meelesen.

- *What does the girl say in picture 1?*
- *What does the boy in picture 2 say?*
- *What is the man in picture 2 doing?*
- *What does the man in picture 3 say?*
- *How do the boy and the girl feel in picture 3?*
- *And what about the dog in picture 3?*

5.3.2 De beoordeling van de spreektaken

Alle spreektaken zijn opgenomen via een laptop en vervolgens beoordeeld door drie beoordelaars, die Engels beheersten op B2/C1 niveau. Zij beluisterden elk van de hen toebedeelde spreektaken twee of drie keer en noteerden hun bevindingen op het beoordelingsmodel voor die taak. Voorafgaand aan het beoordelen zijn zij een dag lang getraind. Daarbij werden ze vertrouwd gemaakt met de spreektaken en met het werken met de beoordelingsmodellen. Na een korte inwerkperiode, waarin de drie beoordelaars dezelfde leerlingprestaties beoordeelden, kon worden vastgesteld dat de beoordelaarsovereenkomst voldoende was. De beoordeling van leerlingprestaties waarbij de leerling relatief weinig Engels sprak (veel Nederlands en/of veel stilte en/of veel hulp van de toetsleider) liep echter relatief meer uiteen. Op basis van die bevinding is besloten om alle spreektaken door twee beoordelaars te laten beoordelen. Zodoende heeft elke beoordelaar twee derde van alle spreekprestaties beoordeeld.

Ongeveer één op de zes leerlingen heeft spreektaken gedaan. Elke willekeurig gekozen leerling heeft drie spreektaken gedaan. De drie beoordelaars hebben elk rond de 200 opgenomen spreektaken beoordeeld van ongeveer 70 verschillende leerlingen.

De gebruikte beoordelingsmodellen zijn bij alle taken analytisch. Ze vragen de beoordelaars aan te geven of bepaalde elementen in de uitwerking van de leerling aanwezig zijn of niet. Het gaat daarbij bijna steeds om taalhandelingen. Bij twee spreektaken, te weten 'In het park' en 'In de winkel' zijn ook kwalitatieve aspecten van de gesproken taal beoordeeld: vlotheid van spreken, correctheid van taaluitingen en een beoordeling van de uitspraak.

De inzet van dergelijke analytische beoordelingsmodellen maakt het verschillende beoordelaars mogelijk om op vergelijkbare wijze hun bevindingen te inventariseren. Hieronder is ter illustratie het beoordelingsmodel bij de spreektaak 'De dierentuin' weergegeven.

Beoordelingsmodel bij 'De dierentuin'

INDIEN NIET TE BEOORDELEN

(Kruis 1x 'ja' aan.)

Er kunnen verschillende redenen zijn waarom de gehele respons van de leerling niet beoordeeld kan worden volgens dit formulier. Kruis s.v.p. hieronder aan wat daarvan de reden is en ga door naar de volgende leerling.

Is de opnamekwaliteit van het geluid te slecht?	☐ ja
Ontbreken de reacties bij alle opgaven?	☐ ja
Anders?	☐ ja

OPGAVE 1

- Vraagt de leerling in het Engels waar de dierentuin is?	☐ ja	☐ nee → Ga door naar opgave 2
<i>Gebruikt de leerling de volgende woorden of uitdrukkingen?</i>		
- zoo	☐ ja	☐ ja, maar uitspraak fout
- can/could you tell me ...	☐ ja	
- where	☐ ja	
- how to get to ...	☐ ja	
- Is de uiting over het algemeen grammaticaal correct?	☐ ja	☐ nee

Geen beoordeling want respons is	☐ afwezig	☐ onverstaanbaar	☐ NLS
----------------------------------	----------------------------------	---	------------------------------

OPGAVE 2

- Vraagt de leerling in het Engels om twee kaartjes?	☐ ja	☐ nee → Ga door naar opgave 3
<i>Gebruikt de leerling de volgende woorden of uitdrukkingen?</i>		
- Can/May I have/buy/get	☐ ja	
- two tickets	☐ ja	
- Eindigt de leerling de vraag met <i>please</i> ?	☐ ja	☐ nee

Geen beoordeling want respons is	☐ afwezig	☐ onverstaanbaar	☐ NLS
----------------------------------	----------------------------------	---	------------------------------

OPGAVE 3

- Zegt de leerling in het Engels dat ze elf zijn?	☐ ja	☐ nee → Ga door naar opgave 4
<i>Gebruikt de leerling de volgende woorden of uitdrukkingen?</i>		
- We are #. / We are # years old.	☐ ja	☐ ja, maar zegt alleen 'years'
- eleven	☐ ja	☐ ja, maar uitspraak fout
- both (of us)	☐ ja	☐ ja, maar uitspraak fout

Geen beoordeling want respons is	☐ afwezig	☐ onverstaanbaar	☐ NLS
----------------------------------	----------------------------------	---	------------------------------

Beoordelingsmodel bij 'De dierentuin' (vervolg)

OPGAVE 4

- Bedankt de leerling in het Engels? ☐ ja ☐ nee → **Ga door naar opgave 5**
voorbeeld: *Thank you (very much).*

Geen beoordeling want respons is ☐ afwezig ☐ onverstaanbaar ☐ NLs

OPGAVE 5

- Geeft de leerling in het Engels een afwijzend antwoord? ☐ ja ☐ nee → **Ga door naar opgave 6**
voorbeeld: *No, thanks. (We don't want a picture/photo)*
- Gebuikt de leerling 'thanks' of 'thank you' in het antwoord? ☐ ja ☐ nee

Geen beoordeling want respons is ☐ afwezig ☐ onverstaanbaar ☐ NLs

OPGAVE 6

- Verontschuldigt de leerling zich in het Engels? ☐ ja ☐ nee → **Ga door naar opgave 7**
voorbeeld: *I'm (so) sorry./Excuse me./Pardon.*

Geen beoordeling want respons is ☐ afwezig ☐ onverstaanbaar ☐ NLs

OPGAVE 7

- Vraagt de leerling in het Engels waar de leeuwen zijn? ☐ ja ☐ nee → **Ga door naar opgave 8**
voorbeeld: *Where are the lions?/Do you know where the lions are?/Can/Could you tell me where the lions are?*
- Begint de leerling de vraag met 'Excuse me'? ☐ ja ☐ nee
- Eindigt de leerling de vraag met 'please'? ☐ ja ☐ nee
- Heeft de uiting de intonatie van een vraag? ☐ ja ☐ nee
- Is de uiting over het algemeen grammaticaal correct? ☐ ja ☐ nee

Geen beoordeling want respons is ☐ afwezig ☐ onverstaanbaar ☐ NLs

OPGAVE 8

- Bestelt de leerling in het Engels ijsjes? ☐ ja ☐ nee → **Ga door naar opgave 9**
voorbeeld: *Can we have/buy two ice creams?/I would like to have/buy two ice creams./Two ice creams.*

Gebruikt de leerling een van de volgende beleefdheidsfrases?

- Can/Could ☐ ja ☐ nee
- would like to ☐ ja ☐ nee
- please ☐ ja ☐ nee
- Is de uiting over het algemeen grammaticaal correct? ☐ ja ☐ nee

Geen beoordeling want respons is ☐ afwezig ☐ onverstaanbaar ☐ NLs

Beoordelingsmodel bij 'De dierentuin' (vervolg)

OPGAVE 9

- Vraagt de leerling in het Engels hoe laat het is? ☐ ja ☐ nee (Ga door naar 'invloed toetsleider')

Gebruikt de leerling een van de volgende beleefdheidsfrases?

- Can/Could ☐ ja ☐ nee

- please ☐ ja ☐ nee

Gebruikt de leerling de volgende woorden?

- How late ...? (FOUT!) ☐ ja ☐ nee

- Is de uiting over het algemeen grammaticaal correct? ☐ ja ☐ nee

- Geen beoordeling want respons is ☐ afwezig ☐ onverstaanbaar ☐ NLS

ALGEMENE INDRUK INVLOED TOETSLEIDER (indien van toepassing)

- De leerling krijgt veel hulp van de toetsleider. ☐ ja

(De toetsleider 'trekt de antwoorden uit de leerling', 'grijpt in' en/of 'verbetert de leerling'.)

Zoals gezegd zijn twee spreektaken ook beoordeeld op kwalitatieve aspecten van de Engelse spreekvaardigheid. Het gaat daarbij om een globale, indruksgewijze beoordeling van het Engels van een leerling in de spreektaak in kwestie. Hieronder staat op welke wijze die beoordeling is vormgegeven.

Beoordeling kwalitatieve aspecten in 'In het park' en 'In de winkel'

GLOBALE BEOORDELING VLOTHEID

(Kruis 1x 'ja' aan.)

De leerling spreekt vlot en zonder onnatuurlijke haperingen.

☐ ja

De leerling laat storende stiltes vallen, maar maakt wel zinnen.

☐ ja

De leerling zegt weinig en spreekt slechts losse woorden.

☐ ja

GLOBALE BEOORDELING CORRECTHEID

De leerling gebruikt in de gegeven context overwegend de juiste woorden.

☐ ja

☐ nee

De leerling produceert over het algemeen grammaticaal juiste taaluitingen.

☐ ja

☐ nee

GLOBALE BEOORDELING UITSPRAAK

(Kruis 1x 'ja' aan.)

Het Engels is volstrekt onverstaanbaar.

☐ ja

Het Engels klinkt erg Nederlands.

☐ ja

Het Engels klinkt behoorlijk Engels/Amerikaans.

☐ ja

De uitspraak is heel natuurlijk en zeer Engels/Amerikaans.

☐ ja

Deze aspecten zijn bij de bepaling van het niveau van leerlingen in een reguliere jaargroep 8 van 2012 op dezelfde wijze beoordeeld, zij het in andere spreektaken. Bij drie spreektaken, 'Een ongeluk', 'De dierentuin' en 'De markt' zijn volledig identieke beoordelingsmodellen ingezet als in de peiling in het regulier basisonderwijs van 2012. Op basis daarvan is het mogelijk een vergelijking te maken tussen de spreekprestaties in speciaal en regulier basisonderwijs.

5.3.3 De spreekvaardigheid van leerlingen in de eindgroep van het SBO

Wat leerlingen kunnen

Zoals gezegd, heeft ongeveer één op de zes leerlingen spreektaken gemaakt. Relatief veel van de afgenomen taken zijn niet beoordeelbaar gebleken. Soms omdat de leerlingreacties bij alle opgaven ontbraken of slechts uit Nederlandse reacties bestonden, soms ook omdat er bij de opname iets fout was gegaan. Al met al zijn spreektaken van 111 leerlingen beoordeeld. Dat is met een kleine 14% van het totaal aantal leerlingen in de steekproef veel minder dan de 25% in de peiling in het reguliere basisonderwijs 2012. Het is tamelijk weinig voor een betrouwbare statistische analyse. Om die reden presenteren we de resultaten van de spreekvaardigheidsmeting slechts beschrijvend onderwijs en als verschillen in vaardigheidsscores, en niet in termen van significantie en effectgrootte.

Via een aantal transcripties van wat leerlingen hebben gezegd geven we een indruk van de spreekvaardigheid van respectievelijk percentiel-10, percentiel-50 en percentiel-90 leerlingen in het speciaal basisonderwijs. Hieronder staan transcripties van leerlinguitwerkingen bij de voorbeeldopgaven 28, 29 en 30. Tussen schuine strepen / / zijn daarbij af en toe in fonetisch alfabet weergaven van de gebruikte uitspraak gegeven. Tussen vierkante haken [] zijn cursief de reacties van de toetsleider (TL) weergegeven.

Uitwerkingen door leerlingen van voorbeeldopgave 28: spreektaak 'Foto raden: auto's'

Percentiel-10	Percentiel-50	Percentiel-90
1 Ehm.	1 I see a car.	1 Cars.
2 Blue.	2 Blue.	2 Blue, and it ... [TL: I have more questions.]
3 Small.	3 A small.	3 Small, ... small car.
4 Ehm.	4 One. [One door only.] Nee, two, die kant en die kant. [Yes, but how many doors do you see? Only one, I think.]	4 Ehm, one.
5 No.	5 Yeah.	5 Yeah, it does ... is?
6 Blue.	6 Ik ken niet zo goed de merk van de auto ... It is a car.	6 Ehm ... What do you say? [TL herhaalt de vraag]. Little.
7 Yes.	7 Yeah.	7 Yes. Good job!

Uitwerkingen door leerlingen van voorbeeldopgave 29: spreektaak 'De dierentuin'

Percentiel-10	Percentiel-50	Percentiel-90
1 Ehm, Where ... is ... de ... dierentuin?	1 Dat weet ik niet.	1 Ehm, hello, where, where is the zoo?
2 We /wɪ/ ... willen ... keertjes.	[TL moedigt aan om het toch te proberen.] Ehm, waar /wal ɑ:/ moet ik lopen naar ... there?	2 Hello, we are with two boys and we want two kaartjes.
3 Elf.	2 Two kaartjes, please.	3 I am eleven /zlvən/.
4 Thank you /tenk ju:/.	3 Eleven /elefən/.	4 Thank you /tænk ju:/.
5 No.	4 Thank you /tenk ju:/.	5 No, thanks, I, ik hoeft niet op de foto
6 I am sorry.	5 No, dank you, thank you /tenk ju:/.	6 I am sorry.
7 I am de leeuws?	6 Sorry /Nederlandse uitspraak/. Sorry /Engelse uitspraak/	7 Hello, where are the tigers, de ehm, de leeuwen?
8 Twee /twɪ/ ijsco.	7 Where are the leeuwen?	8 Ehm, hello, I want a ice cream, please.
9 Hoe ... laat /læt/ ... is het, is it?	8 Two ice, please.	9 Hello, did you know how the time is?
	9 Hoe laat is op de klok, eh, clock?	

Uitwerkingen door leerlingen van voorbeeldopgave 30: spreektaak 'In het park'

Percentiel-10	Percentiel-50	Percentiel-90
1 The child /tʃɪld/ are playing in the park. They are playing with a ... [TL vult aan: ball.] ball. Gooi 's. [TL: throw /θrou/.] Throw /trou/. 2 [TL: hurt, want wat gebeurt er?] Hurts, ehm. [TL: the ball.] The ball ... Wat is vallen, valt? [TL: Ja, doe het woord maar in het Nederlands, als je het woord niet weet, mag ook.] Valt op de man. 3 De kinderen schrikken en de man, the man /mæn/, heeft pijn. vraag 1 Ehm. De kinderen zijn aan het overgooien met een bal. vraag 2 Yes, [lacht] ehm ... vraag 3 Aan het gooien en het valt op een man [TL: But what is he doing?] Aan het bellen. vraag 4 [Niet gesteld door TL.] vraag 5 De kinderen schrikken en de man heeft nu heel erg pijn en belt niet meer. vraag 6 Die rent weg voor de bal.	1 The children are play in the park. They are (onverstaanbaar). Een kid, a ball, een boy, een dog. 2 Ehm. 3 The man isn't very happy. Flower. Dat was het. vraag 1 Naar de boy. vraag 2 Die /dɪ/ 's missing. vraag 3 The man die, the man die belt. vraag 4 Stop it. vraag 5 Dat weet ik niet. vraag 6 Pine /paɪn/.	1 The children are playing in the park. They are playing with a basketball and the ball come ... 2 The children cannot vingen the ball and coming to the man's head and he's call with iemand. 3 And he had a lot of pain on his head and the dogs, the dogs was scary d... ehm, the ball. vraag 1 Hey, ving the ball. vraag 2 I cannot, oh no, I cannot vingen the ball. vraag 3 He's calling with iemand and ... vraag 4 Au, I have a lot of pain. vraag 5 She's feeling schuldig. vraag 6 He is scary door the ball.

De **percentiel-10** leerling in het speciaal basisonderwijs beperkt zich in veel gevallen tot Nederlandstalige reacties of uiterst korte antwoorden in het Engels. Deze leerling beschikt nog onvoldoende over een repertoire aan Engelse standaarduitdrukkingen. Ook uitdrukkingen die percentiel-10 leerlingen in jaargroep 8 van het regulier basisonderwijs hebben memoriseerd (zoals *I am eleven* of *I am eleven years old* en *What's the time?*) worden niet beheerst. Op eigen kracht komen deze leerlingen veelal niet verder dan het gebruik van geïsoleerde Engelse woorden. Voor de voortgang van de taak, met name bij de langeresponstaken, zijn ze erg afhankelijk van de steun van de toetsleider.

De **percentiel-50** leerling maakt eveneens regelmatig gebruik van het Nederlands, maar blijven proberen om naar het Engels om te schakelen, al is het maar door het gebruik van incidentele Engelse ('naar ... there', 'op de klok, eh, clock') of Engels klinkende ('pine') woorden. Vaak ook hanteert deze leerling Engels en Nederlands in schijnbaar moeiteloze afwisseling ('Where are the leeuwen?' 'een boy, een dog'). Soms slaagt hij erin een juiste Engelse taaluiting adequaat in te zetten ('The man isn't very happy.' 'Stop it.'), hoewel hij over onvoldoende productieve woordenschat beschikt ('ice' i.p.v. 'ice cream', 'belt' en niet 'is calling' of 'talking on the phone') De uitspraak laat hier en daar erg veel te wensen over (/elefən/ i.p.v. /ɪlevən/ en /tenk ju:/ i.p.v. /θænk ju:/).

Een **percentiel-90** leerling zet het Nederlands veel incidenteler in en slaagt erin ook spontaan (zonder sturing van de toetsleider) voornamelijk Engelse taaluitingen te gebruiken. Aan de juistheid van die taaluitingen schort vaak nog wel wat ('Did you know how the time is.' i.p.v. 'Do

you know what the time is'.) Door het gebruik van *and* probeert deze leerling samenhang aan te brengen. Hij doet zijn best om beleefdheidsfrases ('hello', 'please') in te zetten en hanteert af en toe gepaste communicatiestrategieën ('What do you say?' 'Good job!').

Vergelijking met jaargroep 8 in het regulier basisonderwijs (peiling 2012)

Een vergelijking van deze transcripties en beschrijvingen met die van leerlingen in jaargroep 8 (Geurts & Hemker, 2013, paragraaf 5.4.3) wijst erop dat percentiel-90 leerlingen in het SBO voor spreekvaardigheid Engels ongeveer op het niveau zitten van percentiel-50 leerlingen in het reguliere basisonderwijs en dat de gemiddelde SBO-leerling (percentiel-50) op een spreekvaardigheidsniveau Engels zit dat min of meer overeenkomt met dat van percentiel-10 leerlingen in reguliere groepen 8.

5.3.4 Verschillen in spreekvaardigheid tussen leerlingen

Achtergrondkenmerken

Zoals eerder gesteld, presenteren we de resultaten van de spreekvaardigheidsmeting als verschillen in vaardigheidsscores. De significantie van alle gevonden verschillen is, gezien het beperkte aantal waarnemingen bij SBO-leerlingen, laag. De spreekvaardigheidsscore in de tabel hieronder staat op de schaal van 100-400 (zie ook paragraaf 2.6.1), waarbij 186 de vaardigheid van de percentiel-10 leerling in het regulier basisonderwijs met een EIBO-programma is, 250 de gemiddelde of percentiel-50 score van EIBO-leerlingen in jaargroep 8 en 314 de vaardigheidsscore van percentiel-90 van de EIBO-leerlingen.

Vaardigheidsscores spreekvaardigheid bij leerlingen met verschillende achtergrondkenmerken: SBO en regulier basisonderwijs

Achtergrondkenmerk		SBO-leerlingen		EIBO-leerlingen	
		N	Vaardigheid	N	Vaardigheid
		111	188	299	250
Meisjes		36	178	150	250
Jongens		75	193	149	250
Leeftijd:	– 12	43	192	259	250
	13+	61	187	40	248
Herkomst:	Nederlands	68	185	240	248
	Buitenlands	32	196	36	262
Doorstroom VO:	VSO/PRO	38	181	-	-
	BB	35	188	11	223
	KB	10	198	27	226
	GT	3	216	64	242
	HAVO	-	-	57	256
	VWO	1	277	52	279
Niet-dyslectisch		94	189	282	253
Dyslectisch		17	181	17	216
Regio:	Noord	17	192	28	268
	Oost	21	187	72	250
	West	66	188	103	261
	Zuid	7	183	56	240
Zeer sterk en sterk stedelijk		66	189	95	257
Matig, weinig en niet stedelijk		45	187	204	247

Vanwege de geringe aantallen SBO-leerlingen van wie spreektaken beoordeeld zijn, is enige terughoudendheid bij het trekken van conclusies geboden. De gemiddelde spreekvaardigheid Engels van 111 SBO-leerlingen (188) lijkt ongeveer op de spreekvaardigheidsscore van de percentiel-10 leerlingen in jaargroep 8 (186) te liggen. Dat bevestigt de indruk die we aan het eind van de vorige paragraaf formuleerden.

Jongens presteren duidelijk beter op de spreektaken dan meisjes, zoals ze zelf ook inschatten (zie paragraaf 4.4). Jonge leerlingen doen het iets beter dan oudere leerlingen. Ook behalen SBO-leerlingen van buitenlandse herkomst een wat hogere spreekvaardigheidsscore dan leerlingen met een Nederlandse herkomst. In het reguliere basisonderwijs kwamen we tot dezelfde bevinding op dit punt. De iets betere spreekprestaties voor niet-dyslectische leerlingen, voor leerlingen uit de regio's Noord en West en voor leerlingen uit stedelijke gebieden vinden we eveneens zowel in het speciaal als regulier basisonderwijs.

Ten slotte zien we dat SBO-leerlingen die doorstromen naar respectievelijk de basis- en kaderberoepsgerichte leerwegen van het vmbo een beduidend minder hoge spreekvaardigheidsscore halen dan leerlingen die vanuit het reguliere basisonderwijs doorstromen naar diezelfde leerwegen.

Attitude en buitenschools contact

Op dezelfde wijze als bij de achtergrondkenmerken geven we hieronder een indicatie van de invloed van de attitude t.o.v. Engels en het buitenschools contact met Engels op de spreekvaardigheid. Ook hier is de gemiddelde vaardigheidsscore 188 voor SBO en 250 voor EIBO.

Spreekvaardigheidsscores bij leerlingen met verschillende attitudes en buitenschools contact: direct aan spreken gerelateerde vragen

Attitudevraag en antwoordcategorie		Vaardigheidsscore spreekvaardigheid	
		SBO	EIBO
I	Stel je voor: Je bent op vakantie. Kinderen vragen in het Engels of je mee wilt spelen. Wat doe je?		
	negatief	160	227
	neutraal	183	239
	positief	196	260
II	Mark zegt: "Ik durf best Engels te spreken. Ik ben niet zo bang dat ik fouten maak." Ben je het met Mark eens?		
	negatief	169	226
	neutraal	181	252
	positief	198	261
III	Ben je wel eens op vakantie geweest in een land waar ze Engels spreken?		
	nog nooit	183	245
	één of twee keer	198	250
	drie of vier keer	198	261
	vijf keer of vaker	179	266
IV	Sprek je wel eens Engels buiten school?		
	nooit	173	238
	soms	201	261
	best vaak	243	285
V	Ik kan mijn mening in het Engels geven en daarbij een uitleg geven. (B1)		
	nog niet	173	237
	ja	212	281
VI	Ik kan in eenvoudige woorden en zinnen vertellen over mijn familie of omgeving. (A2)		
	nog niet	166	222
	ja	207	261
VII	Als mensen langzaam spreken en dingen herhalen, kan ik deelnemen aan een gesprek in het Engels. (A1)		
	nog niet	174	213
	ja	199	264
VIII	Ik kan eenvoudige vragen stellen en korte antwoorden geven. (A1)		
	nog niet	161	203
	ja	202	259
IX	Ik kan de inhoud van een boek of film navertellen in het Engels. (B1)		
	nog niet	178	245
	ja	216	287

Het grootste verschil zien we bij vraag IV. ‘Soms’ buiten school Engels spreken hangt samen met een hogere spreekvaardigheidsscore. Bij leerlingen die best vaak Engels spreken buiten school stellen we een duidelijk nog hogere spreekvaardigheid vast. Op vakantie gaan naar een land waar ze Engels spreken (vraag III) levert veel minder vaardigheidsverschil op. De vragen naar de inschatting van de eigen spreekvaardigheid (V, VI, VII, VIII en IX) laten eveneens ruime verschillen zien, zowel bij SBO- als bij EIBO-leerlingen.

Spreekvaardigheidsscores bij leerlingen met verschillende attituden en buitenschools contact: niet direct aan spreken gerelateerde vragen

Attitudevraag en antwoordcategorie		Vaardigheidsscore spreekvaardigheid	
		SBO	EIBO
John zegt: “Ik vind Engels op school best een gemakkelijk vak.” Ben je het met John eens? X	negatief	157	188
	neutraal	187	248
	positief	239	295
Tom zegt: “Ik vind het belangrijk voor mijn toekomst om goed Engels te kennen”. Ben je het met Tom eens? XI	negatief	170	192
	neutraal	166	245
	positief	191	256
Stel je voor: Je krijgt een boek dat je graag wil lezen, maar het boek is Engelstalig. Wat doe je? XII	negatief	159	220
	neutraal	185	256
	positief	248	291
Stel je voor: op internet zoek je informatie over een onderwerp dat je erg interesseert. Je vindt een Engelstalige website. Wat doe je? XIII	negatief	162	210
	neutraal (vertaalprogramma)	184	242
	neutraal (vraag iemand me te helpen)	241	236
	neutraal (ik probeer het)	199	257
	positief	163	290
Heb je wel eens een tijdschrift of een boek in het Engels gelezen? XIV	nog nooit	174	231
	één of twee keer	200	255
	wel vaker	210	281
Hoe vaak lees jij een boek of tijdschrift in het Engels? XV	nooit	176	238
	soms	201	261
	best vaak	199	274
	heel vaak	250	311
Hoe vaak bekijk jij Engelse websites om informatie op te zoeken? XVI	nooit	174	236
	soms	194	258
	best vaak	235	281
	heel vaak	224	286

(vervolg)

Attitudevraag en antwoordcategorie		Vaardigheidsscore spreekvaardigheid	
		SBO	EIBO
Stel je voor: Je hebt een dvd gekregen met een Engelstalige tekenfilm die je graag wilt zien, maar de film heeft geen ondertiteling. Wat doe je?			
XVII	negatief	153	214
	neutraal	181	246
	positief	199	276
Hoe vaak kijk jij op tv, dvd, internet of in de bioscoop Engelstalige films met Nederlandse ondertiteling?			
XVIII	nooit	178	185
	soms	175	248
	best vaak	191	255
	heel vaak	201	260
Hoe vaak kijk je Engelstalige filmpjes op internet zonder Nederlandse ondertiteling (bijvoorbeeld YouTube)			
XIX	nooit	168	211
	soms	168	241
	best vaak	188	265
	heel vaak	222	268
Begrijp je Engelstalige liedjes die je bijvoorbeeld op de radio hoort?			
XX	negatief	146	194
	neutraal	199	243
	positief	201	268

Het is opmerkelijk dat bij verschillende vragen die niet direct verband houden met spreken nog grotere verschillen in spreekvaardigheid te constateren zijn dan bij vragen die wel verband houden met spreken. Het duidelijkst is dat voor SBO-leerlingen het geval bij (in volgorde van afnemend verschil) vragen XII, XIII, XX, X, XV en XVI. Bij XIII valt op dat leerlingen die hulp vragen om informatie op een Engelstalige website te begrijpen een hoger spreekvaardigheidsscore halen dan leerlingen die denken er zelf mee uit de voeten te kunnen. Bij EIBO-leerlingen zien we dat niet. In paragraaf 5.1.3 bleek ongeveer hetzelfde als het ging om het effect van deze vraag (vraag D in paragraaf 5.1.3) op leesvaardigheid. Het suggereert dat SBO-leerlingen die de juiste inschatting maken over wanneer ze hulp nodig hebben, beter presteren.

Het verband tussen attitude t.o.v. het lezen van Engels en spreekvaardigheidsscore (XII en XIII) zien we bij zowel SBO- als EIBO-leerlingen. De samenhang tussen buitenschools lezen van Engels (XV en XVI) en spreekprestaties is bij SBO-leerlingen wisselend, maar bij EIBO-leerlingen duidelijk aanwezig.

Ook leerlingen die bij vraag XX aangeven dat ze Engelse liedjes op de radio al na één of twee keer luisteren begrijpen (positief), spreken duidelijk beter Engels dan leerlingen die Engelse liedjes meestal niet snappen, ook al luisteren ze vaak (negatief). Het geldt in zo goed als gelijke mate voor leerlingen in het speciaal basisonderwijs en leerlingen in het regulier basisonderwijs.

5.4 Woordenschat

Woordenschat is een belangrijke component van taalvaardigheid, in de moedertaal en in een tweede taal. Of het nu gaat om het begrijpen van geschreven en gesproken taal (lezen en luisteren) of om het productief inzetten van de vreemde taal (spreken en schrijven), een taalleerder heeft woorden nodig en kennis van wat die woorden betekenen. Door contact met de taal bouwen taalleerders hun woordenschat op, maar met name voor minder taalsterke leerlingen en beginnende leerders van een vreemde taal wordt bewuste aandacht voor woordenschatverwerving van belang geacht. Uit paragraaf 3.3 komt naar voren dat Engelse woordenschat relatief veel aandacht krijgt in het aanbod Engels in het speciaal basisonderwijs, zij het wat minder dan in het reguliere primair onderwijs.

5.4.1 Meting van woordenschat

In het SBO is, net als in de reguliere jaargroepen 8 in 2012, de receptieve woordenschat van leerlingen gepeild. De in de woordenschatopgaven voorgelegde woorden zijn gekozen op basis van:

- frequentie (bij voorkeur zijn veel voorkomende Engelse woorden bevraagd);
- A1/A2-relevantie (woorden in categorieën die in de A1- en A2-descriptoren worden genoemd, bijvoorbeeld 'mezelf', 'familie', 'woonomgeving', 'plaatselijke omgeving', 'school', 'hobby's', 'winkelen');
- assimilatie in het Nederlands of bekendheid vanuit het Nederlands (denk aan woorden als *jeans*, *software*, *help* en *river*);
- situaties en thema's die binnen methodes Engels voor (speciaal) basisonderwijs veelvuldig worden aangeboden (bijvoorbeeld 'het weer', 'vervoer', 'eten en drinken', 'gezondheid' en 'vrije tijd en vakantie').

Woorden die, hoewel ze frequent zijn in het Engels, buiten de woordenschat vallen van veel 12-jarige Nederlandse leerlingen (zoals gebleken in de peiling Engels in het reguliere basisonderwijs in 2012) zijn niet opgenomen in de SBO-peiling. *Delay*, *nevertheless*, *obviously* en *wealth* zijn voorbeelden van dergelijke woorden.

Verschillende typen woordenschatopgaven zijn aangeboden, te weten:

- het juiste Engelse woord bij een afbeelding kiezen: zie voorbeeldopgave 31;
- Engelse woorden categoriseren: zie voorbeeldopgaven 32, 33 en 43;
- de Nederlandse betekenis van een Engels woord in een summiere context kiezen: zie voorbeeldopgave 34;
- een ontbrekend Engels woord tussenvoegen in een gegeven reeks: zie voorbeeldopgaven 35, 46 en 48 (deze opgaven zijn niet beoordeeld op juistheid van spelling);
- een Engels woord kiezen dat een voor de hand liggende betekenisrelatie met een gegeven Engels woord heeft: zie voorbeeldopgave 36;
- het ontbrekende Engelse woord in een gegeven summiere context kiezen: zie voorbeeldopgaven 37 en 44;
- het tegenovergestelde van een Engels woord kiezen: zie voorbeeldopgaven 38 en 41;
- de juiste afbeelding bij een Engels woord kiezen: zie voorbeeldopgave 39;
- het Engelse woord met afwijkende betekenis in een gegeven reeks identificeren: zie voorbeeldopgaven 40 en 46;
- het Engelse synoniem van Engels woord in een summiere context kiezen: zie voorbeeldopgaven 41 en 45.

Voorbeeldopgaven Woordenschat 31 tot en met 48

31 Write down the correct word. Welk woord past bij het plaatje? Kies A, B of C.	A flower B leaf C tree
32 Tick the right box. Geef van elk woord aan of het met de <u>computer</u> te maken heeft, met <u>eten</u> of <u>drinken</u>, of met het <u>weer</u>.	ice cream A ☐ computer B ☐ eten / drinken C ☐ weer
33 Tick the right box. Geef van elk woord aan of het een <u>kledingstuk</u> is, een <u>familielid</u>, of een <u>voorwerp</u> in de keuken.	dishwasher A ☐ kleding B ☐ familie C ☐ keuken
34 Make the right choice. Wat is de Nederlandse betekenis van het onderstreepte woord?	I'm going to London <u>tomorrow</u>. A morgen B vanmiddag C vanavond
35 Write down the missing word. Schrijf het goede Engelse woord tussen de twee gegeven woorden.	(maanden) January – _____ – March
36 Find the right match. Welk woord past bij het <u>onderstreepte</u> woord? Kies A, B of C.	Welk woord past bij <u>hospital</u>? A ambulance B birthday C industry
37 Make the right choice. Welk woord past het beste op de open plek?	Do you know what I mean? Yes, I _____ what you are saying. A understand B wish C wonder

38 Make the right choice. Wat is het tegenovergestelde van het onderstreepte woord?	Wat is het tegenovergestelde van <u>right</u>? A quiet B thin C wrong
39 Make the right choice. Welk plaatje past bij het woord? Kies A, B of C.	unhappy A B C
40 Odd one out. In elk rijtje staat één woord met een heel andere betekenis dan de andere woorden. Welk woord past NIET in het rijtje?	A chocolate B shampoo C soap D toothpaste
41 Make the right choice. Wat is het tegenovergestelde van het onderstreepte woord?	Wat is het tegenovergestelde van <u>arrive</u>? A appear B finish C leave
42 Which word means the same? Welk woord heeft ongeveer dezelfde betekenis als het onderstreepte woord?	You are not <u>afraid</u>, are you? Welk woord heeft ongeveer dezelfde betekenis als <u>afraid</u>? A happy B old C scared
43 Tick the right box. Geef van elk woord aan of het een <u>kledingstuk</u> is, een <u>familie lid</u>, of een <u>voorwerp in de keuken</u>.	parent A ☐ kleding B ☐ familie C ☐ keuken
44 Make the right choice. Welk woord past het beste op de open plek?	_____ are you going to New York? A What B When C Which

45 Which word means the same? Welk woord heeft ongeveer dezelfde betekenis als het onderstreepte woord?	She is <u>just like</u> her mother. Welk woorden hebben ongeveer dezelfde betekenis als <u>just like</u> ? A different from B fond of C the same as
46 Write down the missing word. Schrijf het goede Engelse woord tussen de twee gegeven woorden.	(delen van de dag) morning – _____ – evening
47 Odd one out. In elk rijtje staat één woord met een heel andere betekenis dan de andere woorden. Welk woord past NIET in het rijtje?	A begin B end C finish D stop
48 Write down the missing word. Schrijf het goede Engelse woord tussen de twee gegeven woorden.	(delen van de dag) much – _____ – most

Voorbeeldopgaven 30, 31, 32, 36, 38, 40, 41 en 42 zaten zowel in 2013 als in 2012 in de peiling Engels. De overige opgaven zijn voorbeelden van opgaven die alleen in 2013, aan de leerlingen in het speciaal basisonderwijs, zijn voorgelegd.

5.4.2 De woordenschat van leerlingen in de eindgroep van het SBO

De verzameling van opgaven om de woordenschat van de SBO-leerlingen te schatten bestaat uit 93 opgaven. 30 van die opgaven zaten ook in de peiling in de reguliere jaargroep 8 van 2012.

Wat leerlingen kunnen

De **percentiel-10** leerling beschikt over een beperkte woordenschat Engels. Deze leerling beheerst 4 van de 93 woordenschatopgaven goed (4%) en 11 opgaven matig 12%. De overige 78 opgaven (84% van de totale opgavenverzameling) beheerst de percentiel-10 leerling onvoldoende. Vier van de voorbeeldopgaven, te weten 31, 32, 33 en 35, worden matig beheerst, alle ander voorbeeldopgaven onvoldoende.

De **percentiel-50** leerling beheerst 15 woordenschatopgaven goed (16%), 47 opgaven matig (51%) en 31 onvoldoende (33%). Voorbeeldopgaven 31 tot en met 34 beheerst de gemiddelde leerling goed, opgaven 35, 36, 37, 39 en 40 beheerst deze leerling matig en opgaven 38 en 41 t/m 48 onvoldoende.

Voor de **percentiel-90** leerling bevat de opgavenverzameling 57 opgaven die goed worden beheerst (61%), 25 opgaven die worden matig beheerst (27%) en 11 opgaven die onvoldoende worden beheerst (12%). Voorbeeldopgaven 31 t/m 39 beheerst deze leerling goed en voorbeeldopgaven 40, 41, 42, 43 en 45 matig. De overige voorbeeldopgaven (44, 46, 47 en 48) worden door de percentiel-90 leerling onvoldoende beheerst.

De vaardigheidsschaal (pagina 126-127) maakt aanschouwelijk dat jongens over een iets grotere woordenschat Engels beschikken dan meisjes in het speciaal basisonderwijs. Jongere en oudere leerlingen hebben een zo goed als even grote woordenschat. Uit de vaardigheidsschaal blijkt eveneens dat, zoals we ook bij lezen en luisteren zagen, leerlingen die doorstromen naar VSO/PRO minder vaardig zijn dan leerlingen die doorstromen naar vmbo BB en dat leerlingen die naar vmbo KB of hoger gaan, een nog wat grotere woordenschat Engels hebben.

Vergelijking met jaargroep 8 in het regulier basisonderwijs (peiling 2012)

Het verschil in woordenschat Engels tussen SBO- en EIBO-leerlingen is ongeveer overeenkomstig de verschillen die we bij lezen en luisteren constateerden. De woordenschat Engels van een percentiel-50 leerling in het speciaal basisonderwijs ligt onder die van een percentiel-10 leerling in het regulier basisonderwijs met EIBO-programma. Precies de helft van de SBO-leerlingen haalt de standaard EIBO-minimum. Zoals uit de vaardigheidsschaal blijkt, haalt 95% van de EIBO-leerlingen die standaard.

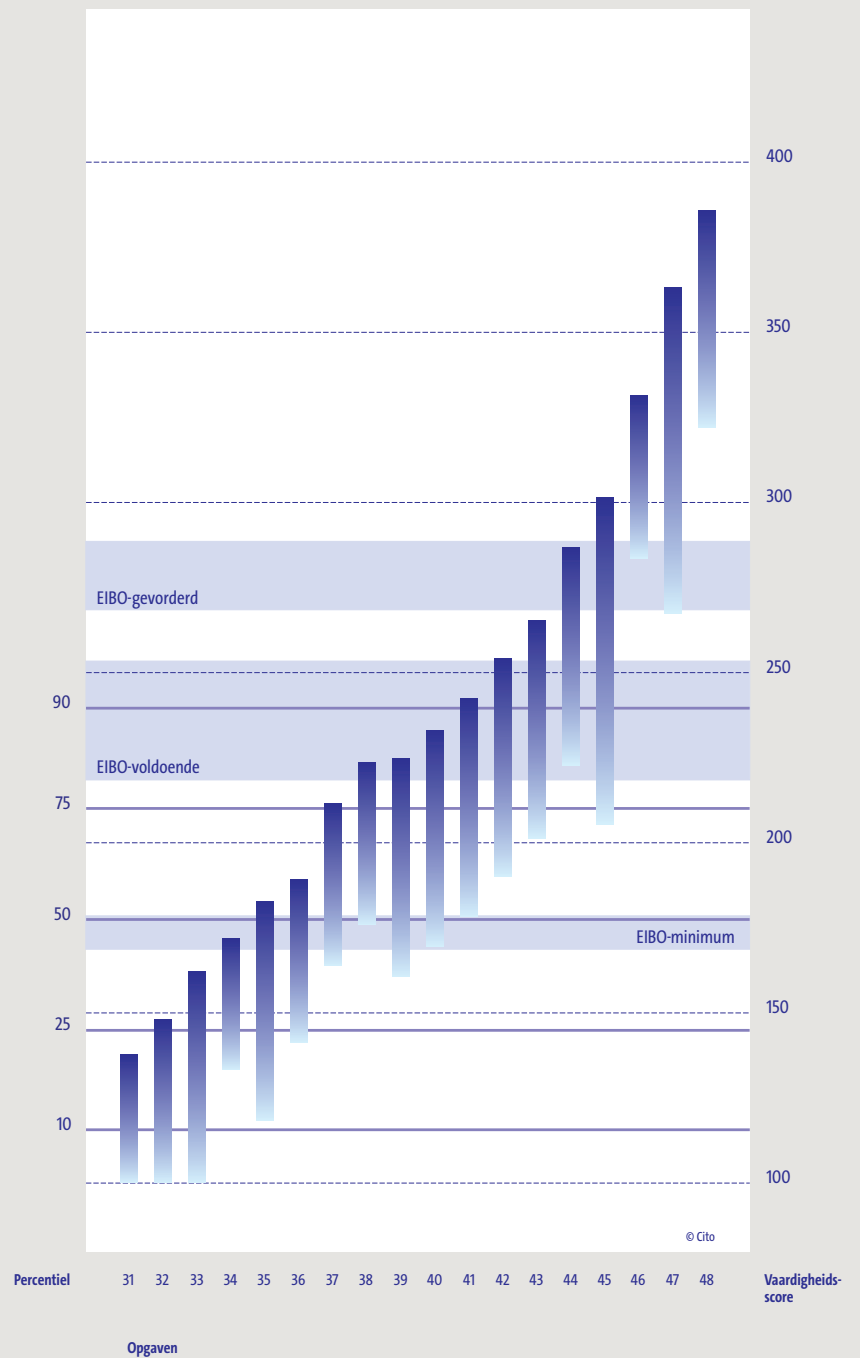
5.4.3 Verschillen in woordenschat tussen leerlingen

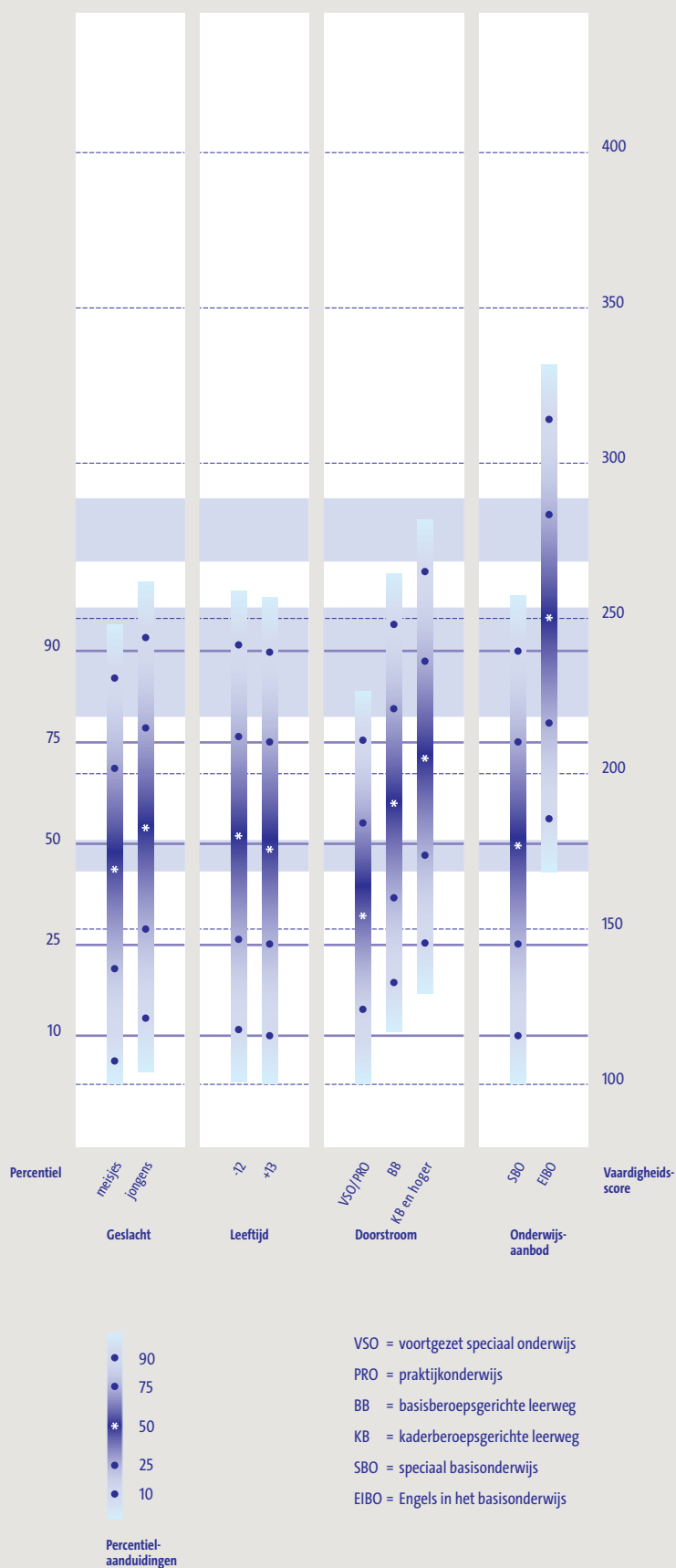
Effectgrootten voor categorieën leerlingen: woordenschat Engels

Contrast	Significantie	Effectgrootte	Kwalificatie
SBO (n = 543) – EIBO (n = 1143)	*	– 1,49	Groot effect
Meisjes (n = 205) – Jongens (n = 338)	*	– 0,28	Klein effect
Leeftijd – 12 (n = 192) – 13+ (n = 329)		(0,04)	(Geen effect)
Herkomst Nederlands (n = 380) – Buitenlands (n = 128)		(0,17)	(Geen effect)
Doorstroom VO: VSO/PRO (n = 177) – BB (n = 201)	*	– 0,81	Groot effect
BB – ≥ KB (n = 73)	*	– 0,32	Klein effect
VSO/PRO – ≥ KB	*	– 1,13	Groot effect
Niet-dyslectisch (n = 450) – Dyslectisch (n = 93)	*	0,24	Klein effect
Leesniveau NL: 7/8 (n = 259)			
– 6 (n = 117)	*	0,48	Klein effect
– 5 (n = 81)	*	0,91	Groot effect
– 3/4 (n = 55)	*	1,29	Groot effect
Regio: Noord (n = 55)			
– Oost (n = 158)		(0,14)	(Geen effect)
– West (n = 260)		(0,08)	(Geen effect)
– Zuid (n = 70)		(0,30)	(Klein effect)
Urbanisatie: zeer sterk en sterk stedelijk (n = 269) – matig, weinig en niet stedelijk (n = 274)		(0,13)	(Geen effect)

De effecten op achtergrondkenmerken weerspiegelen die bij lezen en luisteren. Net als bij luisteren presteren jongens iets beter dan meisjes (klein effect: 0,28). Ook bij woordenschat stellen we grote verschillen vast bij leerlingen die doorstromen naar een hogere vorm van

De vaardigheidsschaal Woordenschat Engels

voortgezet onderwijs. In tegenstelling tot bij lezen en luisteren vinden we bij woordenschat wel een klein effect (0,24) op dyslexie.

Zetten we de prestaties van 543 SBO-leerlingen naast die van de 81 EIBO-leerlingen met doorstroomkenmerk vmbo BB, dan blijkt dat die tweede groep leerlingen iets beter presteert op woordenschat Engels. Er is sprake van een significant klein effect, dat precies gelijk is aan dat bij luisteren:

SBO (n = 543) – regulier BB (81)	*	– 0,36	Klein effect
----------------------------------	---	--------	--------------

Attitude en buitenschools contact

Effecten van attitude en buitenschools contact van SBO-leerlingen op de luistervaardigheid Engels

Attitudevraag	Antwoordcategorieën	Significantie	Effectgrootte	Kwalificatie
A John zegt: “Ik vind Engels op school best een gemakkelijk vak.” Ben je het met John eens?	negatief			
	neutraal	*	– 0,85	Groot effect
	positief	*	– 1,98	Groot effect
B Je hebt een dvd gekregen met een Engelstalige tekenfilm die je graag wilt zien, maar de film heeft geen ondertiteling. Wat doe je?	negatief			
	neutraal	*	– 0,43	Klein effect
	positief	*	– 0,73	Matig effect
C Je krijgt een boek dat je graag wilt lezen, maar het boek is Engelstalig. Wat doe je?	negatief			
	neutraal	*	– 0,60	Matig effect
	positief	*	– 1,55	Groot effect
D Op internet zoek je informatie over een onderwerp dat je erg interesseert. Je vindt een Engelstalige website. Wat doe je?	negatief			
	neutraal	*	– 0,58	Matig effect
	(vertaalprogramma) neutraal	*	– 2,14	Groot effect
	(ik vraag hulp) neutraal	*	– 0,77	Matig effect
	(ik probeer het) positief		(– 0,13)	(Geen effect)
E Heb je wel eens een tijdschrift of boek in het Engels gelezen?	nog nooit			
	één of twee keer	*	– 0,55	Matig effect
	wel vaker	*	– 0,84	Groot effect
F Begrijp je Engelstalige liedjes die je bijvoorbeeld op de radio hoort?	negatief			
	neutraal	*	– 0,55	Matig effect
	positief	*	– 0,94	Groot effect
G Spreek je wel eens Engels buiten school?	bijna nooit			
	soms	*	– 0,52	Matig effect
	best vaak	*	– 1,27	Groot effect
H Hoe vaak kijk je Engelstalige filmpjes op internet zonder Nederlandse ondertiteling (bijvoorbeeld <i>YouTube</i>)?	nooit			
	soms		– 0,27	Klein effect
	best vaak	*	– 0,78	Matig effect
	heel vaak	*	– 1,14	Groot effect
I Hoe vaak speel je Engelstalige computerspelletjes?	nooit			
	soms	*	– 0,34	Klein effect
	best vaak	*	– 0,56	Matig effect
	heel vaak	*	– 0,84	Groot effect
J Hoe vaak lees jij een boek of een tijdschrift in het Engels?	nooit			
	soms	*	– 0,45	Klein effect
	best vaak		– 0,51	Matig effect
	heel vaak	*	– 1,01	Groot effect

Attitudevraag	Antwoordcategorieën	Significantie	Effectgrootte	Kwalificatie
K Hoe vaak kijk jij op tv, dvd, internet of in de bioscoop Engelstalige films met Nederlandse ondertiteling?	nooit			
	soms	*	– 0,34	Klein effect
	best vaak	*	– 0,86	Groot effect
	heel vaak	*	– 1,02	Groot effect
L Hoe vaak luister je naar Engelse liedjes?	nooit			
	soms	*	– 0,44	Klein effect
	best vaak	*	– 0,86	Groot effect
	heel vaak	*	– 1,10	Groot effect
M Hoe vaak bekijk jij Engelse websites om informatie op te zoeken?	nooit			
	soms	*	– 0,55	Matig effect
	best vaak	*	– 1,16	Groot effect
	heel vaak	*	– 0,24	Matig effect

Leerlingen die al vaker een Engels boek of tijdschrift hebben gelezen (vraag E), presteren duidelijk beter op woordenschat (groot effect: +0,84). Voor lezen leidde het slechts tot een matig effect, voor luisteren tot een klein effect. Dit beeld wordt bevestigd door de bevindingen bij vraag J.

Luisteren naar Engelse liedjes (vraag L) sorteert ook een groot effect op de woordenschat, groter dan op het lezen en luisteren van Engels. Voor leerlingen die best vaak naar liedjes luisteren vinden we een verschil ter grootte van +0,86 (groot effect) t.o.v. leerlingen die nooit liedjes luisteren, voor leerlingen die heel vaak luisteren zelfs een verschil van +1,10. Dat zijn veel uitgesproken effecten dan we in het regulier basisonderwijs vaststelden voor de frequentie van luisteren naar Engelse liedjes. Bij het begrijpen van Engelse liedjes (vraag F) vonden we in het regulier onderwijs juist duidelijkere verschillen.

Voor het overige reflecteren de gevonden effecten van attitude en buitenschools contact met Engels op woordenschat bij SBO-leerlingen grotendeels de effecten die we bij lezen en luisteren in vorige paragrafen vonden.

Samenvattend

De **prestaties** voor Engels van leerlingen in de eindgroep van het **speciaal basisonderwijs** liggen beduidend **lager dan** die van leerlingen in groep 8 van het **regulier onderwijs** die een EIBO-programma hebben gevolgd.

Voor lezen, luisteren, spreken en woordenschat haalt een **gemiddelde SBO-leerling** een **vaardigheidsniveau** dat **vergelijkbaar** is met dat van een **percentiel-10 leerling** in het regulier basisonderwijs.

Voor het behalen van de standaard Minimum dient 90 tot 95% van een groep leerlingen die standaard te realiseren. SBO-leerlingen halen derhalve voor geen enkele vaardigheid de voor **EIBO** vastgestelde **standaard Minimum**:

- **42%** van de SBO-leerlingen haalt de standaard EIBO-minimum voor **lezen**;
- **45%** van de SBO-leerlingen haalt de standaard EIBO-minimum voor **luisteren**;
- **50%** van de SBO-leerlingen haalt de standaard EIBO-minimum voor **woordenschat**.

Om de standaard Voldoende te behalen dient 70 à 75% van een groep leerlingen die standaard te realiseren. De EIBO-standaard Voldoende wordt door SBO-leerlingen bij lange na niet gehaald. Overigens werd de standaard Voldoende in 2012 ook door EIBO-leerlingen niet gerealiseerd.

Verschillen in vaardigheid vertonen een sterke samenhang met **doorstroom naar het voortgezet onderwijs**. Bij lezen, luisteren, spreken en woordenschat neemt de vaardigheid toe bij doorstroom naar voortgezet speciaal onderwijs of praktijkonderwijs, naar vmbo-BB of naar vmbo-KB of hoger.

Leerlingen die **vanuit het regulier onderwijs doorstromen naar vmbo BB** presteren iets beter dan de gehele groep SBO-leerlingen. Voor lezen en woordenschat stellen we een 'klein effect' vast, voor luisteren is sprake van een 'matig effect'.

De **effecten van attitude en buitenschools contact met Engels** op de leerlingprestaties zijn groter dan de effecten van achtergrondkenmerken op die prestaties. De effecten op de volgende attitudes of vormen van buitenschools contact zijn het grootst:

- Iemand om hulp vragen bij informatie halen van een Engelstalige website – groot effect op lezen, luisteren en woordenschat.
- Engels gemakkelijk vinden – groot effect op lezen, luisteren en woordenschat.
- Heel vaak Engelstalige filmpjes zonder ondertiteling kijken op bijvoorbeeld *YouTube* – groot effect op lezen, luisteren en woordenschat.
- Gewoon beginnen in een boek dat de leerling graag wil lezen als het Engelstalig is – groot effect op woordenschat, duidelijke samenhang met spreken.

Literatuur

Literatuur

Besluit kerndoelen onderbouw voortgezet onderwijs (2010). Den Haag: OCW.

Besluit kerndoelen primair onderwijs (2006). Den Haag: OCW.

Canton, J., Fasoglio, D., Meijer, D. & Trimbos, B. (2006), *Handreiking Nieuwe Onderbouw, Moderne Vreemde Talen*. Enschede: SLO.

Cohen, J. (1988), *Statistical Power Analysis for the Behavioral Sciences*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers

Geurts, B. & Hemker, B. (2013). *Balans van het Engels aan het einde van de basisschool 4, Uitkomsten van de vierde peiling in 2012*. Arnhem: Cito (PPON-reeks nr. 52).

Kordes, J. & Gille, E. (2012). *Vaardigheden Engels en Duits van Nederlandse leerlingen in Europees perspectief, Resultaten ESLC-2011*. Arnhem: Cito.

Meijer, D. & Noijons, J. (red.) (2008). *Gemeenschappelijk Europees Referentiekader voor Moderne Vreemde Talen: Leren, Onderwijzen, Beoordelen*. Den Haag: Nederlandse Taalunie.

Thijs, A., Tuin, D. & Trimbos, B. (2011). *Engels in het basisonderwijs: verkenning van de stand van zaken, Onderzoeksrapportage*. Enschede: SLO.

Verhelst, N., Glas, C., Verstralen, H. (1993). *OPLM: One parameter logistic model. Computer program and manual*. Arnhem: Cito.

Primair onderwijs

Periodieke Peiling van het Onderwijsniveau

Balans van het Engels aan het einde van het speciaal basisonderwijs

PPON-reeks nummer 57

Cito

Amsterdamseweg 13
Postbus 1034
6801 MG Arnhem
T (026) 352 11 11
www.cito.nl

Klantenservice

T (026) 352 11 11
klantenservice@cito.nl

Fotografie: Ron Steemers

